

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

TARTALOM

Tóth Gábor

Az aszimmetrikus információ problematikája, számviteli vonatkozásai

Szabó Tamás – Obádovics Csilla

A közszolgáltatások szerepe a területi versenyképességben

László Gyula – Sipos Norbert

A göteborgi szociális csúcstalálkozón kihirdetett
Szociális Pillérek magyarországi megítélése

Rosita Widjojo

A Comparison of the Cooperative structure in Indonesia and Hungary

Frang Gizella

Stratégiai jövőkép a rendszerváltás időszakának sajtójában Magyarországon

2018/1

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors:

Dr. Székely Csaba DSc • Dr. Fábián Attila PhD • Dr. Joób Márk PhD • Dr. Kulcsár László Csc
• Dr. Obádovics Csilla PhD • Törőné dr. Dunay Anna PhD

Tördelő-szerkesztő / Technical Editor: Tárkányi Marietta

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA) • Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest) • Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr) • Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK) • Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA) • Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest) • Dr. Irena Završ, Ph.D (FH Burgenland, University of Applied Sciences)

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!
A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően **lásd a folyóirat hátsó belső borítóját.** / We accept APA style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: /
Send manuscripts and letters by e-mail only to: **nedelka.erszebet@uni-sopron.hu**

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. /
Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratok értékelésére a két irányban titkos lektorálási eljárást alkalmazunk: a tanulmányt két külső bíráló olvassa át, akik számára a szerző kiléte ismeretlen. Két irányban titkos eljárásról lévén szó, a folyamat egésze során a szerzők sem ismerhetik a lektorok kilétét (és a lektorok egymást sem). /

The articles are reviewed using the 'Blind or Anonymous Peer Review'. This means that the content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Nedelka Erzsébet

Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
9400 Hungary Sopron Erzsébet u. 9.

Web oldal / Web page: <http://gt.nyme.hu>

Készült / Printed by:

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.,
9026 Győr, Viza u. 4.

Előfizetés:

Példányonkénti ár: 1000 Ft
Éves előfizetés: 3500 Ft

ISSN 0865 7823

2018, Soproni Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

---

10. ÉVFOLYAM

2018.

1. SZÁM

TARTALOM

TANULMÁNYOK/STUDIES.....	3
Az aszimmetrikus információ problematikája, számviteli vonatkozásai <i>Tóth Gábor</i>	5
A közszolgáltatások szerepe a területi versenyképességben <i>Szabó Tamás – Obádovics Csilla</i>	26
A göteborgi szociális csúcstalálkozón kihirdetett Szociális Pillérek magyarországi megítélése <i>László Gyula – Sipos Norbert</i>	48
A Comparison of the Cooperative structure in Indonesia and Hungary <i>Rosita Widjojo</i>	72
Stratégiai jövőkép a rendszerváltás időszakának sajtójában Magyarországon <i>Frang Gizella</i>	90
ABSTRACTS IN ENGLISH	107

TANULMÁNYOK/STUDIES

Az aszimmetrikus információ problematikája, számviteli vonatkozásai

Tóth Gábor¹

ABSZTRAKT

A közlemény az aszimmetrikus információ problematikájával, annak számviteli vonatkozásaival foglalkozik. Az aszimmetrikus információ vizsgálata számos kutatási területen, így a számvitel területén is releváns. A dolgozat célja bemutatni az aszimmetrikus információ problémáját, illetve az azzal kapcsolatban felmerülő számviteli kérdéseket, kutatásokat, azok eredményeit. A cikk átolvasása során megtudhatjuk mi az a kontraszelekció, mit jelent az erkölcsi kockázat és hogyan lehet e problémák kockázatait csökkenteni valamint, hogy a jelzések alkalmazása és a megfelelő ösztönző rendszerek elengedhetetlenek a problémák kiküszöböléséhez. Miután a témához kapcsolódó közgazdasági fogalmak bemutatásra kerültek, a számviteli szabályozás aszimmetrikus voltára hívom fel a figyelmet, erre példákat is mutatok. Majd végül az aszimmetrikus információkról a számviteli területen készült kutatásokat ismertetem. Bemutatásra kerül a kutatások során használt legjellemzőbb módszertan és a kutatások eredményei egyaránt. A kutatás eredményeképp kirajzolódik az az összefüggés, hogy az aszimmetrikus számviteli szabályozás hatékony eszköz lehet a piaci szereplők között fennálló aszimmetrikus információk okozta problémák csökkentésére. E megállapítást (paradoxon) számos korábbi kutatás eredménye alátámasztja.

KULCSSZAVAK: Aszimmetrikus információ, Veszteségek kimutatása, Eredmény manipuláció, Számviteli törvény

JEL-KÓDOK: M12, M41

---

¹ Tóth Gábor, Szent István Egyetem Gazdaságtudományi Kar, PhD-hallgató
(toth.gabor.17@gmail.com)

Bevezetés, célok

A tanulmány témájának az aszimmetrikus információk problematikáját, annak számviteli vonatkozásait választottam. Döntésem alapját a disszertáció témaköre képezte. Az aszimmetrikus információ problémájával foglalkozó irodalom mélyebb megismerése után vált egyértelművé, hogy ez a terület mennyire szerteágazó, mennyire releváns nem csak számomra, de a számos egyéb közgazdasági probléma tekintetében is. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a közgazdasági Nobel-emlékdíj (hivatalos nevén a Svéd Bank Közgazdaságtudományi Díja Alfred Nobel emlékére) rövid, kevesebb mint fél évszázados története során két esetben is az aszimmetrikus információkkal összefüggő kutatási eredményekért lett odaítélve. 1996-ban James A. Mirrlees (Nagy-Britannia), William Vickrey (USA) az aszimmetrikus információ melletti ösztönzők gazdasági elméletéhez való alapvető hozzájárulásukért, majd 2001-ben George A. Akerlof (USA), A. Michael Spence (USA), Joseph E. Stiglitz (USA) a piacok aszimmetrikus információ melletti elemzéséért vehették át a megtisztelő díjat. (Britannica, 2017) Dolgozatom célja, röviden bemutatni, hogy mit jelent az aszimmetrikus információ, milyen összetevői vannak, illetve azokat milyen eszközökkel lehet feloldani. Ezt követően röviden bemutatom, a számviteli információkkal szemben jelenleg Magyarországon támasztott követelményeket. Mivel jelenleg mind IFRS-ek, mind a 2000. évi C. tv. a számvitelről alapján is készítenek beszámolókat, ezért mind az IFRS-ek koncepcionális keretelvéiben megtalálható minőségi követelményeket, mind a számviteli törvényben meghatározott számviteli alapelveket bemutatom. Miután ezeket áttekintettük, az olvasó megfelelő alapokkal fog rendelkezni, hogy az aszimmetrikus információval kapcsolatos jelenlegi kutatási irányokat, módszereket, eredményeket értelmezni tudja, amiket ezt követően, a dolgozat utolsó összefoglalást megelőző fejezetében röviden be is mutatok. Reményeim szerint, a dolgozat rávilágít a téma jelentőségére és átfogó képet nyújt a pénzügyi - számviteli jellegű, aszimmetrikus információk problémájával foglalkozó kutatásokról.

A téma felvezetése, a vonatkozó szakirodalom bemutatása, értékelése

Aszimmetrikus információ

A mikroökonómiai modellek számos egyszerűsítést alkalmaznak, hogy a számítások kivitelezhetőek legyenek, azonban ezekkel az egyszerűsítésekkel szemben elvárható, hogy olyan mértékűek legyenek, melyek nincsenek jelentős hatással a felhasználók modellek eredményeiből levont következtetéseire. Az aszimmetrikus információkkal kapcsolatos példák bemutatása Farkasné Fekete Mária, Molnár József (2013) Mikroökonómia és Hal R. Varian (2005) Mikroökonómia középfolon, egy modern megközelítés című tankönyvek példáinak feldolgozásán alapul.

Amennyiben a piacon jelenlévő vevők és eladók tökéletes információkkal rendelkeznek a javak minőségéről, úgy az aszimmetrikus információ problematikája nem merül fel. Azonban vannak olyan piacok ahol egy ilyen egyszerűsítés már túlságosan eltérítene az eredményeket, aláásná az output alkalmazhatóságát. Ez abban az esetben fordulhat elő, ha az adott piacon a termékek és szolgáltatások minőségére vonatkozó információk nem egyértelműek (a termék vagy szolgáltatás árába ezáltal nem tudnak megjeleníteni), beszerzésük magas költségekkel jár (nem minden szereplő képes és hajlandó beszerezni).

Az aszimmetrikus információ iskolapéldája a használtautó piacot veszi górcső alá, mely példát Akerlof (1970) dolgozta ki. Egy adott piacon van 100 olyan vevő, aki használt autót szeretne vásárolni és van 100 olyan eladó, aki használt autót árul. A jó minőségű autók tulajdonosai 2 000 dollárért míg a rossz minőségű autók tulajdonosai már 1 000 dollárért is megválnának autóiktól. Ezzel szemben, a vevők egy jó minőségű autóért 2 400 dollárt, míg egy rossz minőségű autóért 1 200 dollárt lennének hajlandóak fizetni. Abban az esetben, ha az autók minősége ellenőrizhető, az eladási ár valahol a 1 000 dollár és 1 200 dollár között fog alakulni a rossz minőségű autók, 2 000 dollár és 2 400 dollár között a jó minőségű autók piacán. Élünk azzal a feltételezéssel, hogy az autók minősége nem egyértelműen megállapítható. Ebben az esetben a vevő az egyes kategóriák árát az azokba való tartozás valószínűségével súlyozottan hajlandó megfizetni, tehát a keresleti ár a következőképpen alakul:

$$P_{\text{keresleti}} = \frac{1}{2} * 1\,200 + \frac{1}{2} * 2\,400 = 1\,800 \quad (1)$$

Ilyenkor azonban a keresleti ár csak a rossz minőségű autók elvárt kínálati árszintjét haladja meg, ami azt jelenti, hogy a jó minőségű autók eladói távol

maradnak a piacról. Ha vevők képesek ezt az összefüggést felismerni, akkor a keresleti ár tovább zuhan egészen az 1 000 dollár és 1 200 dollár közötti szintre, amit a rossz minőségű autókért hajlandók kiadni a vevők. Tehát ezen a piacon egy jó minőségű autó sem fog gazdát cserélni.

A használtautós példában a termékek minősége adottság volt, a következő példában a különböző minőségű termékek piaci arányát szemléltetem. A vevők a jó minőségű termékért 14 dollárt, míg a rossz minőségű termékért 8 dollárt adnának. Amennyiben az önköltség mindkét esetben 11,5 dollár és tökéletes piacot feltételezünk, akkor a keresleti ár a következőképp alakul:

$$P_{\text{keresleti}} = 14 * Q - 8 * (1 - Q) \quad (2)$$

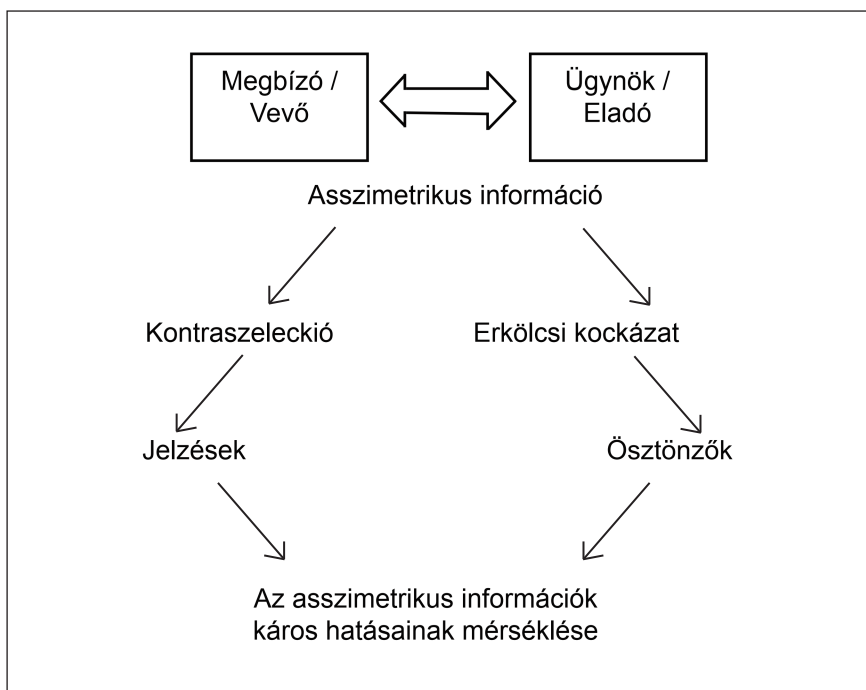
Ebben a példában három lehetséges helyzetet érdemes megvizsgálni. Ha kizárólag rossz minőségű terméket termelnek, úgy a vevők 8 dollárért hajlandók csak megvenni a terméket, aminek az ára így önköltség alatti szintre kerülne. Ilyen feltételek mellett nem éri meg előállítani a terméket. Ha kizárólag jó minőségű termékeket gyártanak, akkor a piaci ár a verseny következtében egészen a határkölségig, 11,5 dollárig fog csökkenni. Amennyiben mindkét minőségű terméket gyártják, úgy a versenyár szintén a határkölséggel fog megegyezni, az átlagos minőségnek is ezzel kell megegyeznie:

$$14 * Q + 8 * (1 - Q) \geq 11,5 \quad (3)$$

A legkisebb mennyiség (Q) amire ez a feltétel teljesül 7/12, az egyensúlyi értékek 7/12 és 1 között találhatóak. Könnyen belátható, hogy a tökéletes verseny és a konstans határkölség miatt kizárólag fogyasztói többlet képződhet ezen a piacon, minél nagyobb a jó minőségű termékek aránya, annál jobb a fogyasztók helyzete, számukra az jelentené a legideálisabb piacot, ha kizárólag jó minőségű termékeket gyártanak.

Továbbgondolva az előző példát, tegyük fel, hogy az eladó képes megválasztani, hogy milyen minőségű terméket gyártson és a különböző minőségű termékek eltérő önköltséggel rendelkeznek, a rossz minőségű termék önköltsége 11 dollár, míg a jó minőségű terméké 11,5 dollár. Amennyiben a gyártó súlya kicsi a piacon, tehát nem képes befolyásolni a piaci árat, úgy az alacsonyabb önköltségű terméket fogja gyártani a magasabb profit reményében. Minden termelő így gondolkodik, ezért kizárólag gyenge minőségű terméket fognak gyártani, amiért a vevők kizárólag 8 dollárt hajlandóak fizetni, az egyensúlyi pontban a termelés értéke nullával lesz egyenlő. A rossz minőségű termékek előállításának lehető-

sége pedig mind a jó mind a rossz minőségű termékek piacát tönkre teszi. Ezt a folyamatot nevezik kontraszelekciónak. Ha egyes termékek valós minőségéről információt beszerezni, túl költséges vagy más okból nem lehetséges, akkor a rossz minőségű termékek teljesen kiszoríthatják a piacról a jó minőségűeket, ami végső soron a piac összeomlásához vezethet, amennyiben, – ahogy a fenti példában láttuk – a rossz minőségű termékek önköltségen alapuló kínálati ára meghaladja azok keresleti árát.

1. ábra: Az aszimmetrikus információk problémájának összefoglaló ábrája

Forrás: saját szerkesztés Farkasné & Molnár (2013) alapján

Erkölcsei kockázatról (moral hazard) akkor beszélünk, ha a piac egyik oldala nem tudja megfigyelni, a másik oldal cselekedeteit, amelyek hatással vannak a köztük lévő tranzakciókra. Ennek megértéséhez lássunk egy példát a biztosító társaságok szemszögéből. Tegyük fel, hogy van egy biztosítási esemény, amiből fakadó károkért a biztosító fizet, továbbá tegyük fel, hogy az esemény a biztosítótársaság által lefedett piac egészén ugyanolyan valószínűséggel következhet be (tehát nincs kontraszelekciós probléma), viszont az esemény bekövetkeztét a biztosítást igénybe vevők viselkedése befolyásolhatja. A bizto-

sítási társaságoknak ösztönözniük kell a vevőiket, hogy a lehető legnagyobb gondossággal járjanak el, csökkentve ezzel a biztosítási események számát és értékét. Ez azonban nem olyan egyszerű, tekintve, hogy ezek az intézkedések addicionális költségeket és erőfeszítéseket követelnek meg a biztosítótársaság vevőitől. Ebben az esetben egy helyettesítési kapcsolatról van szó. Ha a biztosítótársaság minden költséget fedez, a biztosítottak nem lesz érdeke gondosan eljárni, azonban ha a biztosítótársaságnak túl magas elvárásai lesznek és a biztosítottakra ez által túl nagy teher hárul, akkor a vevőknek nem éri meg biztosítást kötni. Ebben a tekintetben is meg kell találni azt az egyensúlyi pontot, ahol még érdekelt a biztosítást igénybevevő a biztosítás megkötésében, azonban a biztosítási esemény bekövetkezését megfelelő gondossággal, elővigyázatossággal csökkenti.

Az aszimmetrikus információk okozta károk megelőzésére használhatók az úgynevezett jelzések. A jó minőségű terméket gyártó vállalkozások nem fogadják el a kontraszelekcióból fakadó piacvesztésüket, megpróbálnak tenni ellene, úgy, hogy jelzést küldenek a piac részére arról, hogy az ő termékük jobb minőséggel bír. Hatékony jelzés lehet a megfelelő garancia nyújtása, amit a rossz minőségű terméket kínáló eladók már nem képesek megadni, így a vevő hajlandó lesz kifizetni a magasabb minőségért járó árat, tudva, hogy ha mégsem magasabb a minőség, akkor is kárpótlásra kerül a garancián keresztül. Az aszimmetrikus információk problémájának feloldására szolgálnak az úgynevezett ösztönzők is, melyek az erkölcsi kockázatból fakadó károkat hivatottak csökkenteni. Az ösztönzési rendszerek alapcélja, hogy rávegyen valakit (a megbízottat), hogy megtegyen valamit a megbízója számára akkor is, ha nem tökéletesen ellenőrizhető, hogy minden tőle telhető meg tesz-e az ügy érdekében. Ehhez az alábbi feltételeknek kell teljesülniük.

1. Részvételi feltétel

$$s(f(x)) - c(x) \geq \bar{u} \quad (4)$$

Ahol,

$s(f(x))$ = A megbízott számára x termelés mellett kifizetett ellenérték.

$c(x)$ = A megbízott x erőfeszítéséhez tartozó költségfüggvény.

= A hasznosság a megbízott számára, amit máshol megkaphat.

A részvételi feltétel lényege, hogy a megbízott nagyobb hasznosságra tudjon szert tenni, mint amire máshol tudna.

2. Profitmaximalizálás feltételei:

$$\max_x f(x) - c(x) - \bar{u} \quad (5)$$

Ahol,

$f(x)$ = A termelési függvény.

$$MP(x^*) = MC(x^*) \quad (6)$$

Ahol,

MP = Határhaszon.

MC = Határkötség.

A maximális profitot eredményező szinten kell, hogy történjen a termelés, ahol a határhaszon megegyezik a határkötséggel.

3. Érdekeltségi feltétel:

$$s(f(x^*)) - c(x^*) \geq s(f(x)) - c(x) \quad (7), \text{ bármely } x \text{ esetén.}$$

A megbízott számára a legnagyobb hasznosságot az optimális termelési szinten történő termelés adja.

E három feltétel teljesülése esetén az ösztönző rendszernek hatékonyan kell működnie, függetlenül attól, hogy bérletről, bér munkáról vagy egyéb konstrukcióról beszélünk, e rendszereknek ekvivalensnek kell lenniük egymással.

A számviteli információk jellemzői

Magyarországon jelenleg két számviteli szabályrendszer van, a 2000. évi C törvény a Számvitelről, a magyar számviteli szabályozás és az Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (továbbiakban IFRS-ek, International Financial Reporting Standards), melyek valamelyike meghatározza a gazdálkodók által közzétett beszámolókkal szemben támasztott követelményeket. Mind az Sztv. mind az IFRS-ek meghatározzák az közzéteendő információk célját, és a velük szemben támasztott követelményeket.

Az IFRS-ek esetében mind a cél, mind a minőségi követelmények a koncepcionális keretelvekben kerültek lefektetésre. Az IFRS-ek alkalmazása során általános célú pénzügyi kimutatások jönnek létre. Ezekről a kimutatásokról elmondható, hogy nem egy címzettjük van, hanem a felhasználók széles köré-

nek információs igényeinek kielégítésére irányul. Több célra is felhasználható például hitelkérelem alátámasztásához vagy bemutathatjuk vele a vagyoni értékét, felhasználhatják mind a tulajdonosok, részvényesek, hitelezők, versenytársak és egyéb érdekhordozók által. Ezek a kimutatások és az IFRS-ek a nyereségorientált vállalkozások számára lettek kifejlesztve, de a nonprofit szervezetek üzleti vállalkozásai is használhatják a standardokat.

A minőségi jellemzők a pénzügyi kimutatások azon tulajdonságai, melyek megléte esetén azok hasznosnak tekinthetők az IFRS-ek koncepcionális keretelvei alapján. Az alapvető minőségi jellemzők elengedhetetlenek a hasznosság eléréséhez, míg a hasznosságot fokozó követelmények csak az előbbieket megléte után képesek a hasznosságot fokozni.

Alapvető minőségi jellemzők

Relevancia

Előrejelző képesség

Visszaigazoló erő

Hű bemutatás

Teljesség

Semlegesség

Hibáktól való mentesség

A hasznosságot fokozó minőségi jellemzőket tekinthetjük egyfajta segédelveknek, szerepüket csak akkor tudják betölteni, ha az alapvető minőségi követelményeknek már megfelelnek a kimutatások. A hasznosságot fokozó minőségi jellemzők között nincs hierarchia, minél több ilyen jellemzővel bírnak a pénzügyi kimutatások, annál jobb minőségű kimutatásokról beszélhetünk.

Hasznosságot fokozó követelmények

Összehasonlíthatóság

Igazolhatóság

Időszerűség

Érthetőség

A keretelvek tartalmazzák a költség és a haszon összevetését. Bár a költség-haszon elv szinte minden számviteli szabályozásban fellelhető valamilyen formában, általános egyetértés mégsem övezi. Egy, a Yale egyetemen végzett kutatás is felveti, hogy a kapcsolat a jobb pénzügyi kimutatások és a jobb piacok, gazdaság és társadalom között feltehető, de nem teljesen egyértelmű, megér-

tett terület. Az IFRS-ek bevezetése elősegítheti ezeket a kapcsolatokat, de az IFRS-ek számára biztosítani kívánt monopóliumhelyzet nem. (Sunder, 2011)

A beszámoló készítés célja az Sztv. 4. §-ban kerül meghatározásra, miszerint: „A gazdálkodó működéséről, vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről az üzleti év könyveinek zárását követően, e törvényben meghatározott könyvvezetéssel alátámasztott beszámolót köteles –magyar nyelven – készíteni.

A beszámolóknak megbízható és valós összképet kell adnia a gazdálkodó vagyonáról, annak összetételéről (eszközeiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről.,

A minőségi követelmények nincsenek hierarchikusan felépítve mint az IFRS-ek esetében, azok önálló egymástól szerkezetileg független alapelvekként kerültek nevesítésre. A számviteli törvényben nevesített alapelvek: a vállalkozás folytatásának elve, a teljesség elve, a valódiság elve, a világosság elve, a következetesség elve, a folytonosság elve, az összemérés elve, az óvatosság elve, a bruttó elszámolás elve, az időbeli elhatárolás elve, a lényegesség elve és végül a költség-haszon összevetésének elve. Ezen alapelvek részletes kifejtésétől most eltekintek, a továbbiakban azok kerülnek bemutatásra, melyek összefüggésbe hozhatók az aszimmetrikus információk problematikájával.

Az alkalmazott módszerek

Jelen tanulmány egy szekunder kutatás eredménye, mely az aszimmetrikus információk számviteli vonatkozásait tárgyaló korábbi kutatások eredményeit mutatja be. Bemutatom azt, hogy az ilyen aszimmetrikus (konzervatív) szabályozás milyen hatásokat fejtett ki a gazdaság szereplőire, mindezt korábbi kutatások eredményeinek összegzésével, rendszerezésével. A téma alapfogalmainak bemutatását követően rávilágítok a magyar számviteli szabályozás aszimmetrikus jellegére egy alapelv és egy részletszabály prezentálásán keresztül. Ezek által a szabályozás és a gazdasági hatások közötti, sokszor nem magától értetődő kapcsolat megismerhetővé válik.

A téma tárgyalása

Aszimmetrikus információk a számvitelben

A magyar számviteli törvény a törvény előszava szerint „A piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára hozzáférhetően, döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozók, mind a nem nyere-

ségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról objektív információk álljanak rendelkezésre”. Ehhez úgy gondolhatnánk, hogy nem aszimmetrikus információkra van szükség, azonban az alapelvek között nincs olyan, mely az aszimmetrikus információtartalmat csökkentené. Sőt, egyes alapelvek és részletszabályok pont az aszimmetrikus információk prezentálását írják elő, ahogy azt a későbbiekben be is mutatom.

Az IFRS-ek jobban állnak ebben a tekintetben, a minőségi jellemzők között szerepel a semlegesség, mint elvárt jellemző. (Semlegesség az IFRS-ek szerint: nem szabad egy kiemelt érdekhordozó igényeit előtérbe helyezni és számára készíteni a pénzügyi kimutatásokat, vagyis meg kell, hogy maradjon a pénzügyi kimutatások általános jellege). Ez a követelmény hivatott az információs aszimmetriát feloldani. Azzal, hogy az IFRS-ek alkalmazásával kifejezetten nem a menedzsment részére címzett pénzügyi kimutatások jönnek létre, ez az aszimmetria részben csökken. A keretelvvel összhangban van Armstrong, Barth, Jagolinzer & Riedl (2010) kutatásának eredménye is, ami az európai tőzsdék reakcióit vizsgálta az IFRS-ek terjedésének mérföldkövei kapcsán. Eszerint a befektetők várakozása az IFRS terjedésének kapcsán a jövőre nézve, hogy a közzétett információk minősége javulni, az információs aszimmetria csökkenni, a standardok alkalmazása és a konvergencia pedig előtérbe fog kerülni.

Aszimmetrikus az információ akkor is, ha egy jelenséget torzítva, bizonyos hatásait eltérően kezelve mutatjuk be. Tipikus példa erre a számvitelben az úgynevezett konzervatív szabályozású számvitel. Ez azt jelenti, hogy a nyereségek és veszteségek kimutatása során eltérő feltételrendszer alapján dől el az, hogy az adott esemény hatása kimutatásra kerüljön-e. Ebben a tekintetben mind az IFRS-ekről, mind az SZTV-ről elmondható, hogy aszimmetrikus információ közzétételét követelik meg.

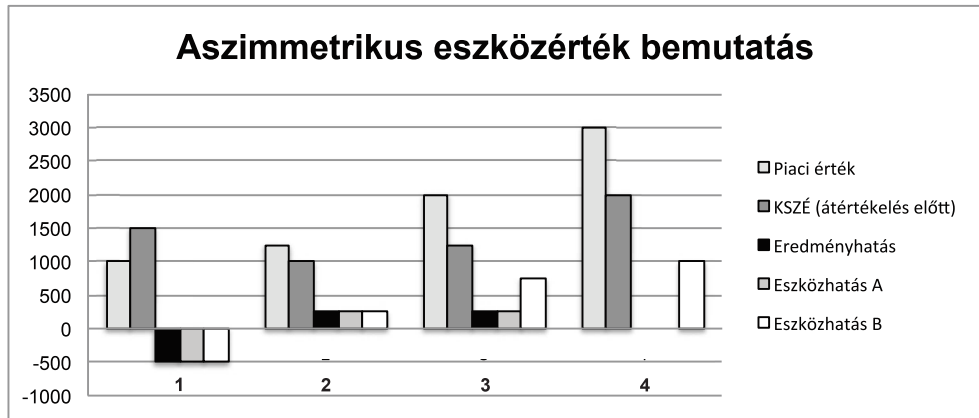
Előbbi állításom szemléltetéséhez bemutatok egy-egy példát a Számviteli törvényből, ami alátámasztja, hogy jelenleg is aszimmetrikus előírások hatályosak mind alapelv, mind részletszabály szinten.

Az alapelvek közül az óvatosság elve egyértelműen konzervatív, eszerint „Nem lehet eredményt kimutatni akkor, ha az árbevétel, a bevétel pénzügyi realizálása bizonytalan. A tárgyévi eredmény meghatározása során az értékvesztés elszámolásával, a céltartalék képzésével kell figyelembe venni az előrelátható kockázatot és feltételezhető veszteséget akkor is, ha az az üzleti év mérlegének fordulónapja és a mérlegkészítés időpontja között vált ismertté. Az értékcsökkenéseket, az értékvesztéseket és a céltartalékokat el kell számolni,

függetlenül attól, hogy az üzleti év eredménye nyereség vagy veszteség”. Ebből is következik, hogy amennyiben a bevételek pénzügyi realizálása bizonytalan, nem lehet elszámolni őket, ezzel szemben a céltartalékot minden esetben el kell számolni ha „mérlegfordulónapon feltételezhető vagy bizonyos, hogy a jövőben felmerülnek, de összegük vagy felmerülésük időpontja még bizonytalan.”.

A részletszabályok közül a tárgyi eszközök értékelése is tartalmaz aszimmetrikus elvárásokat. Vegyünk egy ingatlan bérbeadással foglalkozó vállalkozást, melynek fő bevételi forrását a saját tulajdonú épületeinek bérbeadása adja. Ennél a vállalkozásnál a tárgyi eszközök termelik a bevételt, azok értéke egy ilyen típusú vállalat esetében szoros összefüggésben kellene, hogy álljon a vállalat értékével.

A 2-es számú ábrán négy év fordulónapja látható, illetve e fordulónapokra vonatkozóan a vállalkozás egyik tárgyi eszközének piaci értéke, könyv szerinti értéke, a fordulónapi eszközértékkel kapcsolatos elszámolásból fakadó bemutatott eredményhatás, illetve bemutatott eszközhatás. Az első év végén a piaci érték 500 egységgel alacsonyabb a könyvszerinti értéknél, ezt a hatást kötelező bemutatni, ezért a vállalkozás a beszámolójában 500 egységnyi veszteséget és ugyanekkora értékű eszközérték csökkenést mutat ki. A második évben elkezd növekedni a tárgyi eszköz piaci ára, és a fordulónapra meg is haladja az aktuális könyv szerinti értéket, azonban az eredeti könyv szerinti értéket nem éri el. Ebben az esetben szintén választási lehetőség nélkül el kell számolni a bevételt és ki kell mutatni az eszközérték növekedést. A harmadik év végére tovább emelkedett a piaci ár, meghaladva az eredeti könyv szerinti értéket. Ez az a pont ahol megjelenik az aszimmetrikus kezelés. Arra az értéknövekedési részre, amely az eredeti könyv szerinti érték eléréséig tart, a második évvel egyezően kell az elszámolást végrehajtani, az ezt meghaladó rész pedig döntés kérdése. Amennyiben a számviteli politikájában szerepel, hogy élni kíván az értékhelyesbítéssel – a 2.sz. ábrán „Eszközhatás B” –, akkor az eszközérték kimutatásra kerül, eredményhatás viszont nem, amennyiben nem él ezzel a lehetőséggel – a 2.sz. ábrán „Eszközhatás A” – úgy sem eszköz sem eredményhatás nem kerül kimutatásra.

2. ábra Aszimmetrikus eszközérték bemutatás

Forrás: saját szerkesztés, a törzsszövegben bemutatott példa alapján

A negyedik évben tovább nő az eszköz piaci ára, az elszámolás pedig a harmadik év eredeti könyv szerinti érték feletti részre vonatkozó módszerrel megegyezően történik. Ebből a példából is jól látszik, hogy míg a veszteség elszámolása kötelező, addig a nyereség elszámolása opcionális. Sőt amennyiben az értéknövekedés elszámolása mellett is dönt a vállalkozás, akkor sem jelenítheti meg ezt az értéknövekedést az eredményében, az tőke ágon kerül elszámolásra. Ez a bemutatási gyakorlat nem változtat azonban a menedzsment információ igényén, ezen információ vállalaton belül a közzétételi kötelezettségektől függetlenül nagy valószínűséggel rendelkezésre áll, így az aszimmetrikus törvényi előírások információs aszimmetriát generálnak az érdekhordozók között.

Kérdés, hogy ezen aszimmetrikus információknak milyen hatásuk van a vállalkozásokra, az érdekhordozókra. A témával kapcsolatos kutatások általában számviteli konzervatizmusként (accounting conservatism) emlegetik a jelenséget. Ennek áttekintéseként először nézzük meg a témában használatos módszereket.

Ezen a területen a leggyakrabban használt módszer a veszteségek időbeli kimutatásának (timely loss recognition) elemzése. A veszteségek megfelelő időben történő kimutatása fontos összetevője a beszámolási minőségnek, mivel számos kontextusban, – mint például a hitel és kölcsön szerződések vagy vállalatvezetési kérdések – hasznosabbak az ilyen jellegű információkat teljes körűen bemutató beszámolók. Vállalatvezetési kérdésekkel kapcsolatban az ügynöki költségeket csökkenti, ha a vezetők tudják, hogy az általuk végrehajtott befektetések eredményei már az ő vezetésük alatt kimutatásra kerülnek,

így kisebb valószínűséggel kerülnek negatív jelenértékű ügyletek pl.: „trófea” akvizíciók² megvalósításra. Ezzel elkerülhető, hogy a vezetők kitolják a nem nyereséges ügyletekhez kapcsolódó veszteségeket, hogy az ebből fakadó következményeket az őket követő vezetők viseljék. A veszteségek gyors kimutatása tehát lehetővé teszi a tulajdonosoknak, hogy még időben közbelépjenek veszteséges üzleti gyakorlat esetén, és növeljék a vezetőkkel kötött menedzsment szerződések hatékonyságát. A veszteségek gyors kimutatásának hitelszerződésekre való hatása szintén jelentős. Amennyiben a veszteségek időben kimutatásra kerülnek, kor már a hitelszerződés megkötésekor beárazásra kerül a kimutatott veszteségekből fakadó kockázati felár, és elkerülhető az is, hogy a későbbiekben kimutatásra kerülő figyelembe nem vett veszteségek a hitelszerződés megszűnéséhez, esetleg annak megszűnéséhez vezessenek. Előbbiekből látható, hogy a veszteségek gyors bemutatása hatékonyabb hitelszerződéseket eredményez, azáltal, hogy a feltételek kialakításakor kvázi a lehető legrosszabb helyzetet látja a hitelező és ennek tudatában tudja eldönteni, hogy részt kíván-e venni a kérdéses ügyletben. (Ball & Shivakumar, 2005) Korábbi kutatások során a beszámolási minőség elemzéséhez a veszteségek kimutatásának elemzését használta többek között Lang, Raedy, & Yetman (2003), Christensen, Lee, Walker & Zeng (2015), Paananen & Lin (2009). Ezzel a módszerrel a magyar számviteli alapelvek közül „a valóság elv”-ének az „időbeli elhatárolás elv”-ének és „az összemérés elv”-ének teljesülése vizsgálható és igazolható.

A veszteségek időbeli kimutatását egy bináris változóval lehet mérni, melyet az elemzésekhez használt regressziós egyenletbe szoktak beépíteni, így a veszteségek időbeli kimutatásának a többi vizsgált tényezővel fennálló kapcsolata vizsgálhatóvá válik.

A regressziós egyenletben szereplő LNEG_{ct} bináris független változó 1 értéket vesz fel ha a cég pénzügyi kimutatása nagy összegű veszteséget mutat ki és 0-át ellenkező esetben. A változó pontos kiszámítását a (8)-as és (9)-es egyenletek szemléltetik, ahogy például Paananen & Lin (2009) számolta azt.

$$\frac{NI_{ct}}{TAS_{ct}} \leq -0,2 \rightarrow LNEG_{ct} = 1 \quad (8)$$

$$\frac{NI_{ct}}{TAS_{ct}} > -0,2 \rightarrow LNEG_{ct} = 0 \quad (9)$$

² A menedzsment által szorgalmazott akvizíció, ami presztízs vagy egyéb okok miatt fontos a vállalat számára, azonban sok esetben negatív nettó jelenértékkel bír. A kifejezést Ball & Shivakumar (2005) mint „trophy” acquisition használja.

Ahol:

NI_{ct} = nettó eredmény, c vállalat esetében, t fordulónapra vonatkozó beszámoló adatai alapján.

TAS_{ct} = eszközök összesen értéke, c vállalat esetében, t fordulónapra vonatkozó beszámoló adatai alapján.

A (10)-es egyenlet Paananen & Lin (2009) IFRS bevezetés hatásainak elemzéséhez használt regressziós egyenletének egyszerűsített változata látható, ahol a független változó 1-es értéket vesz fel ha IFRS alapján készült beszámolóról beszélünk, 0-át ha nem.

$$IFRS(0,1)_{ct} = \alpha_0 + \beta_1 LNEG_{ct} + \beta_2 A_{ct} + \beta_3 B_{ct} + \dots + \beta_{12} K_{ct} + \varepsilon_{ct} \quad (10)$$

Ahol,

$A_{ct}, A_{ct}, \dots, K_{ct}$ = az egyenlet többi magyarázó változója, melyek részletes bemutatása nem releváns a téma szempontjából, c vállalat esetében, t fordulónapra vonatkozó beszámoló adatai alapján.

Amennyiben az LNEGt pozitív értéket vesz fel, abban az esetben gyakoribb a nagy összegű veszteségek kimutatása az IFRS-eket alkalmazó vállalatok pénzügyi kimutatásaiban, így azokat jobb minőségűnek tekintjük.

$$POST(0,1)_{ct} = \alpha_0 + \beta_1 LNEG_{ct} + \beta_2 A_{ct} + \beta_3 B_{ct} + \dots + \beta_{12} K_{ct} + \varepsilon_{ct} \quad (11)$$

A nagy összegű veszteségek kimutatásánál is lehetőség van a regressziós egyenlet további függő változókkal történő felírására. Amennyiben a minta megfelelő, használhatjuk az $POST(0,1)_{ct}$ bináris változót annak vizsgálatára, hogy az adott beszámoló az IFRS-ek bevezetése előtt, vagy után készült.

Basu (1997) a hozamokkal mérte a „jó híreket” és a „rossz híreket”, hatékony piacot feltételezve, miszerint a tőzsdék szimmetrikusan és gyorsan reagálnak minden nyilvánosan elérhető hírre. A nem várt negatív hozam „rossz hír”, a nem várt pozitív hozam „jó hír”. A konzervatív számvittel kapcsolatban az alábbi feltételezéseket fogalmazta meg és támasztotta alá: a „rossz hírek” gyorsabban kerülnek kimutatásra, mint a „jó hírek”, a nem várt hozamnövekedés nagyobb valószínűséggel tartós, a nem várt hozamcsökkenés pedig nagyobb valószínűséggel átmeneti.

Dietrich, Muller & Riedl (2007) a korábban használt módszertan alkalmazását vizsgálta, arra keresték a választ, hogy az alkalmazott becslési eljárásokkal valóban a konzervatív számviteli gyakorlat, vagyis a „rossz hírek” korábbi közzététele mutatható ki, vagy csupán az használt módszertan

torzítása okozza ezeket az eredményeket. A kérdés vizsgálatához olyan mintát használtak, melyben a „jó hírek” és „rossz hírek” azonos gyorsasággal kerültek közzétételre. A korábbi kutatások során használt becslési eljárások alkalmazták és olyan eredményeket kaptak, amit a korábbi kutatások során a konzervatív számviteli gyakorlat bizonyítékeként értelmeztek. Dietrich, Muller & Riedl (2007) ezeket az eredményeket úgy értelmezte, hogy a korábbi kutatások során megfigyelt konzervatív számviteli gyakorlat nem valós volt, csupán az alkalmazott módszertan torításának eredménye. Mivel Basu (1997) kutatása jelentette az alapját a konzervatív számvittel kapcsolatos kutatások nagy részének, ezért Ball, Kothari & Nikolaev (2013) megvizsgálta a módszertanukkal szemben megfogalmazott kritikát és úgy találták, hogy a Basu (1997) félé regresszió helyes eredményeket hoz, csak akkor azonosítja a konzervatizmust, ha az létezik.

Ahmed & Duellman (2011) a konzervatív számvitelnek a menedzsment beruházási döntéseinek nyomon követésében betöltött szerepét vizsgálták. Mivel a beruházási döntések a kutatók számára nem megfigyelhetők, ezért beruházási döntések két megfigyelhető következményét elemezték: a jövőbeli profitabilitást és a beruházásokkal kapcsolatos terven felüli értékcsökkenésnek megfelelő speciális tételek elszámolását. Eredményeik szerint a kevésbé konzervatív számvitel eredményeképpen nő a profitabilitás a követő három évben, a speciális tételek elszámolási valószínűsége pedig szignifikánsan csökken.

Lara, Osma, & Penalva (2016) veszteségek időbeli kimutatásának hatását vizsgálták a beruházások hatékonyságára. Az a hatékony beruházási politika a definíciójuk szerint, amikor az összes pozitív nettó jelenértékű projektet beazonosítják, finanszírozzák és végrehajtják, míg az összes negatív nettó jelenértékű projektet elutasítják. A szakirodalom szerint a menedzsment jól informált a pozitív nettó jelenértékű beruházási lehetőségekről, mégsem aknázzák ki azokat minden esetben. Ennek két oka lehet, az egyik az erkölcsi (moral hazard problem) a másik pedig a finanszírozási probléma. A számviteli információk megfelelő eszköznek tekinthetők a beruházásokért felelős menedzserek monitorozására. Feltételezésük szerint a konzervatív számvitel beruházási hatékonyság növelő képessége abból fakad, hogy csökkenti az aszimmetrikus információkat, érdekelté teszi a menedzsmentet az alacsony hatékonysággal bíró projektek befejezésre, csökkenti a negatív nettó jelenértékű projektek számát, megkönnyíti az olcsóbb külső forrásokhoz való hozzáférést. Eredményeik feltevéseikkel összhangban állnak, negatív kapcsolatot találtak a konzervatív számvitel és alul/felül beruházottság között és pozitív kapcsolatot a jövőbeli profitabilitás között.

Li (2015) a konzervatív számvitel tőkeköltségre gyakorolt hatását kutatta. Eredményei igazolták a felvetését, miszerint a konzervatív számviteli rendszert alkalmazó vállalkozások tőkeköltsége alacsonyabb.

Gigler, Kanodia, Sapra & Venugopalan (2009) nem találtak empirikus bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy a cég adósságának implicit kamatlába negatív korrelációban állna a konzervatív számvittel.

Louis, Sun, & Urcan (2012) kutatása alátámasztja a feltételezést, miszerint a számviteli konzervatizmus monitoring helyettesítő szerepet tölt be és csökkenti az ügynök-megbízó (menedzsment–részvényes) problémát is. A konzervatív számvitelnek és a „pénz értékromboló” hatásának összefüggéseit vizsgálták. A Jensen (1986) féle szabad pénz hipotézis³ szerint átlagosan 1\$ szabad pénzállomány növekedés 84 cent piaci érték változást eredményez. Eredményeik szerint a konzervatív számvitel csökkenti a pénz értékromboló hatását.

Hui, Klasa, & Yeung (2012) eredményei szerint, ha a cég partnereinek alkupozíciója erősebb, az konzervatívabb pénzügyi kimutatásokhoz vezet. Azok a cégek, akik ilyen partnerekkel rendelkeztek, hamarabb kimutatták a veszteségeiket.

Nikolaev (2010) azon megállapodások veszteségek időbeli kimutatására gyakorolt hatását vizsgálta, melyek a cégek pénzügyi nehézségeinek (csődeljárás, felszámolás elindítása, stb.) esetén a döntési jogkört átruházzák a részvény tulajdonostól a kötvénytulajdonosokra. Pozitív kapcsolatot talált az ilyen megállapodások és a veszteségek időbeli kimutatása között, tehát ezen szerződések hatásos eszközök (ösztönző rendszerek) lehetnek a hitelszerződések biztosítására.

Chen, Hemmer & Zhang (2007) a konzervatív számvitel és az eredmény manipuláció közötti összefüggéseket vizsgálták. Az eredmény manipuláció mértéke alapvetően függ a hatályos számviteli szabályozástól és a tulajdonosok döntésétől, hogy milyen mértékben kívánják a közzeendő információkat eltéríteni. Kutatásukban a szabályozás hatását vizsgálták, a két vizsgált halmaz közötti alapvető különbség a számviteli szabályozások között volt, melyek szerint a beszámolókat összeállították. Eredményeik szerint a konzervatív számviteli szabályozásnak valóban megvan a képessége, hogy csökkentse az eredmény manipulációját.

---

³ A Jensen (1986) féle szabad pénz hipotézis lényege, hogy a vállalat értékét nem képes proporcionálisan növelni, a felesleges pénzeszközállomány növekedése. A működéshez szükséges pénzeszközökön felüli pénzállomány pénzeszközként való tartása nem hatékony, az ilyen eszközök arányának növekedése a vállalat értékét csökkenti.

Chi, Liu & Wang (2009) a konzervatív számvitel és vállalat irányítása közötti kapcsolatot vizsgálta. A gyengébb vállalati irányítási struktúrával rendelkező cégek konzervatívabbak voltak, ami alátámasztja a feltevést, miszerint a konzervatív számvitelnek helyettesítő szerepe van a vállalati irányítási mechanizmusban és képes az aszimmetrikus információ csökkentésére is.

Az aszimmetrikus információhoz szorosan kapcsolódik az ügynök megbízó probléma mely számviteli vonatkozásban kivetíthető a menedzsment és a tulajdonosok közötti érdekelletére. Ahogy azt a korábbi fejezetekben láthattuk, a megbízó elvárásai lehető legmagasabb szintű teljesülése érdekében ösztönözní kénytelen az ügynököt, hogy az a megbízó számára lehető legelőnyösebben cselekedjen. A gyakorlatban jelen vannak az úgynevezett vezetői ösztönző rendszerek, melyek kimondva, kimondatlanul ezt a célt próbálják elérni. A megfelelő vezetői rendszer kiválasztása jelentős befolyással van a vállalatok jövőbeli működésére, fenntarthatóságára is. Ebből kifolyólag a téma kutatása közkedvelt, számos cikk található meg ezzel kapcsolatban a különböző kutatási adatbázisokban. 2016-ban kiadásra került egy ICAEW⁴ jelentés, ami a beszámolási minőségre hatást gyakorló tényezőket mutatta be, többek között a vezetői ösztönző rendszerekkel is foglalkoztak. Eredményeik szerint, a vezetők úgy alakítják a közzétett adatokat, hogy a saját bónuszuk maximális vagy egyenletes értékű legyen. Függetlenül attól, hogy eredményalapon, vagy részvény árfolyam alapján történik a juttatás meghatározása. (Singleton-Green, 2016) Az ICAEW jelentést megelőzően is számos ösztönző rendszerek hatását vizsgáló kutatás született. Cheng & Warfield (2005) az eredmény manipuláció, a részvényalapú ösztönzők és az ösztönzőként kapott részvények jövőbeli értékesítését vizsgálta. Erős kapcsolatot talált a részvényalapú ösztönzők és a beszámolók manipulációja között. A közzétett kimutatások manipulációjának eredményeképp a cég részvényei túlértékelté váltak. Erről az állapotról a részvényjuttatással rendelkező vezetők tudomással bírtak, így a megfelelő időben értékesítve a részvényeiket magas nyereségre tehettek szert. Ez az aszimmetrikus információból fakadó előnyszerzés iskolapéldája. A vizsgált minta esetében a részvényalapú ösztönzők nem a tulajdonosok (megbízó) érdekeit szolgálták, hanem a menedzsment (ügynök) rövidtávú érdekeit segítették. Eltérő eredményre jutott Armstrong, Jagolinzer & Larcker (2010), akik szintén a részvényalapú ösztönzők hatását vizsgálták. Eredményeik szerint kevésbé manipulálták az eredményt azok a vezetők, akik magasabb részvényalapú ösztönzőt

⁴ ICAEW= Institute of Chartered Accountants in England and Wales

kaptak. A juttatást nyújtó cégeknél a számviteli szabálytalanságok előfordulása is alacsonyabb volt, azokhoz a cégekhez képest ahol nem adtak ilyen jellegű ösztönzőket. Az előbbi példákából is látható, hogy a nem megfelelő ösztönző nemhogy megfelelő eredmény elérésére sarkallja az ügynök szerepében lévő felet, hanem további károkat is okozhat a megbízó részére, azonban a megfelelő ösztönző rendszer képes lehet az ügynököt megfelelő magatartásra bírni.

Összefoglalás

A közgazdasági Nobel-émlékdíjat két alkalommal is az aszimmetrikus információkkal kapcsolatos kutatási eredményekkel érdemelték ki. A probléma elemzése során egy olyan valós piaci körülményt ismerünk meg, melynek figyelembevétele elengedhetetlen a piaci szereplők döntéseinek vizsgálatakor. Előfordulhat, hogy a piac szereplői nem azonos mennyiségű és minőségű információkkal rendelkeznek, például az eladók ismerik csak pontosan az általuk piacon kínált termékek minőségét, ezt aszimmetrikus információnak nevezzük. Ez az állapot több nem kívánatos következménnyel is járhat, melyek elkerülése érdekében a piac szereplőinek cselekednie kell. Az aszimmetrikus információhoz szorosan kapcsolódik a kontraszelekció és az erkölcsi kockázat. Rossz minőségű, olcsóbban kínált termékek tönkre tehetik nem csak a jó minőségű, de a teljes termékpiacot. Ennek kivédésére a jó minőségű terméket kínálóknak jelzéseket küldhetnek, mellyel tájékoztatják a piac szereplőit, arról hogy ők valóban jó minőségű terméket állítanak elő. Tipikus jelzés a termékre járó garancia. Az erkölcsi kockázat kivédésére pedig a megfelelő ösztönzők használhatók, melyekkel az ügynök megbízó problémából eredő konfliktus feloldható, enyhíthető.

A számviteli szabályozás paradox módon aszimmetrikus információk megkövetelésével próbálja meg feloldani az érdekhordozók között fennálló aszimmetrikus információkat. Az ismertett tanulmányok tanúbizonysága szerint ennek eredményessége több esetben empirikusan is bizonyítható.

Irodalomjegyzék

- Ahmed, A. S., Duellman, S. (2011). Evidence on the role of accounting conservatism in monitoring managers' investment decisions. *Accounting & Finance*, 51(3), 609-633. DOI: 10.1111/j.1467-629X.2010.00369.x
- Akerlof G. (1970). The market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84, 488-500. In: Hal, R.V. (2005). *Mikroökonómia középfolon, egy modern megközelítés*. Budapest: Akadémia Kiadó
- Armstrong, C. S., Barth, M. E., Jagolinzer, A. D., & Riedl, E. J. (2010). Market reaction to the adoption of IFRS in Europe. *The accounting review*, 85(1), 31-61. <https://doi.org/10.2308/accr.2010.85.1.31>
- Armstrong C.S., Jagolinzer A.D, Larcker D.F. (2010). Chief Executive Officer Equity Incentives and Accounting Irregularities. *Journal of Accounting Research*, 48(2), DOI: 10.1111/j.1475-679X.2009.00361.x
- Ball, R., Kothari, S. P., Nikolaev, V. V. (2013). Econometrics of the Basu asymmetric timeliness coefficient and accounting conservatism. *Journal of Accounting Research*, 51(5), 1071-1097. DOI: 10.1111/1475-679X.12026
- Ball R., Shivakumar L. (2005). Earnings quality in U.K. private firms: Comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1), 83-128. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2004.04.001>
- Basu, S. (1997). The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of accounting and economics*, 24(1), 3-37. [https://doi.org/10.1016/S0165-4101\(97\)00014-1](https://doi.org/10.1016/S0165-4101(97)00014-1)
- Britannica. (2017). Winners of the Nobel Prize for Economics. Retrieved November 26, 2017, from <https://www.britannica.com/topic/Winners-of-the-Nobel-Prize-for-Economics-1856936>
- Chen, Q., Hemmer, T., Zhang, Y. (2007). On the relation between conservatism in accounting standards and incentives for earnings management. *Journal of Accounting Research*, 45(3), 541-565. DOI: 10.1111/j.1475-679X.2007.00243.x
- Cheng Q., Warfield T.D.(2005). Equity Incentives and Earnings Management. *The Accounting Review*, 80(2), 441-476. <http://www.aaajournals.org/doi/abs/10.2308/accr.2005.80.2.441>
- Chi, W., Liu, C., & Wang, T. (2009). What affects accounting conservatism: A corporate governance perspective. *Journal of contemporary accounting & economics*, 5(1), 47-59. <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2009.06.001>

- Christensen H.B., Lee E., Walker M., Zeng C. (2015). Incentives or Standards: What Determines Accounting Quality Changes around IFRS Adoption?. *European Accounting Review*, 24(1), 31–61. <http://dx.doi.org/10.1080/09638180.2015.1009144>
- Dietrich, J.R., Muller, K.A., Riedl, E.J. (2007). Asymmetric timeliness tests of accounting conservatism. *Review of Accounting Studies*, 12 (1), 95–124. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11142-006-9023-y>
- Farkasné F.M., Molnár J. (2013). *Mikroökönómia*. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház Zrt.
- Gigler, F., Kanodia, C., Sapra, H., Venugopalan, R. (2009). Accounting conservatism and the efficiency of debt contracts. *Journal of Accounting Research*, 47(3), 767-797. DOI: 10.1111/j.1475-679X.2009.00336.x
- Hal, R.V. (2005). *Mikroökönómia középokon, egy modern megközelítés*. Budapest: Akadémia Kiadó,
- Hui, K. W., Klasa, S., Yeung, P. E. (2012). Corporate suppliers and customers and accounting conservatism. *Journal of Accounting and Economics*, 53(1). 115-135. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2011.11.007>
- Jensen, M. C. (1986). Agency costs of free cash flow, corporate finance, and takeovers. *The American economic review*, 76(2), 323-329. <https://www.jstor.org/stable/1818789>
- Lara, J.M.G, Osma, B.G., Penalva, F. (2016). Accounting conservatism and firm investment efficiency. *Journal of Accounting and Economics*, 61(1), 221-238. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2015.07.003>
- Li, X. (2015). Accounting conservatism and the cost of capital: An international analysis. *Journal of Business Finance & Accounting*, 42(5-6), 555-582. DOI: 10.1111/jbfa.12121
- Paananen, M., & Lin, H. (2009). The development of accounting quality of IAS and IFRS over time: The case of Germany. *Journal of International accounting research*, 8(1), 31-55. <https://doi.org/10.2308/jiar.2009.8.1.31>
- Louis, H., Sun, A. X., Urcan, O. (2012). Value of cash holdings and accounting conservatism. *Contemporary Accounting Research*, 29(4), 1249-1271. DOI: 10.1111/j.1911-3846.2011.01149.x
- Nikolaev, V.V. (2010). Debt Covenants and Accounting Conservatism. *Journal of Accounting Research*, 48(1), 51–89. DOI: 10.1111/j.1475-679X.2009.00359.x

- Singleton-Green, B. (2016). Incentives and Institutions in Accounting: Thinking Beyond Standards. Retrieved September 21, 2018, from: https://www.icaew.com/~media/corporate/files/technical/financial%20reporting/information%20for%20better%20markets/pr4_institutions.ashx
- Sunder, S. (2011). IFRS Monopoly: The Pied Piper of Financial Reporting. *Accounting and Business Research*, 41(3), 291-306. <https://doi.org/10.1080/00014788.2011.569055>

A közszolgáltatások szerepe a területi versenyképességben

Szabó Tamás¹ – Obádovics Csilla²

ABSZTRAKT

Számos térgazdaságtani tárgyú tanulmányban olvashatunk a térségek versenyképességét vizsgáló szempontrendszerekről, amelyek jobbra a vizsgált területek gazdasági és humán potenciálját veszik vizsgálódásuk alapjául. Ezekből a gazdálkodási aspektusú tanulmányokból azonban rendre kimarad a közszolgáltatások szerepe, illetve annak révén az államnak, mint a láthatatlan kéznek, a térségek versenyképességére közvetlenül vagy közvetetten gyakorolt hatás-vizsgálata.

Jelen tanulmány, a területi versenyképességgel foglalkozó szakirodalom parciális vizsgálata mellett, arra tesz kísérletet, hogy felderítse a kapcsolódási pontokat a területi versenyképesség sokat hivatkozott irodalmi, illetve a közjavak versenyképességi funkcióinak kapcsolata között. Ennek részeként, a szerzők vizsgálják annak lehetőségét, hogy a területi versenyképesség egyes indikátorai között – beleértve a közszolgáltatások releváns funkcióit is – felírható-e egy komplex strukturális egyenleteken alapuló modell.

KULCSSZAVAK: közszolgáltatások, területi versenyképesség, strukturális egyenletek modellje, látensváltozós modellalkotás

JEL KÓDOK: H83, C31, R12

---

¹ Szabó Tamás, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, doktorjelölt (levelek@szabo-tamas.hu)

² Prof. Dr. Obádovics Csilla, Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, egyetemi tanár

Bevezetés

A régiók – illetve egyéb területi egységek – versenyképessége az előző század második felében került a kutatók és a nemzetállamok figyelmének fókuszpontjába, aminek eredményeként a globális gazdasági folyamatok jelentősen átértékelték a kontinentális és az egyes nemzetállamok közötti kapcsolatokat. A globalizálódás folyamata magával hozta a térségek egymás közötti versenyét, amelynek alapja az adekvát mérési módszerek alkalmazása. Az Európai Unió térségeiben az összemérhetőségnek az újonnan csatlakozó országok támogatási és fejlődési intenzitásának indikátorává vált, tehát egyfajta visszacsatolásként szolgálhat a döntéshozók számára a kohézió előre haladását illetően.

Jelen téma aktualitását jelzi, hogy a Strukturális Alapok ezredforduló utáni programozási időszakra eső, a versenyképességet növelő célrendszere, a térségek belső erőforrásainak mozgósításának irányába tolik. Miközben a háromévenkénti kohéziós jelentések (Dijkstram, 2017)³ értékelési középpontját a versenyképesség növelése adja, a nemzetállamok közötti forrásfelhasználás folyamatos vitatémát szolgáltat. Ennek eredményeként a Közösség kezd polarizálódni és a nagy egység képtelenségévé válni.

A területi versenyképesség nehezen definiálható fogalom, ezért a témát feldolgozó tudományos művekben számos meghatározással (Farkas-Lengyel, 2000; Szerb et al. 2016; Horváth, 2001) találkozhatunk. A mérhetőség tekintetében két fő módszertani iránnyal találkozhat a témával mélyebb kontextusban foglalkozó olvasó. Az egyik tanulmány (Farkas-Lengyel, 2000) megpróbálja egy aggregált mutatóval leírni a térségek versenyképességi ismérveit. A módszertan gyakorlati alkalmazhatóságát a könnyű kezelhetőség, míg kritikai alapját az egyszerűsége adja. Ugyanakkor egy másik tanulmányban a szerző (Szerb et al. 2016) szofisztikáit mutatórendszerekből építi fel a saját versenyképességi mutatóját. Habár utóbbi árnyaltabb képet fest a témáról, de nehézségét az adatok elérhetősége és értelmezhetőségének sokoldalúsága adja. A fentiekből következhet egy olyan mérőszám kidolgozása iránti igény, amely a leírtaktól eltérően a közszolgáltatások hozzáférhetőségének szempontjából vizsgálja a területi versenyképességet, miközben statisztikailag a fent említett módszerek előnyeit ötvözi. Kívánatos lenne, tehát hogy a kiválasztott indikációs adatsorokból könnyen értelmezhető függvény(ek)

---

³ Forrás: Európai Bizottság (2017): Az én régióm, az én Európám, a mi jövőnk – Hetedik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról, Luxemburg: Európai Unió Kiadóhivatala

legyen(ek) felírhatók, és segítségükkel a versenyképesség értelmezése a térgazdaságtanban megszokottól eltérő nézőpontból váljon elérhetővé.

A későbbi disszertáció célja lehet az is, hogy a kidolgozásra kerülő mérőszám a megyei (NUTS3) szinttől eltérő, hazánkban adekvát közigazgatási, területi egységekre, a járásokra is alkalmazható legyen.

A térgazdaságtani szakirodalom a regionális versenyképességi vizsgálatok során az egy főre jutó GDP-t, mint eredményváltozót vizsgálja, és számos egyéb magyarázó változót figyelembe vesz a térségek versenyképességi rangsorolása⁴ során. Ezt a módszertant előszeretettel alkalmazzák a NUTS3-as vagy az alatti területi egységekre is, miközben a terület lakónépességének jólétére kiható szoft tényezőket nem tartja szem előtt.

Meglátásunk szerint a vizsgálat tárgyát képező térségek lakosságának – mint a gazdaság legköltségesebb tényezőjének, a humán-erőforrásnak – a versenyképességét közvetve és közvetlenül is befolyásolják azok a tényezők, amelyek biztosítása állami feladatvállalás keretein belül történik. Ismereteim szerint a témával foglalkozó közgazdasági elméletek csak érintőlegesen tárgyalják az állam szerepét a versenyképességben, viszont figyelembe véve a GDP-ről a szakirodalomban (Samuelson-Nordhaus, 2012; Pénzes, 2014) olvasható kritikákat, meglátásom szerint van létjogosultsága egy olyan modellalkotásnak, valamint egy összehasonlító elemzésnek, amely vizsgálja a meghatározott indikátorok szerinti versenyképességet, illetve annak eredményét összeveti a klasszikus versenyképességi mutatók segítségével generált eredményekkel.

Ennek a logikának mentén a kiinduló feltételezésünk az, hogy a területi versenyképesség mérésére egyetlen mutatószám nem elég, főként, ha az tisztán gazdasági alapokon számol és figyelmen kívül hagyja azokat a folyamatokat, amelynek eredménye a térségek népességmegtartó ereje, és ezáltal pedig a versenyképességük függvénye. Ennek értelmében a versenyképesség pontosabb - vagy legalábbis szélesebb adatkörben merített - vizsgálatához meg kell határozni azokat a „kritikus tényezőket”, amelyeket érdemes figyelembe venni egy területfejlesztési koncepció kidolgozásánál.

Érdemes tehát az indikátorok kiválasztására fókuszálni, illetve értékelni, hogy azoknak milyen hatásmechanizmusuk lehet a komplex versenyképességre.

---

⁴ A versenyképességet igen gyakran mindössze egyetlen mutatóval, a GDP egy lakosra jutó értékével szokták kifejezni. Ennek a formulának a tényezőkre bontása előszere-ttel alkalmazott módszer a versenyképesség mérésére.

A közszolgáltatások esetében azonban számos esetben mutatkozik példa arra, hogy egy kategóriát, statisztikai fogalmat (pl. a foglalkoztatottsággal kapcsolatos fogalmak) átír a jogalkotó vagy az érintett terület felügyeletéért felelős hatóság.

Feltételezhető, hogy a területi elemzésekből árnyaltabb következtetések vonhatók le akkor, ha az elemzések szintjét minimum járási szintre helyezzük, mert ezen a szinten az endogén potenciálok könnyebben számszerűsíthetők és aggregálhatók, így azok könnyebben kiterjeszthetők megyei szintre.

Irodalmi áttekintés

A területi versenyképesség természetéből fakadóan – tekintettel arra, hogy a mérhetősége valamilyen komplexitást tükröz – értelmezése komoly módszertani kihívást jelent. A feladat megoldására számos tanulmány látott napvilágot, amelyek különböző aspektusból képesek differenciálni a vizsgált térségek versenyképességi mutatóit.

Az alkalmazott módszertanok tekintetében – a számos átfedés mellett – a térségek összehasonlításakor, versenyképességi rangsoruk felállításakor a vizsgálatba vont indikátorok jelentik az elemzések komplexitását.

A területi versenyképesség értelmezése

A társadalomtudományon belül, szűkebben a gazdaságtudományi elméletekben, a versenyképesség értelmezésével két tudományág – a közgazdaságtudomány, valamint a gazdálkodás- és szervezéstudomány – foglalkozik. Az említett tudományágak közül mindkét diszciplína eltérő megközelítésben tárgyalja a versenyképességet, amelynek oka, hogy ezek egymástól alapfeltevésükben különböznek (Némethné Gál, 2009).

Ebben a tekintetben a regionális gazdaságtan a javak korlátos hozzáféréseire fókuszál, illetve arra, hogy a vállalatok versenyeznek a jobb gazdasági környezetért.

Tehát a területi egységek vonatkozásában is verseny zajlik egyfelől a gazdasági befektetőkért, – hiszen ez a fejlődésük záloga – másfelől pedig közigazgatási, adójogi előnyökért. Utóbbiakhoz való hatékony hozzáférés az egyik kulcsa a befektetőknek nyújtható lehetőségek expanziójának.

Annak összefoglalásaként, hogy milyen stratégiák mentén zajlik a verseny, az alábbi táblázatba tömörítettük az egyes elméleti megközelítéseket:

	A területi versenyképesség magyarázatának elméleti aspektusai⁵	Az elméletekhez kapcsolódó indikátorok
1.	Neoklasszikus elmélet	Beruházások nagysága, számossága Kiindulási peremfeltételek Humán erőforrások Technológiai exogén tényezők.
2.	Új növekedésemélet	Technológiai endogén tényezők Innovációs intenzitás.
3.	Költségelőnyökre épülő verseny elmélete	Munkaerő-költség Állami inputok költsége és ára Cserearányok jellemzői
4.	Tudásalapú tényező elmélete	Input-tényezők jellemzői Output-tényezők jellemzői
5.	Gazdaság-földrajzi elmélet	Agglomerációs hatások Urbanizáció Szállítási költségek Méretgazdaságossági tényezők Ágazati specifikációk

1. táblázat A területi versenyképesség érintőleges elméleteit összefoglaló táblázat

Forrás: saját szerkesztés Lukovics (2007) alapján

A neoklasszikus elmélet szerint (Samuelson-Nordhaus, 2012) a piac elősegíti a területi konvergenciát, tehát állami beavatkozást nem igényelnek a piaci mechanizmusok. Az elmélet úgy tartja, hogy a termelési tényezők révén kiegyenlítődnek a jövedelmi szintkülönbségek. Napjainkra azonban – tekintettel a beruházási kedv csökkenésére és a mobil munkaerő-vándorlásra – az endogén (belső-tényezős) elméletek gyakorlati alkalmazása került előtérbe. Ami tulajdonképpen a táblázat második sorának értelmezése is egyben, hiszen az új növekedésemélet köré csoportosuló tudományos munkák valamennyien a belső tényezők megújító impulzusaitól várják a területi növekedést. Ehelyütt a meglévő értékek át- és újra értelmezésével érik el a nagyobb területi potenciált.

⁵ Ezek az elméletek rendre magas egy főre jutó GDP-t vagy az egy munkaóra jutó GDP-t veszik alapul, mint mérőszámot.

A költségelőnyökre épülő versenyképességi szemlélet a költségoptimalizálás elve mentén operál. Számos közgazdasági tanulmány állítja, hogy a versenyképesség záloga a szaktudás, a kutatás és az új technológiák. Adódik tehát a kérdés, hogy a versenyelőny alapozható-e alacsony bérekre?

Ha a NUTS3-as szintű területek esetében tesszük fel a kérdést, a válasz sejtethető, hiszen a halmozottan hátrányos helyzetű térségek vonatkozó mutatói magukért beszélnek (Pénzes, 2014). De vélhetően ugyanerre az eredményre jutunk akkor is, ha vizsgálódásainkat nemzetgazdasági szintre terjesszük ki, hiszen elég pusztán a közép-kelet-európai országok munkaerőhiányára gondolni, aminek mozgatórugója az alacsony bérszint.

Aiginger és Landessmann (2007) tautológikus érve szerint a versenyképesség fenntarthatósága ellentmond a „*low-cost input*”-oknak, hiszen az ezekre épülő verseny hosszútávon önromboló hatású, tehát a béreket előbb-utóbb emelni kell. Ami pedig az állami feladatvállalással kapcsolatos mérleg-szemléletűség alkalmazását illeti a hazánkban is szívesen alkalmazott intézményi- és infrastruktúra-fejlesztési centralizáció költség-hatékonysági nyereségének többszörösét fizeti meg a társadalom akkor, ha hosszútávon számolunk a térségek területi egységeinek töredezettségével, illetve az ahhoz kapcsolódó negatív externáliákkal.

Az előző versenyképességi elmélet logikájával ellentétesen működő tudásalapú gazdaság elmélete a K+F tevékenységre (Lengyel, 2007), illetve a minőségi humán erőforrásra helyezi a hangsúlyt, ami mind intézményrendszer fenntartási, mind képzésköltség szempontjából tőkeintenzív jelenlétet feltételez, illetve az állam részéről – legalábbis ami az oktatási intézményrendszert illeti – komoly feladatvállalást vár el. A szerző a humán tőke minőségére, a kutatók számára, valamint a K+F tevékenységek koncentrációjára, továbbá ezek multiplikátor hatására helyezi a hangsúlyt.

A gazdaságföldrajzi elmélet arra keresi a választ, hogy (a feltüntetett indikátorok mentén) milyen tényezők befolyásolják a gazdasági tevékenységek koncentrációját egy adott terület vonatkozásában. Krugman (1980) elméletét hivatkozzuk, aki kombinálva az evolucionista közgazdasági elméleteket (Nelson, Winter, 1974), illetve a Marshall-féle tökéletes verseny elméletét. Krugman szerint tökéletes verseny nem létezik, illetve kiemeli, hogy a szállítási költségek csökkenésével egy adott lokációban a piacok veszítenek fontosságukból. Ez az elmélet magyarázza leginkább a termelői tevékenységek térbeli eltolódását, illetve a munkaerő-piac inter-regionális átrendeződését.

A területi verseny tehát egy folyamat eredménye, amely – nagyságtól és közgazgatási értelemben vett meghatározásoktól függetlenül – területek között zajlik. A fókusza pedig a vizsgált térségben élő lakosság jólétének növelése,

amely folyamat elérésében a helyi gazdasági eredményekre támaszkodik, illetve az előnyös pozícióit a helyi politikán keresztül, más térségekkel versengve éri el (Lengyel, 2010).

Habár Porter (2006) menedzsment alapokra helyezi a versenyképességet, illetve a területi versenyképesség mérését is a termelékenységgel hozza összefüggésbe, a Lengyel-féle meghatározásból is kisejlik, hogy a pusztán gazdasági alapokon működő mérőszámok területi versenyképességre történő alkalmazása könnyen tévútra viheti a kutatót, illetve az így kapott eredményeket felhasználó szakembert. Ebből a szempontból Lukovics két közgazdasági kategóriát tart fontosnak: egyfelől a jövedelmi szintet, másfelől a foglalkoztatottsági szintet. A kutató ezeket az értékeket relatíve magas értékre teszi a versenyképességi rangsor felállításakor, ugyanakkor tanulmányában felhívja (Lukovics, 2008) a figyelmet arra, hogy ezeket a kategóriákat nem egymáshoz, hanem a vizsgált térség korábbi önmagához képest vagy a hasonló kondíciókkal rendelkező szomszédos területi egységekhez érdemes viszonyítani. Továbbá a szerző tanulmányában arra is kitér, hogy a globális viszonyok közepette nem lehet egzakt módon, egy mutatón alapuló módszertannal mérni a regionális versenyképességet főként azért, mert a szigorú közgazdaságtani fogalmak mellett a versenyképesség fogalmában megjelenik a jelenbeli helytállás mellett a jövőbeli lehetőségek kategóriája is. Ez számomra ekvivalens azzal, hogy a vizsgált területre vonatkoztatott gazdaságfejlesztési és társadalom-politikai eszközrendszer komolyan hat a térségek versenyképességi kondíciójára. Az a Camagni-féle koncepció (Camagni, 2002), miszerint a piaci automatizmus differenciál a területi szerepek között, alátámasztani látszik az előző felvetésemet. Ugyancsak ide emelhető az a kutatási eredmény, amely a versenyképességet a humán-tőke felhalmozásával hozza összefüggésbe (Lukovics, 2008, old.: 19): „a humántőkének el kell érnie egy kritikus szintet ahhoz, hogy növekedés forrása lehessen, ez alatt növekedést érdemben nem tud generálni.” A hivatkozott tanulmány a közgazdasági elméletek elemzésének eredményeként megállapítja, hogy az elméletek a területi versenyképesség lényegének eltérő aspektusait hangsúlyozzák, ezzel is alátámasztva a fogalom komplexitását. A szerző rámutat, hogy a regionális versenyképesség vizsgálatakor pusztán output tényezők vizsgálata nem ad megfelelő helyzetképet a terület versenyképességi tulajdonságairól, hanem javasolt az input-tényezők figyelembevétele is. Ennek értelmében belátható, hogy a közszolgáltatások - az input-tényezőkön keresztül – hatást gyakorolnak a területi versenyképességre.

Az úgynevezett versenyképességi fa (Vet et al. 2004) felfogásában az egyes input-tényezők a jólét meghatározó elemei, alkotói (input-tényezői) azok a dimenziók (például a szociális ellátás, kultúra, egészség, mobilitás, stb.) amelyek

részben - vagy egészben - meghatározzák egy terület versenyképességi potenciálját. A szerző felfogásában a fa lombja tartalmazza a versenyképesség tényezőit, míg a törzs ezeket a tényezőket transzformálja a versenyképességet segítő funkciókká, mint az innováció, vállalkozói készség, tehetség, mobilitás, stb. Vet munkájában is tetten érhető a közszolgáltatások szerepe, amennyiben a termékeny talaj – ahol a gyökér elhelyezkedik – a versenyképes infrastruktúrális-, illetve a lomb, mint az intézményi feltételrendszer megteremtésének színtere.

A területi versenyképesség értelmezését tekintve számos, de jobbra tisztán gazdasági logikájú megközelítés látott napvilágot, miközben létezik területileg is értelmezhető egyéb mutató is, amely szocio-gazdasági aspektust vonultat. Sok áru vagy szolgáltatás, mint például az egészségügy, rendvédelmi, oktatási és jogi szolgáltatás hatással van egy adott területen élő humán tőke „minőségére” (Fraja, 2008). Figyelembe véve, hogy a legdrágább termelőeszköz a humánerőforrás, nem nehéz belátni, hogy a közszolgáltatások minősége, azok hozzáférhetősége, valamint a területi versenyképesség között összefüggés áll fent.

A területi versenyképesség értelmezése napjainkra sokkal inkább átterelődik egy városi szintű kontextusba (Yang, 2012) ahol a kialakított versenyképességi indexek azt a célt szolgálják, hogy a településekről adjanak reális képet és ennek alapján dolgozzanak ki adekvát fejlesztéspolitikai stratégiákat. Eszerint a városok közötti versenyt két fokozódó erő befolyásolja, amelyek közül az első a technológiai változás és a közlekedés, valamint a távközlési viszonya, amely oldja a területi gazdasági tevékenységeknek való kitétséget, illetve ebből a szempontból erodálni képes a gazdaságilag elmaradott térségek negatív determinációit. A második erő a helyi önkormányzatok politikai szempontú versenyképessége, amely az önkormányzatokat – a központi költségvetés kontextusában kompetitív feleknek fogja fel, akik a politikai prioritásaik révén versenyeznek finanszírozó támogatásra, amely versenyben a gazdaságföldrajzi (piaci és helyi) előnyeiket használják fel céljaik eléréséhez.

A területi versenyképesség elemzésekor a vizsgálódás módszertanának sarkalatos pontja az aggregátumok vagy mutatók kiválasztása. Tekintettel arra, hogy a „jelenlegi közzgazdasági eszközrendszer figyelembevételével alkalmatlanok vagy pontatlanok a megfelelő megbízhatóságú mérésre” (Tóth, 2010, old.: 66). A szerzők meglátása szerint a rangsor alakításának módszertani kiválasztásakor a vizsgálódás fókuszának tudományterületi aspektusa adja meg a kialakult rangsor valóságát, használhatóságát. Tóth szerint a közzgazdaságtan különbséget tesz egzakt módon mérhető (például pénztőke vagy termelt tőke) és a kevésbé mérhető (immaterális) tőke között. A szerző ide sorolja többek között a humán tőkét (*human capital*), az intellektuális tőkét (*intellectual capital*) vagy a szerve-

zeti tőkét (*organizational capital*), de ide emeli be a szociológia tudományterületéről ismert társadalmi tőkét (*social capital*), illetve a kulturális tőkét (*cultural capital*), stb.

Figyelembe véve, hogy az utóbbiak nem számviteli vagy gazdaságtani kategóriák, számszerűsítésük nehéz ugyan, de mégis egy olyan vagyónállományt képeznek, amelyek közvetve hozzájárulnak a gazdaság teljesítményéhez.

Lukovics (2008) a területi versenyképesség értelmezésében egy régió belül a belső, a versenyképességet befolyásoló jellemzőknek több elemét emeli ki, amelyek egyenként párhuzamba állíthatók valamilyen közszolgáltatási kategóriával.

	Lukovics-féle endogén források	közszolgáltatásokkal való párhuzama
A	Tőke mennyiség	Infrastrukturák működéséhez kapcsolódó költségek.
B	Földrajzi adottság	Közműekkel, közutakkal való ellátottság.
C	A régió humán erőforrásának minőségi és mennyiségi összetétele	Közoktatás minősége és hozzáférhetősége
D	Fizikai infrastruktúra minősége	Közszolgáltatások való hozzáférés és kihasználtsága, a szolgáltatások területi lefedettsége
E	Társadalmi, kulturális, tradicionális háttér	Kulturális intézményrendszer, közhasznú kikapcsolódást biztosító lehetőségekhez való hozzáférés.
F	hatalmi (központi- vagy önkormányzati) intézményrendszer döntései	Kormányhivatalok által nyújtott szolgáltatásokhoz való hozzáférés, illetve az önkormányzatok által hozott, kedvezményre jogosító rendeletek.
G	Piaci szereplők kapcsolat-rendszere	Vállalkozás-fejlesztéshez kapcsolódó szolgáltatásokat nyújtó intézményrendszer fejlettségi szintje (szakmai érdekképviselő, kamarák, önkormányzati vagy non-profit fenntartású inkubációs házak, stb.)
H	Környezeti állapot	Lakó- és vállalati fizikai környezet fenntarthatóságára fókuszáló közszolgáltatások, amelyek a vizsgált területen lakó népesség vagy oda települő/létrejövő vállalkozások komfortfokozatát kiszolgáló, közüzemi formában végzett szolgáltatások (például hálózati közszolgáltatások, infokommunikációs infrastruktúra, személyszállítás, egészségügy, stb.)

2. táblázat A versenyképesség és a közszolgáltatások közötti párhuzam

Forrás: saját szerkesztés

A közszolgáltatások fogalmi tisztázása

A közszolgáltatások – a komplex állami feladatellátási kötelelem részeként – egy társadalom tagjainak életminőségét közvetlenül képes befolyásolni. A közösségi jószág, mint gazdálkodási kategória, a XIX. század második felében kezdett az államigazgatáson belül kulcsfontosságú szerepet betölteni. Ekkor ugyanis egyre több magánszolgáltatást emeltek át a versenypiaci körülményekből a közigazgatási jog által szabályozott körülmények közé (Samuelson-Nordhaus, 2012).

A közszolgáltatások fogalmának magyarázatának tekintetében a közigazgatási tudományokból kell kiindulni, de amikor ezt tesszük rögtön azzal találjuk magunkat szemben, hogy a közigazgatások körén belül is különböző megközelítésekkel találkozunk (Hoffman, 2006, Horváth 2010, Kaiser et al. 2014). A közgazdaságtudomány fókuszpontjában méret-gazdaságossági szempontok állnak, míg a szociológia a közszükséglet, illetve a társadalmi jólét maximumát helyezi középpontba. A közigazgatási-tudomány az igazgatási feladatokra koncentrálnak, míg a jogtudomány – természetéből fakadva – a jogi szabályozottságot, illetve lefedettséget vizsgálja. A fogalmi determinációt tartalmi szempontból Hoffman három szinten határozza meg, amely a legtágabb értelmezéstől a legszűkebb lehatárolásig terjed.

Legtágabb értelmezésbe sorolható minden olyan állami szolgáltatás, amelyet az állampolgárok alanyi jogon (adófizetési kötelemükért cserébe) részben vagy teljes egészében térítésmentes igénybe vehetnek (pl. törvényhozás, bűnüldözési tevékenység, stb.) Ettől szűkebb értelmezés, amely az állampolgárok széles körének nyújt ellátást és „nem minősül egyoldalú, közhatalmi aktusnak”. Szűkebb értelemben vett közszolgáltatások közé sorolja, amelyek esetében az állam – vagy vele közszolgáltatási szerződést kötő jogi személy – tényleges, személyre szabott szolgáltatást nyújt (Hoffman, 2006).

Utóbbiakat valamilyen jogosultsági vagy kedvezményezett alapon veheti igénybe az állampolgár. Mindhárom elemet összeköti egy gazdasági kategória: a veszteségfinanszírozás. Ennek értelmében az állami feladatellátást magára vállaló gazdasági társaság közvetlen a szolgáltatáshoz kapcsolható veszteséget az állam megtéríteni köteles a szolgáltatónak. Utóbbiak esetében különbséget kell tennünk ún. ágazati közszolgáltatások között, amelyek természetüknél fogva határozzák meg a feladatellátási kötelezettséget vállaló finanszírozási kereteit. Értelemszerűen más-más kategóriába sorolható az egészségügy és a közösségi közlekedés, mert míg előbbi társadalmi értéket teremtő szolgáltatások körébe tartozik, addig az utóbbi a gazdasági értékteremtő szolgáltatások közé sorolandó (Kaiser et al.2014).

Közgazdaságtani szempontból (Samuelson-Nordhaus, 2012) a közösségi

jóságok csoportosítása szofisztikáltabban elvégezhető, hiszen léteznek a közösséget kiszolgáló, közösségi igényeket kielégítő szolgáltatások, amelyek fogyasztásából a jogi személyek sem zárhatók ki. Ezek az ún. tiszta közjavak, mint például a közösségi színterek, parkok, stb. Ezzel szemben a vegyes közjavak esetében bizonyos fogyasztói réteg kizárása költségeket emésztene fel (Samuelson-Nordhaus, 2012), így a rendszerben megjelennek a potyautasok, akik ellátása a társadalom tagjai számára evidenciává vált. Ebbe a körbe emelhető be például a szociális segélyrendszer összes eleme. A vegyes közjavak esetében elmondható tehát, hogy vegyes közjavak kategóriájába a nem tisztán közgazdaságtani kategóriájú szolgáltatások tehetők, amelyek jellegüket tekintve szociológiai, szociálpolitikai vagy más tudományág alapján szerveződnek. Ez egyben felveti a fiskális elszámolhatóság kérdését, illetve az átláthatatlanság disszonanciáját, illetve magában hordozza a témával kapcsolatos döntések nehézségét. Ezt egyfelől a támogatások megítélése, a tevékenységek hatékonysági pressziója jelenti másfelől a társadalmi-gazdasági célkitűzések racionális alakítása eredményezi.

Az állami feladatellátási kötelezettség tekintetében elmondható, hogy minden közszolgáltatásnak minősül, amit a jogalkotó meghatározott eljárás keretében közszolgáltatásnak minősít. Fontos ismerv, hogy alkotmányos alapjoga minden állampolgárnak a közjavakhoz való hozzáférési jog, amely keretében az állam gazdasági szerepvállalást végez többek között humán, szociális, egészségügyi, oktatási, közlekedési, kulturális, energetikai területeken (Kaiser et al. 2014). A kapcsolódó feladatellátásokat az állam átruházhatja egyetemleges közszolgáltatási szerződés keretein belül gazdasági társaságokra, amely kötelesek a szerződéses feladtuk maradéktalan és kifogásmentes ellátásra, amelyért a piaci ár és a közszolgáltatásból fakadó és nyújtandó kedvezmények közötti árkülönbséget, illetve az ebből fakadó gazdasági veszteséget, az állam közszolgáltatási szerződésben meghatározott ismerévek szerint megtéríteni köteles⁶. A közszolgáltatás nyújtása során az állam feladata – a szabályozó hatóságok hathatós közreműködésével – a piac szabályozása, a működés ellenőrzése, a tevékenység finanszírozása.

A fogalmi meghatározást tekintetében a legnagyobb kihívást a tudományág multi- diszciplináris jellege okozza. Figyelembe véve, hogy a közszolgáltatás több tudományág vizsgálódásának tárgya, a fogalmi meghatározására több tudományági aspektusból is találhatunk példákat. Mivel azonban a közszol-

⁶ 2008. évi CV. törvény a költségvetési szervek jogállásáról és gazdálkodásáról

gáltatás állami feladat, annak megszervezése a közigazgatás szerveire hárul. Hoffman (2006) két lépcsőben határozza meg a fogalmat. Elsőként próbálja meghatározni, hogy mely tevékenységek vonhatók a közszolgáltatások körébe, majd azt nézi meg, hogy mitől válik a gazdasági tevékenység a köz javára.

Ezzel egyidőben vizsgálja, hogy hol húzódik a magán és a közszféra, illetve a magán- és a közszolgáltatások közötti határvonal. A szerző szerint a közgazdaság-tudományi szempontból vett értelemben a közszolgáltatások „mindazon gazdasági tevékenységek beletartoznak, amelyek nem minősülnek sem mezőgazdasági, sem (feldolgozó)ipari és bányászati tevékenységnek (Hoffman, 2006, 23. old.). Az igazgatás-tudomány szempontrendszeré kissé tágabban értelmez, mert mindazt közszolgáltatásnak veszi, amit az „állam nyújt az állampolgárok szélesebb rétegeinek”: tehát beleértve a közigazgatást, a bűnüldözést, a törvényhozást és az igazságszolgáltatást is. Egy ettől szűkebb megfogalmazás viszont kirekeszti az államot a meghatározásból és azt mondja, hogy „közszolgáltatás mindazon, – állami vagy magányszemélyek által nyújtott szolgáltatás – amely a lakosok széles körének nyújt valamilyen ellátást és nem minősül az állam egyoldalú, közhatalmi aktusának” (Hoffman, 2006, 26. old.). A szerző – jogtudósként – azzal érvel, hogy ez a megfogalmazás túlzott tág értelmezésű, azaz kitérít a szolgáltatás fogalmát és elsikkasztja az állam szerepét. Ugyanakkor a közgazdaságtani felfogás szerint a közszolgáltatások is versenyképességi tényező: főként, hogy a hozzáférhetősége jóléthez kapcsolható. Ha tekintjük a közszolgáltatások működését, az is világos, hogy hazánkban a közszolgáltatások nem csupán a „társadalom szélesebb körének”, hanem alanyi jogon, minden állampolgárnak járnak, hozzáférhetők (Samuelson-Nordhaus, 2012, 33. old). Ebből az okfejtésből következik, hogy a közgazdasági definíció az alábbival pontosítható: a közszolgáltatás olyan erőforrások, amely az állami feladatvállaláson keresztül testesül meg, piaci és ágazati szempontok szerint szerveződik és a társadalom valamennyi tagja számára kedvezményes áron biztosított szolgáltatások csoportja.

A területi versenyképesség és a közszolgáltatások versenyképességének vizsgálata

Fontos lenne vizsgálni tehát, hogy lehetséges-e olyan viszonyszám(ok) megalakítása, amely(ek) a közszolgáltatások elérhetőségén és kihasználtságán közelítik meg a területi versenyképesség fogalmát. Ennek első lépése a konzisztens és közigazgatási szempontból is értelmezhető területi egység kiválasztása, amely esetünkben a megyei (NUTS3-as) szint, mert ezen a szintén értelmezhető azok

a komplex társadalmi-, és gazdaságföldrajzi jellemzők, amelyek egy későbbi összehasonlíthatóságot szolgálnak.

	Komárom- Esztergom megye	Nógrád megye	Heves megye	Vas megye
terület [km²]	2 264,3	2 545,5	3 637,2	3 336,1
települések száma [db]	76,0	131,0	121,0	216,0
úthálózat [km]	893,0	947,0	1 270,0	1 541,0
lakónépes- ség [fő]	302 451,0	200 755,0	306 336,0	144 790,0

3. táblázat A vizsgálatba bevont megyék és egyes ismérvei

Forrás: Saját szerkesztés a KSH területi adatai alapján.

Ebben a vonatkozásban, és az elemzése céljaként vállalt célkitűzések szempontjából két szint, a városhálózatok szintje, illetve kistérségek szintje releváns. Ugyanis ezeken a szinteken értelmezhetők azok a mechanizmusok, amelynek nagy része leképezhető a makroszintű működésből. A hasonló infrastrukturális kondíciókkal rendelkező régiók versenyképességi helyzete nagyon eltérő lehet, hiszen a társadalmi tőke hatással van a térségek gazdasági szervezeteinek számosságára és méretére (Fukuyama, 1997).

Ugyanakkor az alkalmazott módszertan szempontjából fontos olyan változók vizsgálatba történő vonása, amely változók nem gazdasági mechanizmusok révén, hanem áttételesen társadalmi jellegű faktorokon, változókon keresztül fejt ki hatását.

Vizsgálat lehetséges módszerei

A majdani tudományos dolgozatban leírt hipotézisek verifikálása két lépcsőben történik. Elsőként a közszolgáltatások és a versenyképesség mérésére bevont indikátorok ellenőrzése történik meg. Ezt a feladatot SEM (strukturált egyenletrendszerrel történő modellezés) eljárással végeztük, amelynek a lényege, hogy a módszer segítségével a vizsgált adatsorokban nem pusztán a közvetlenül mérhető hatások mutathatók ki, hanem azok is, amelyek relevanciáját rejtett változók egymásra hatása ír le. Ilyen lehet például a területi versenyképesség vizsgálatakor a közszolgáltatások finanszírozása, illetve a közjavak

hozzáférhetőségének kérdése. Ha axiómaként tekintjük, hogy a humán fejlettségi index (Humán Development Index) vagy a humán tőke (Humán Capital) hatással van a területi versenyképességre (Obádovics és Kulcsár, 2004), akkor az is bizonyosnak vehető, hogy a humán-szolgáltatásokkal kapcsolatos közjavak hozzáférhetősége és azok finanszírozásának intenzitása – a humán tőkén keresztül – nagyban meghatározza egy terület versenyképességét.

A modell felállítása során feltételezzük, hogy az egyes változók között oksági viszony van és azoknak a viszonya strukturálisan felírható. Ezeket a kapcsolatokat a modell felállításakor is figyelembe vesszük.

Ennek alapján két csoportba sorolhatjuk a kiválasztott változókat, amelyek lehetnek külső vagy belső változók. A modellben azok a tényezők, amelyekre nem hat más változó, külső (exogén) tényezőknek nevezzük. Azokat a változókat pedig, amelyekre a modellben specifikált tényezők közül, külső hatás hat, belső (endogén) tényezőnek mondjuk.

A modell futtatásakor ezekkel a külső- és belső tényezőkkel operál a modell-alkotó program, amely a változók közötti direkt és indirekt kapcsolatokat írja le. A modell használja az útvonalelemzés eljárást, az egyes változók közötti oksági viszony megléte mellett, amely viszonyokat a program regressziós egyenletekkel kapcsolja össze. A szokásos látens-változós eljárásoktól attól több a módszer, hogy alkalmazása során a modell illesztésekor ezt a strukturális viszonyt vesszük figyelembe.

A látens-változós modellezés (SEM) egy olyan matematikai eljárás, amelyben a változókon egyidejűleg több művelet fut, mint például a faktoranalízis és a többváltozós regresszió.

Ennek eredményei magyarázzák a gráfok csúcsain lévő változókat, és az éleken pedig jelölik a regressziós együtthatókat. A műveletekben a faktorelemzés során a látens vonáselemzéssel kapcsolatos algoritmusok normális eloszlást feltételeznek⁷. A SEM kidolgozásának első lépéseként a mérésre használt modellt kell megalkotnunk. Ebben először a látensváltozókat kell megalkotnunk, és csak akkor kapcsolhatunk a modellbe további változókat, ha a részmodellbe töltött adatok futtatása után a matematikai-statisztikai módszertanban ismert és használatos értékek elfogadhatónak tekinthető eredményt hoznak. A modell alkotásakor fontos szempont, hogy a megfigyelési egység (elemszám) az indikátoroknak nagyjából tízszerese kell, hogy legyen.

---

⁷ Ugyanakkor a módszer a nagy kiugró értékeket tartalmazó adatsorokat „nem szereti”, tehát javallott az outlierek szűrése.

A modellben szereplő adatsorok 1970-2014 közötti idősoros adatokat tartalmaznak⁸, amelyek négy megyére (Komárom-Esztergom, Heves, Nógrád, Vas) vonatkoznak a mobilitáshoz, az érintett terület lakosságához és gazdaságához kapcsolódva a 4. számú táblázat szerint. Az adatsorokat megyénként, évekre vonatkoztatottan dimenzióként, alkalmazzuk a modellben. Látható, hogy az adatbázisba vont indikátorok eltérő mérési egységgel rendelkeznek, ezért a skálák azonos szintre emelése érdekében, megtartva az eredeti indikációs tartalmat az adatsoron, Z-score értéket hoztunk létre⁹ az alábbi formula szerint:

$$X(i, \sigma) = \frac{(x_i - \bar{x})}{\sigma(x, s)},$$

ahol X_i a standardizált Z-score értéket jelöli. A művelet úgy fut, hogy minden megfigyelési adatból kivonásra kerül az adatsor átlaga és a fennmaradó összeg (különbség) osztódik a szórással. Így kapott skálaértéket felvevő adatsor átlaga zérót közelítő értéket ad, a szórása pedig egységnyi lesz. Így lehetővé válik a különböző mértékegységekben mért és publikált adatsorok (változók) egységes szempontok szerinti összehasonlíthatósága.

Vegyük észre, hogy a vizsgált területi egységek száma (négy megye) kicsi ahhoz, hogy teljes országra vagy régióra minden további lehessen a statisztikai modellből, viszont a megyék elég heterogének ahhoz, hogy ez a részben manuális vizsgálat rávilágítson bizonyos összefüggések lehetőségeire, illetve hibaforrásokra.

Utóbbi elkerülendő, a modellbe vitt adatokat hasonlítottuk a népességszámhoz, illetve ahol releváns figyelembe vettük az inflációt, illetve szükség esetén tovább árnyaltuk a változókat.

A politikai kurzusváltások statisztikai módszertani eltérései által okozott adatsor-hiányokat bi-lineáris interpolációs eljárás¹⁰ segítségével töltöttük fel. A fentiek szerint a következő mutatók bizonyultak relevánsnak a kapcsolat szorosság alapján, (a megfelelő szignifikancia szint mellett):

⁸ Az adatok forrása: KSH és TIER

⁹ Ehhez az IBM SPSS Statistics 22 programot használtam (Analyze/Descriptives menü)

¹⁰ Ez eViews SV10 verziójával készült.

Dimenzió	Mutató	Mutató rövid leírása
Gazdasági	ipari termelése értéke	területi lokációban realizált ipari teljesítmény
	vállalkozások száma	a működő társasvállalkozások száma
Területi versenyképesség	GDP	területre számított kibocsátás - a termelési tényezők
	HDI	számított mutató
Demográfia	munkaképeskorú népesség	statisztikai módszertan szerinti meghatározás
	foglalkoztatottak száma	a foglalkoztatottak száma a vizsgált területen a lakónépességen belül
	élveszületések száma	az adott lakónépesség körében megszületett csecsemők száma a vizsgált
	lakónépesség száma	az állandó lakóhellyel rendelkező lakosok száma
Mobilitás	Közhasznú közúti személyszállításban értékesített jegyek száma	a menetrendszerinti közúti közlekedésben eladott jegyek darabszáma
	Személygépkocsik száma	a forgalomba helyezett személygépjárművek száma a vizsgált területen
	Szilárd burkolattal rendelkező utak hossza (km)	MacAdam burkolattal rendelkező közutak hossza (km)
Fenntarthatóság	Kulturális, szociális, sportolással kapcsolatos intézményi állami támogatások	központi költségvetés ráfordítása az állami feladatellátási kötelezettségből fakadóan
	Egészségügyi és szociális intézményekre fordított állami támogatás	központi költségvetés ráfordítása az állami feladatellátási kötelezettségből fakadóan

4. táblázat A modell dimenziói és egyes mutatói

Forrás: saját szerkesztés

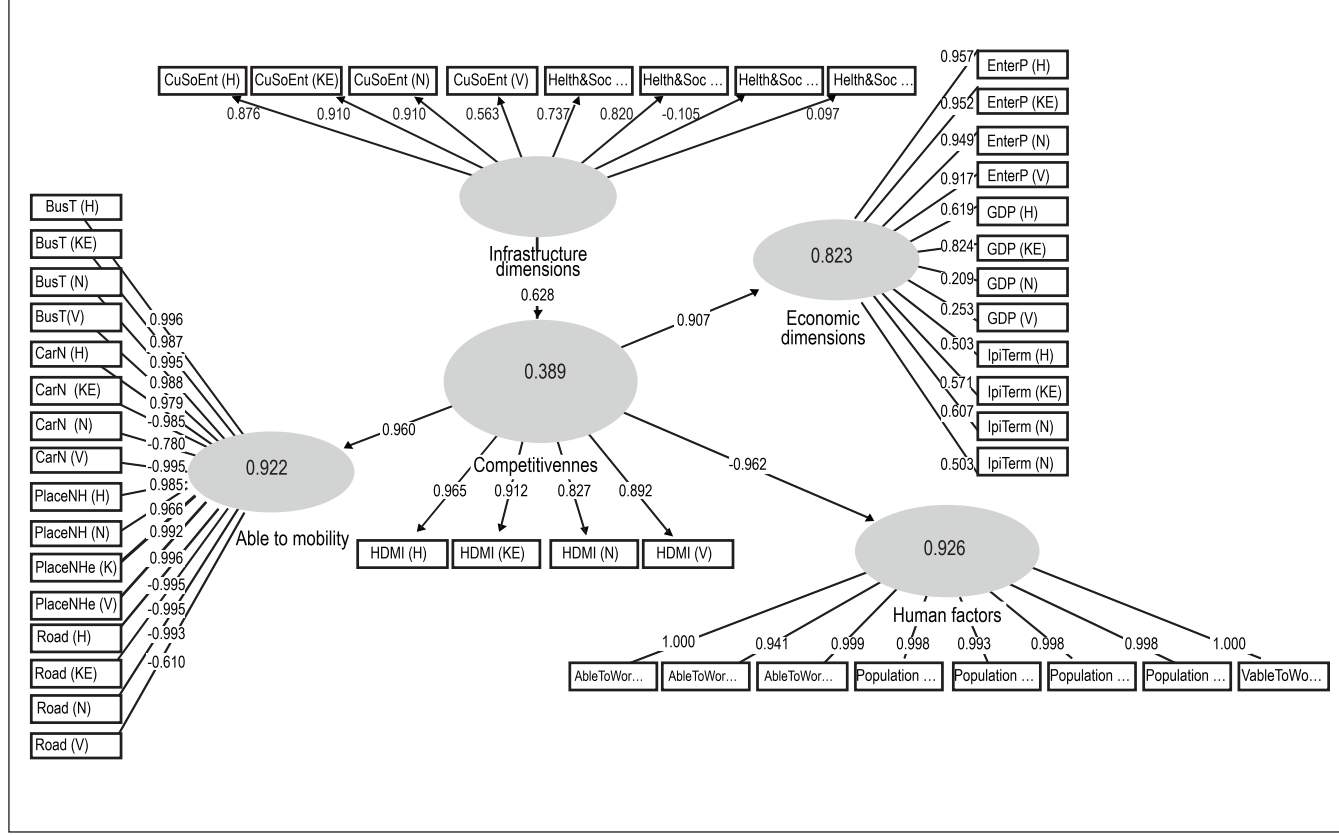
A fenti táblázatba foglalt mutatók feldolgozása a SmartPLS nevű modell-alkotó program segítségével történt a négy vizsgált megye vonatkozásában az alábbi eredményt hozta:

	Original Sample (O)	Sample Mean (M)	Standard Error (STERR)	T Statistics (O/STERR)
Competitiveness => Able to mobility	-0.995	-0.994	0.013	78.655
Competitiveness => Economic dimensions	0.955	0.971	0.017	55.210
Competitiveness => Human factors	-0.997	-0.996	0.011	86.756
Infrastructure dimensions => Competitiveness	0.707	0.740	0.316	2.238

5. táblázat: SmartPLS bootstrapping eljárás eredménye a vizsgálatba vont indikátorok tekintetében

A futtatást követő eredmény igazolta azt a feltevést, hogy a vizsgálatba bevont változók, illetve dimenziók közötti kapcsolat szorossága rendkívül erős és markánsan szignifikánsak.

Az elfogadott statisztikai módszertan szerint az „Original Sample” oszlop értékei elfogadhatók, ha azok 0,5 feletti, illetve ugyanez igaz a „Sample Mean” oszlop értékeire is ha azok meghaladják a 0,6-os határt.

1. ábra: A modell és az alkalmazott változók oksági kapcsolatainak szintje

Forrás: saját szerkesztés a SmartPLS program segítségével.

A HDI index számítását minden a négy megye vonatkozásában külön számítást követően képeztük¹¹. Látható, hogy a négy versenyképességi dimenzióba tömörülő indikátorok (változók) erős oksági kapcsolatot mutatnak, amely igazolja – a gazdasági dimenziók megléte mellett – a közszolgáltatások versenyképességgel összefüggő oksági kapcsolatát. Különösen igaz ez a közhasznú közlekedésben finanszírozott és hozzáférhető utashelyek számával (PlaceNH), illetve az infrastrukturális környezet finanszírozásával összefüggően is, amelyek esetében a kulturális-, szociális- és szabadidős tevékenységek (CuSoEnt) vonatkozásában az értékek erős kapcsolatot mutatnak a versenyképességgel. Ez nyilván a lakónépesség helyben maradásával, jólétével és költségekkel hozhatók összefüggésbe. A közszolgáltatások esetében a versenyképesség vonatkozásában gyenge indirekt hatás figyelhető meg Nógrád megye esetében, ami az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést illeti. Ez az indirekt hatás az utak kiépítettségének vonatkozásában erősebb a mobilitási dimenzióban. Utóbbi – és talán előbbi is – a munkaerő térbeli mobilitásával magyarázható és azzal a ténnyel, hogy a megyében nagyszámmal élnek fővárosi munkahellyel rendelkező napi ingázók.

Záró gondolatok

A globalizálódás folyamata magával hozta a térségek egymás közötti versenyt, amelynek rangsorolásának alapjául szolgálhat az adekvát mérési módszerek alkalmazása.

A területi egységekre nem pusztán földrajzi értelmezési tartományként, hanem a nemzetállamok gazdasági egységeként kell tekintenünk. A hivatkozott szakirodalmak mentén zajlott okfejtések rámutatnak, hogy a térségek gazdaságalkító szerepe a társadalmi és infrastrukturális determinációikra vezethető vissza, amelynek komoly részese a közszolgáltatások által leírt állami feladatellátás minősége és intenzitása. Konklúzióként elmondható, hogy a vizsgálat tárgyát képező térségek lakosságának – mint a gazdaság legköltségesebb tényezőjének, a humán-erőforrásnak – a versenyképességét közvetve és közvetlenül is befolyásolják azok a tényezők, amelyek biztosítása állami feladatvállalás keretein belül történik. Tehát egyértelmű, hogy a közigazgatás-

---

¹¹ A számításokat Lengyel Imre (2003, 2006) hivatkozott publikációinak vonatkozó része alapján végeztem.

tudomány által használt fogalmak beépítése elengedhetetlen a területi versenyképességet mérő indexbe akkor, ha a területi elemzést megyei vagy az alatti szintekre vonatkoztatva végezzük.

Ezért további kutatási cél lehet annak feltárása, hogy milyen jellemzőkkel írhatók le a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés intenzitásának hatásmechanizmusai a területi versenyképesség vonatkozásában.

Ugyancsak további elemzésre alkalmas a közszolgáltatások és a termelékenység közötti kapcsolat feltárása, illetve ennek kapcsán a földrajzi-, gazdasági- és társadalmi centrumok azonosítása a jelen vizsgálati szint alatti közigazgatási szintek (járások) vonatkozásában is. Ennek ismeretében és folyamatos monitorozásának eredményeként a közjavak elosztása és a közszolgáltatások finanszírozása hatékonyabbá válhatna, és jobban szolgálhatná a térségek versenyképességét.

Azzal, hogy a társadalmi tőketípusok és a közszolgáltatások között szakirodalommal alátámasztottan sikerült párhuzamot vonni, valamint tanulmányban ismertetett idősoros kontextusok és ismertetett modell segítségével egyértelműen bizonyítást nyert a tény, hogy a közszolgáltatásoknak helye van a versenyképességi modellekben.

Irodalomjegyzék

- Bodnár, G. (2013). Endogén regionális fejlődés a rurális térségekben. JATEPress (old.: 42-61). Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Bodor, Á. (2013). A társadalmi tőke szerepe a területi tőke kutatásában. Széchenyi István Egyetem, (old.: 39-46). Fial Regionalisták VIII. Konferenciája.
- Bourdieu, P. (1980). Le Capital social. Actes de la Recherche en Sciences Sociales, 2-3.
- Camagni, R. (2002). On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, 2395-2411. doi:<https://doi.org/10.1080/0042098022000027022>
- Capello, R., & Camagni, R. (2013). Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union. *Régióanal Studies*, 1383-1402. doi:<http://dx.doi.org/10.7835/jcc-berj-2013-0086>

- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 95-120. doi:<https://doi.org/10.1086/228943>
- Czakó, E. (2000). Versenyképesség iparágak szintjén - a globalizáció tükrében. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem.
- De Fraja, G. (2008). Market and public provision in the presence of human capital externalities. *Journal of Public Economics*, Volume 92(Issues 5–6), 962-985. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.11.011>
- Enyedi, G. (2000). Globalizáció és a magyar területi fejlődés. *Tér és Társadalom*, 14. évf./1., 1-10.
- ESPON. (2012). PURR Potentials of Rural Regions. Luxemburg: ESPON.
- Európai Bizottság (2017). Az én régióm, az én Európám, a mi jövőnk - Hetedik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról, Luxemburg: Európai Unió Kiadóhivatala
- F. Hair Jr., J., M. Hult, G. T., & Sarstedt, M. (2017). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling*, 2nd Edition. UK, London: SAGE Publications.
- Fabbro, S., & Mesolella, A. (2010). Multilevel spatial visions and territorial cohesion: Italian regional planning between the TEN-T corridors. *Planning Practice & Research*, 25-48. doi:<https://doi.org/10.1080/02697451003625364>
- Fenyővári, Z., & Lukovics, M. (2008). A regionális versenyképességek és a területi különbségek kölcsönhatásai. *Tér és Társadalom*, 22. évf., 1-20., 1-20.
- Hoffman, I. (2006). Adalékok a közszolgáltatás fogalmához. *Jogi tanulmányok*, 85-112.
- Jóna, G. (2014). A területi tőke alakulása a legkeletibb kistérségekben. PhD értekezés. Gödöllő: Szent István Egyetem.
- Kaiser, T. (szerk.) (2014). *Hatékony közszolgálat és jó közigazgatás – nemzetközi és európai dimenzió*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- Lengyel, I. (2003). Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. Szeged: JATEPress.
- Lengyel, I. (2006). A regionális versenyképesség értelmezése és piramismoddellje. *Területi Statisztika*, II., 131-147.
- Lengyel, I. (2010). *Regionális gazdasági fejlesztés*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Lengyel, I. and Farkas, B. (szerk.) (2000). *Versenyképesség - Regionális versenyképesség*. Szeged: JATEPress.
- Lukovics, M. (2008). *Térségek versenyképességének mérése*. Szeged: JATEPress.

- Lukovics, M., and Kovács, P. (2008). Eljárás a területi versenyképesség mérésére. *Területi Statisztika*, 11. évf. 48. sz., 245-263.
- Maarten de Vet, J., Baker, P., Dalglish, K., Pollock, R., & Healy, A. (2004). *The Competitiveness of Places and Spaces*. Rotterdam-Leeds-Birmingham-Brussels: ECORYS.
- Nelson, R. and Winter G. (1974) Neoclassical vs. Evolutionary Theories of Economic Growth: Critique and Prospectus, *The Economic Journal* Vol. 84, No. 336., pp. 886-905
- Némethné Gál, A. (2009). *A kis- és középvállalatok versenyképessége*. PhD értekezés. Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Obádovics, C., & Kulcsár, L. (2004). The Human Development Index in rural Hungary: territorial inequalities. *GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics*, Vol. 48, Issue 08, 26-37.
- Palkovits, I. (2000). Szempontok a területi versenyképesség elemzéséhez. *Tér és társadalom*, XIV. évf., 119-128.
- Pénzes, J. (2014). *Periférikus térségek lehatárolása - dilemmák és lehetőségek*. Debrecen: Didakt Kft.
- Szerb, L. and Autio E. and Acs Z (2016). *The Global Entrepreneurship and Development Index*, The Global Entrepreneurship and Development Institute, Washington, D.C., USA
- Tóth, B. I. (2010). Az immateriális és a területi tőke összefüggései. *Tér és Társadalom*, 1, 65-81.
- Yang, X. (2012). *A study on urban competitiveness of major Chiensee cities 1995-2008*. PhD thesis. Hong Kong: Chinese University of Hong Kong.

A göteborgi szociális csúcstalálkozón kihirdetett Szociális Pillérek magyarországi megítélése

László Gyula¹ – Sipos Norbert²

ABSZTRAKT

A tanulmány a 2017. novemberi, göteborgi szociális csúcstalálkozón elfogadott Szociális Pillérekre fókuszál. Mintegy 20 év telt el a legutóbbi európai szintű szociális jellegű dokumentum kihirdetése óta, a találkozó legfőbb eredménye a három fő téma köré felépített 20 elv és jog melletti elköteleződés az Európai Parlament, az Európai Tanács és az Európai Bizottság részéről. Az egyértelmű európai állásfoglalás ismeretében fontosnak tartottuk, hogy ezzel párhuzamosan egy standard online kérdőíves megkeresésen keresztül mi is felmérjük a Szociális Pillérek hazai megítélését. Egyrészt fontosnak tartottuk tudatosítani a Pillérek létezését, másrészt ki akartuk mutatni, hogy a hazai közvélemény (a válaszadók) hogyan ítélik meg az egyes tényezők fontosságát, mennyire elégedettek azok megvalósulásával, illetve milyen mértékűek az adott fontossági – elégedettségi értékek közötti különbségek. Megállapítható, hogy mindegyik esetben jelentős a negatív különbség megléte, azaz minden fontosabb, mint amennyire megvalósul. Ezen belül is rendkívül alacsonyak a szolidaritásra, a szociális aspektusokra fókuszáló szempontok megítélése. Az eredmények alapján úgy gondoljuk, hogy ez egy nagyon erős jele annak, hogy Magyarországon minden –, a szociális párbeszédben érintett – szereplőnek jelentős erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy mind az állampolgároknak, mind az intézményekben tudatosabbá váljon a 20 göteborgi elv és jog, és határozott lépések történjenek azok megvalósítására.

KULCSSZAVAK: Szociális csúcs, Göteborg, Szociális Pillérek

JEL KÓDOK: J58, J88, K31

---

¹ László Gyula, PhD, egyetemi tanár, professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, MTA-PTE Összehasonlító és európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport (laszlo@ktk.pte.hu)

² Sipos Norbert, PhD, egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, MTA-PTE Összehasonlító és európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport

Bevezetés

Az Európai Unión belül a szociális kérdésekkel való foglalkozás sokáig nem töltött be jelentős szerepet. Jelen tanulmányunkban nem célunk bemutatni ennek teljes, a Közösség kezdetéig visszanyúló történelmi fejlődését, csupán néhány főbb állomást emelünk ki, hogy érzékeltessük az ebben bekövetkezett hangsúlyeltolódásokat.

A legújabb szakasz kezdete a Maastrichti Szerződés (1992) aláírására tehető, és napjainkig tart. Ebben az időszakban erősödött meg a szociális dimenzió azzal a fel- és elismeréssel, hogy a gazdasági és szociális Unió nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő tényezők lehetnek. Ennek eredménye a közös szociál- és foglalkoztatáspolitikai törekvések kihirdetése, valamint a szociális párbeszéd erősítése (László, 2007).

Következő állomásként az 1997-es Amszterdami Szerződést érdemes kiemelni, amely beiktatta a Római Szerződés szociálpolitika fejezetébe a Szociálpolitikai Megállapodást. Ösztönzi az egyes tagállamok közötti együttműködés erősítését a teljes, illetve magas foglalkoztatás elérése érdekében, valamint előírja a foglalkoztatás és szociálpolitikához kapcsolódóan az éves tervezést és beszámolást az ún. luxemburgi, nyitott koordinációs mechanizmusok révén. Megjelenik az esélyegyenlőség kérdésköre, a diszkrimináció és a szociális kirekesztés elleni harc, valamint a közegészségügy is (European Commission, 1997b).

„Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata” című dokumentum a tagállamok szintjére vetíti le a szociálpolitikai célok eléréséhez szükséges együttműködési kötelezettséget (Cechin-Crista, Mihut, Dobrin, & Blaj, 2013, Official Journal, 2007). A 3. cikk (3) paragrafusa egyértelműen kiemeli a szociális jog közösségi szintű szerepét és prioritásként való kezelését: „Az Unió egy belső piacot hoz létre. Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást” (Official Journal, 2012).

A szociális politika Európai Unió-szintű megjelenésének fontos elemei az „AGENDA 2000” és a Lisszaboni Stratégia, amelynek keretén belül a megfelelő szociálpolitika, a foglalkoztatottság és a gazdaság növekedésének elősegítése a legfőbb cél. 2010-ig a világ legdinamikusabban növekvő, versenyképes és tu-

dás alapú piacgazdaságává kívánták alakítani az Európai Uniót. Ennek elérését a humántőkébe való koherens és konzisztens befektetés biztosítja, hiszen a képzettség megszerzése egyéb kompetenciákat fejleszt, mint például a rugalmasság, a változás elfogadása, a vállalkozási kedv növelése. A 2000-2010 közötti időszakra célul tűzte ki a nők és az idősök foglalkoztatásának növelését, mintegy 20 millió munkahely létrehozását, 3%-os gazdasági növekedést, valamint a 15-64 év közöttiek foglalkoztatási szintjének 70%-ra növelését. Ez utóbbi hangsúlyos megjelenése mögött az áll, hogy a magas szintű foglalkoztatottság hozzájárul több szociális probléma kialakulásának megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez (European Commission, 1997a, European Parliament, 2000).

A Lisszaboni Stratégia utáni évek értékelése során számos probléma merült fel, amelyeket a következőkben lehet összefoglalni:

- a megfelelő tagállami megvalósítás, valamint politikai támogatottság hiánya,
- a tagállamok előrehaladási erőfeszítéseinek gyenge monitoringja,
- a foglalkoztatási eszközök és célok nem megfelelő elkülönítése,
- a gazdasági célok és a Lisszaboni Stratégia célkitűzései közötti összhang hiánya (Rodriguez, Warmerdam, & Triomphe, 2010).

Ezeket a problémákat tovább súlyosbította a 2008-as gazdasági világválság, amelyek így összességében lehetetlenné tették a kitűzött foglalkoztatási és szociális célok elérését. Mindezeket figyelembe kellett venni Európa 2010-2020 közötti célkitűzéseinek megfogalmazásakor is, melyek közül három elem a foglalkoztatás- és szociálpolitikához kapcsolódik:

- A 20–64 éves korosztály foglalkoztatási rátájának 69%-ról 75%-ra növelése, amelynek továbbra is eszköze a nők és idősök nagyobb mértékű foglalkoztatása, továbbá a migránsok munkaerő-piaci integrációja.
- 20 millióval csökkenteni a szegénység kockázatának kitettek számát.
- Az iskolából kimaradók arányát 15%-ról 10% alá csökkenteni, valamint a 30-34 évesek 40%-a rendelkezzen felsőoktatási oklevéllel. (European Commission, 2010)

2017. november 17-én, mintegy 20 év után (Amsterdami Szerződés, valamint az Európai Foglalkoztatási Stratégia 1997-ben) ismét szociális csúcstalálkozót tartottak az EU (és az EU tagállamok) vezetői Göteborgban, „Szociális csúcstalálkozó a tisztességes munkafeltételekről és a növekedésről: az EU szociális dimenziójának megerősítése” címmel.

³ A kérdőív elérhetősége: <http://kerdoiv.pte.hu/evasys/online.php?p=Goteborg>

A szociális partnerek, az uniós intézmények vezetői, az állam- és kormányfők, valamint egyéb, szociális kérdésben érintett szereplők folytattak nyílt vitát az Európai Unió polgárai számára kiemelt prioritással bíró, a tisztességes munkafeltételek és a gazdasági növekedés együttes biztosításának lehetőségeiről. Az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság közösen hirdették ki a szociális jogok európai pillérének létrehozását, amellyel egyúttal a három intézmény kiáll a pillérben foglalt 20 elv és jog mellett, és védelmezi azokat.

A Szociális Jogok Európai Pillérét (a továbbiakban Szociális Pillér) Juncker elnök mutatta be először a 2015-ben tartott éwertékelő beszédében. Ezt követően 2017. március 1-jén ismertette az Európai Bizottság az Európa Jövőjét (Future of Europe) bemutató fehér könyvét, majd 2017. április 26-án terjesztette elő a Pillérben megfogalmazott szellemiségnek megfelelő javaslatait (Európai Bizottság, 2017).

A novemberi találkozó fontosságát alátámasztották az Eurobarometer által 2017. szeptember-október között végzett, az Európa Jövőjével kapcsolatos kutatás eredményei is (European Union, 2017). A felmérés szerint a válaszadók 83%-a gondolja úgy, hogy a szabad gazdaságnak és a szociális védelemnek együttesen kell megvalósulnia (39% a legteljesebben egyetért ezzel). 60% ösztönzi az egészségügyi és társadalombiztosítási kérdésekhez kötődő erőteljesebb Uniós fellépést, valamint 64% támogatja a társadalombiztosítási rendszerek harmonizációját.

A Pillérek kihirdetésének az a célja, hogy iránymutatóként szolgáljon a közösség szintjén kitűzött foglalkoztatási és szociális célok eléréséhez. Alapvetően az EU28 összes országa aláírta saját magára kötelezően alkalmazandóan, ugyanakkor bárki más is csatlakozhat a megvalósításához. A tagállamok szempontjából a pillérek tiszteletben tartják az Unió összes népének kultúráját, hagyományait és nemzeti identitását, valamint a szubszidiaritás elve alapján a szociális rendszer alapvető keretét.

Megítélésünk szerint mindaz, ami a Szociális Pillérben megjelenik, nemcsak „úgy általában”, európai hírként érdekes, hanem konkrétan is. Egyrészt fontosnak tartottuk minél szélesebb körben tudatosítani azt, hogy az EU-nak léteznek Szociális Pillérei. Másrészt ezen belül fontosnak tartottuk felmérni azt, hogy a Szociális Pillérek egyes elemeiről mi a hazai vélemény, elsősorban a potenciálisan leginkább érintettek, vagyis a fiatalok és a munkavállalók körében. Az ő véleményük fontos egyrészt a Szociális Pillér megvalósításában illetékes hazai politika-készítők, másrészt az érintettek érdekképviselői számára.

Mindezek figyelembe vételével döntöttünk úgy, hogy a Göteborgban elfogadott pillérek körében standard kérdőíves felmérést folytatunk Magyaror-

szágon. A kérdőívben a három tématerület (I. esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz; II. méltányos munkafeltételek; III. szociális védelem és társadalmi befogadás) köré csoportosított 20 kérdéshez kapcsolódóan, azok fontosságának mértékét és az azokkal való elégedettség szintjét értékeltettük egy 1-10-es skálán.

Előzetes hipotézisünk – nem véletlenül – beigazolódott, azaz minden esetben lényegesen magasabb a fontosság, mint az elégedettség, ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy az eltérés mértéke a meghatározó elem egy ilyen típusú vizsgálat során. Minimálisan két tényező, az életkor és iskolai végzettség bevonását tartottuk lényegesnek a kereszthatások kimutatására.

A kérdőívet öt forráson keresztül terjesztettük 2018. március 4.-június 8. között:

- A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Érdekegyeztetés c. BA-kursusának hallgatói,
- A Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet Facebook oldala,
- A Munkaügyi Kapcsolatok Társasága Facebook oldala,
- Az I. Farkas Ferenc Nemzetközi Tudományos Konferencia résztvevői,
- A Vasas Szakszervezeti Szövetség tagsága számára. Ez utóbbi esetben külön köszönjük Benke Norbert regionális ügyvivő segítségét, a válaszadás ösztönzése érdekében tett erőfeszítéseit.

A kérdőívet összesen 263 fő válaszolta meg, ami a fentiek szerint megszólított több ezer főhöz viszonyítva alacsony válaszadási hajlandóságot mutat. Ezt egyik oldalról „normálisnak” tekinthetjük, mert az online megkérdezések találati aránya máshol is igen alacsony. Másik oldalról viszont abban bízunk, hogy a témakör szociális jellege, a válaszadó személyre is kiható tartalma nagyobb aktivitást indukál majd. Ebben csatlakoznunk kellett, és ez érvényes a konferencián résztvevő akadémiai szférára és a szakszervezeti aktivistákra is.

Úgy gondoljuk, ez alapvetően nem a Szociális Pillérek *európai* dimenziójának szól, mert bár a Pillérek európaiak, az érintettség ettől függetlenül – elvileg legalábbis – mindenkinél nemzeti is, személyes is. Itt sokkal inkább – a választ adók értékítélete alapján – a véleménynyilvánítástól való tartózkodás, a passzivitás (közömbösség, esélytelenség, reménytelenség) megnyilvánulását érezzük.

Továbbá a 263 válaszadó közül sem mindenki értékelt mindegyik szempontot, ezért az egyes elemzések bemutatása során külön-külön tüntetjük fel az elemszámokat.

Az elemzés eredményei

Válaszadóink önként töltötték ki a Pécsi Tudományegyetem honlapján keresztül elérhető online kérdőívet³, a 263 kitöltő így véletlenszerűen állt össze, nem követett semmilyen rétegzett mintát. Felmérésünket nem is tekintjük reprezentatívnak, de úgy gondoljuk, hogy az elemszám elég magas ahhoz, hogy az eredményeket figyelemre méltónak tekinthessük.

Az életkor szerinti megoszlás viszonylag kiegyensúlyozott. A válaszadók kétharmada minden bizonnyal a munka világának résztvevője, közvetlen tapasztalattal a Szociális Pillérekben megfogalmazott kérdésekben. A témakör jellegéhez képest a legfiatalabbak nagyobb, egynegyed részaránya annak eredménye, hogy az egyetemisták körében is propagáltuk a kérdőív kitöltését. Örültünk annak is, hogy közel egytizedes aránnyal az idősebb korosztály tagjai is szerepelnek a válaszadók között.

A válaszadók végzettség szerinti struktúrájában nagyon felülreprezentált a felsőfokú végzettséggel rendelkezők köre, és nagyon hiányzik a középfokú végzettséggel sem rendelkezők jelentős sokaságának a véleménye. Ez utóbbi minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy egy online felmérés felhívása eleve minimális valószínűséggel jut el hozzájuk, és ha igen, akkor is nagyon távolinak érzik azt mindennapi világuktól, nem kívánnak nyilvánosan véleményt mondani. Pedig ez az a kör, amelynek viszonylag a leggyengébb a társadalmi/munkaerőpiaci pozíciója, érdekérvényesítő képessége, így vélhetően a leginkább rászorulna a Szociális Pillérekben megfogalmazott szolgáltatásokra. Ez pedig a magasabb végzettségűek – velük szemben is érvényesítendő – felelőségét erősíti.

1.1. A tényezők fontosságának értékelései

A fontosság megítélésénél teljesen természetes jelenség, hogy a tényezők értékeit igen magasra értékeli a válaszadók, hiszen alapvetően az elvárásokkal kapcsolatban erőteljesebbek az igények. A legalacsonyabb érték is (**lakhatás** és segélynyújtás a hajléktalanok számára) 8,33-as átlaggal szerepel. A módusz minden kérdésnél a 10-es, miközben a medián is csak négy esetben megy ez alá eggyel.

Göteborg – a szociális jogok fontossága	n	Átlag	Medián	Módusz	Szórás
16. Egészségügyi ellátás	262	9.72	10	10	1.18
6. Bérek	261	9.69	10	10	1.09
11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása	262	9.59	10	10	1.21
15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak	262	9.50	10	10	1.37
1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás	262	9.41	10	10	1.38
10. Egészséges, biztonságos munkakörnyezet; adtvédelem	261	9.40	10	10	1.26
9. A munka és a magánélet közötti egyensúly	259	9.34	10	10	1.31
20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés	261	9.18	10	10	1.57
7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén	262	9.16	10	10	1.44
18. Tartós ápolás-gondozás	257	9.15	10	10	1.50
2. Nemek közötti egyenlőség	261	9.13	10	10	1.94
5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás	262	9.12	10	10	1.60
3. Esélyegyenlőség	262	9.08	10	10	1.84
17. A fogyatékkal élő személyek társadalmi befogadása	261	9.08	10	10	1.66
12. Szociális védelem	261	8.92	9	10	1.56
8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel	261	8.90	10	10	1.62
4. A foglalkoztatás aktív támogatása	261	8.73	9	10	1.71
13. Álláskeresési járadék	261	8.65	9	10	1.81
14. Minimumjövedelem	262	8.64	10	10	2.13
19. Lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára	262	8.33	9	10	2.03

1. táblázat: A Szociális Pillérek tényezőinek fontossága Magyarországon (átlag szerint csökkenő sorrendben)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

Nem újdonság, inkább „csak” megerősítés az, hogy a válaszadók a munka világához közvetlen kötődő, mindenkit személyesen is érintő két tényezőnek, az **egészségügyi ellátásnak** és a béreknek tulajdonítják a legnagyobb fontosságot. A következő két tényező az életpálya két kritikus „végpontja”, a **gyermek-ellátás** és az **időskori ellátás**. Ezekről elmarad, de még így is a rangsor ötödik helyére került az **oktatás és képzés** (vagyis az iskolarendszerű oktatás és a felnőttképzés).

A másik irányból nézve, összességében, a felmérés alapján a Szociális Pillérek relatíve legkisebb fontossággal bíró tényezőinél a **hajléktalanok** problémájának megoldása került az utolsó helyre, ennek hátterében az állhat, hogy az ő helyzetük is kevesebbet érint meg közvetlen, a szolidaritás pedig igen gyakran nem terjed ki erre a csoportra. A **minimumjövedelem** garantálása sem számít fontos tényezőnek a magyar munkaerőpiacon, minden bizonnyal azért, mert azt ugyancsak politikai kérdésnek tekintik. A minimálbérben részesülők esetében azért, mert a hivatalos összeg változását a tényleges nettó jövedelem nem feltétlen követi, ha annak arányában változnak egyes esetekben a munkafeltételek, máshol a hivatalos és „nem-hivatalos” juttatások belső arányai. A minimálbér felett keresőkre pedig nem gördül tovább az emelés, igen gyakran „csak” a bérszála összennyomódását érzékelik.

Ehhez hasonló az álláskeresői járadék fontosságának megítélése: a munkanélküliség csökkenő arányával párhuzamosan mérséklődik az érintettek köre, és ezek szerint már azt is „beárzta” a hazai közvélemény, hogy a hazai járadékszint európai összevetésben kritikusan alacsony. A foglalkoztatási szint is évek óta emelkedik, egyre hangosabbak a munkaerőhiányt jelző vélemények, így az **aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök** alkalmazása is inkább csak azoknak a munkáltatóknak fontos, akik élni tudnak/akarnak valamilyen támogatással.

Nem újdonság, de az érdekképviseltek számára ugyancsak fontos jelzés, hogy a válaszadók az ötödik legalacsonyabb fontosságot ítélték a **szociális párbeszédnek**, az érdekegyeztetésnek. Amíg ezt a munkavállalói attitűdöt nem sikerül átalakítani, nemigen várható nagyobb aktivitás, támogatottság és eredményesség az érdekegyeztetésben (1. táblázat).

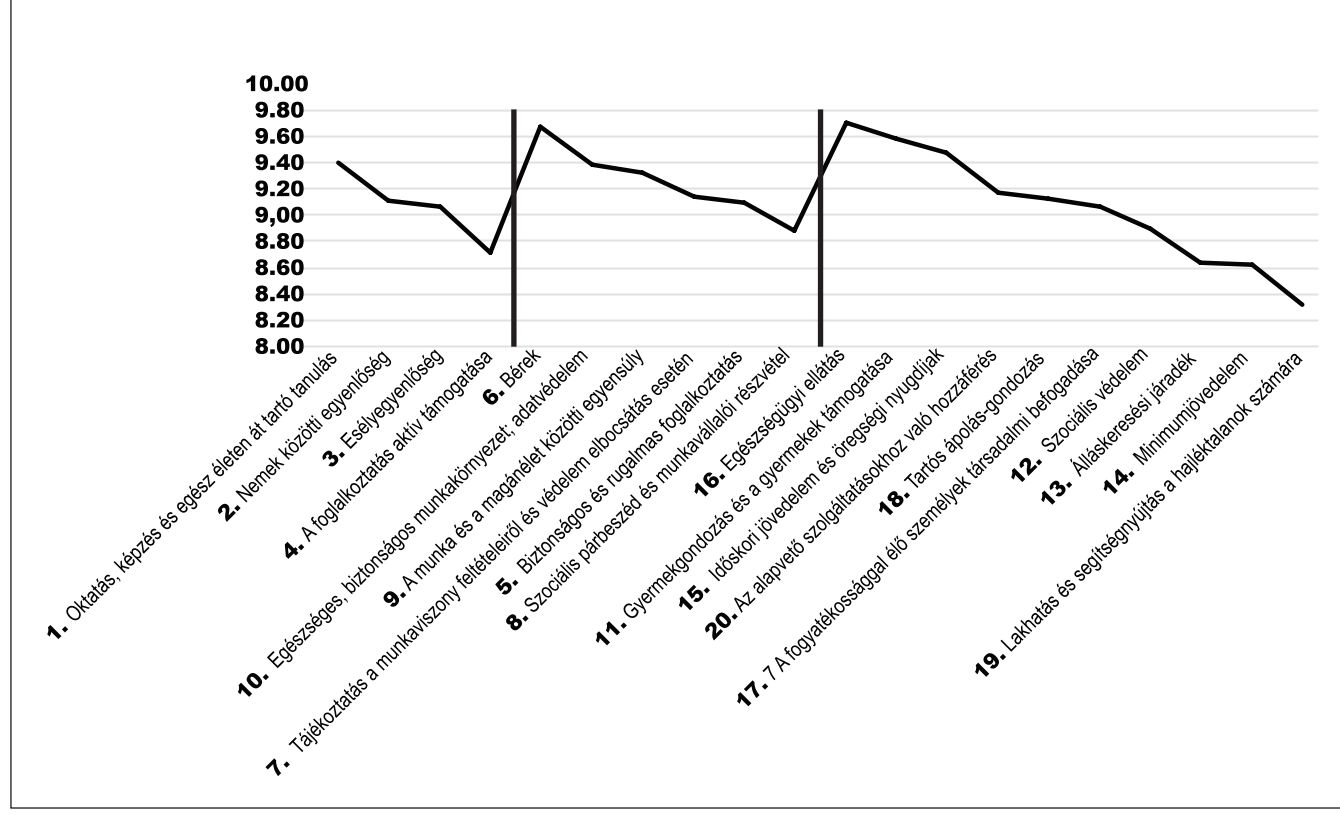
Ezt követően érdemes megvizsgálni az egyes blokkok, csoportok tendenciáit is (1. ábra). Az I. esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz csoportban a négy kérdés közül csupán az egyik, a **foglalkoztatás aktív támogatásának átlagértéke** ment 9 alá, miközben legmagasabbra az **oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás (LLL) tényezőt** minősítették. A II. méltányos munkafeltételek csoportban már némileg nagyobbak a különbségek,

igaz, hogy itt is csak az egyik tényező lett 9-esnél alacsonyabb. A csoporton belüli sorrend iránymutatóként szolgál, a **bérek** elsőbbsége, a munkahelyhez kapcsolódó **egészség és biztonság**, valamint a **munka-magánélet egyensúlya** az egyéni érdekek előtérbe helyezését jelzik. A **rugalmasság** és a **szociális párbeszéd** kevésbé fontos volta emellett a mások érdekeinek (munkáltató, kollégák) kevésbé hangsúlyos elismerését, érvényesítésének támogatását, a mások iránti szolidaritás alacsonyabb szintjét is jelenti. A III. szociális védelem és társadalmi befogadás csoportban jelenik meg a legexplicitebben az előbb említett ellentét. Már négy tényező is a 9-es átlag alá csökken, és ugyancsak **az átlagos munkavállaló** életében valószínűsíthető elemek jelennek meg magasabb értékekkel, míg az alacsonyabb társadalmi státuszú, a hátrányosabb helyzetben lévő csoportokhoz kapcsolódó elemek alacsonyabbakkal. (1. ábra)

Életkor szerinti bontásban szinte minden tényező esetében a legfiatalabbak adták a legalacsonyabb értékeket, valamint a 46-65 éves korcsoport a legmagasabbakat. Ez utóbbiaknál egyedül az **egészségügyi ellátás**, az **időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak**, valamint a **fogyatékossgal** élő személyek társadalmi befogadása tényezőknél lettek alacsonyabb átlagértékek. Szignifikáns eltérés összesen hét esetben azonosítható (3, 7, 8, 12, 13, 18, 19 kérdések). A legmagasabb iskolai végzettség oldaláról megközelítve jellemző, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek értékelték magasabbra az egyes tényezők fontosságát, ugyanakkor összesen 4 válaszadó tartozik ebbe a kategóriába, ezért nem tekinthető relevánsnak. A középfokú és felsőfokú végzettségűek átlagértékei között a 4., 7-8., 12-13. és a 18-19. kérdéseknél szignifikáns a különbség, a magasabb képzési szinttel rendelkezők javára. A végzettség szintjei alapján a középfokúaknál látható egyedül 8-asnál alacsonyabb érték. (2. táblázat)

A fontosság sorrendben a 66 év alatti korosztályok egyaránt az **egészségügyi ellátást** és a **bérek**et helyezték a rangsor élére. A különbség „csak” annyi (de ez érthető), hogy a 25 év feletti a **gyermekgondozást, gyermek-támogatást** tekintik a harmadik legfontosabbnak, míg a fiatalabbakat ez a probléma még nem érinti, így ott a **munkakörnyezettel szembeni elvárások** kerültek előtérbe. Igencsak érdekes a nyugdíjkorhatár feletti ettől eltérő értékítélete, amelyben minden bizonnyal már nem a saját korosztályuk, hanem a fiatalabbak lehetőségeinek mérlegelése jelenik meg: az **oktatás és a gyermekgondozás**, majd harmadikként a **bérek** szerepelnek a rangsor élén.

A legkevésbé fontos tényezőkben nincs nagy különbség a korosztályok között: a **hajléktalanok támogatását**, a **minimumjövedelmet** és a **foglalkoztatói támogatásokat** sorolják ide.

I. ábra: A Szociális Pillérek tényezőinek fontossága Magyarországon (kérdésblokkonként átlag szerint csökkenő sorrendben)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

Göteborg kérdésekkel kapcsolatos fontosság Élektori bontás	25 éves vagy fiatalabb	26-45 éves	46-65 éves	66 éves vagy idősebb	Átlag
1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás	9.34	9.37	9.37	9.85	9.41
2. Nemek közötti egyenlőség	8.90	8.77	9.42	9.38	9.13
3. Esélyegyenlőség	8.85	9.05	9.16	9.42	9.08
4. A foglalkoztatás aktív támogatása	8.13	8.65	9.12	8.85	8.73
5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás	9.12	8.87	9.24	9.19	9.12
6. Bérek	9.64	9.79	9.67	9.62	9.69
7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén	8.36	9.50	9.44	9.23	9.16
8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel	7.85	8.95	9.38	9.58	8.90
9. A munka és a magánélet közötti egyensúly	9.21	9.40	9.44	9.12	9.34
10. Egészséges, biztonságos munkakörnyezet; adatvédelem	9.42	9.39	9.43	9.23	9.40
11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása	9.34	9.74	9.60	9.85	9.59
12. Szociális védelem	8.37	8.92	9.18	9.24	8.92
13. Álláskeresői járadék	7.79	8.66	9.14	8.81	8.65
14. Minimumjövedelem	8.40	8.56	8.83	8.62	8.64
15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak	9.37	9.71	9.53	9.15	9.50
16. Egészségügyi ellátás	9.79	9.87	9.66	9.42	9.72
17. A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása	8.85	9.05	9.28	8.88	9.08
18. Tartós ápolás-gondozás	8.60	9.16	9.44	9.38	9.15
19. Lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára	7.70	8.24	8.71	8.58	8.33
20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés	9.12	9.23	9.21	9.12	9.18

2. táblázat: A Szociális Pillérek tényezőinek fontossága Magyarországon (legmagasabb iskolai végzettség szerinti bontásban)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

Ennek ellenére jelentős megítélésbeli különbségek is kimutathatóak. A fiatalok – korukból, munkaerőpiaci tapasztalataikból is következően – több tényezőnek is sokkal kisebb fontosságot tulajdonítanak, mint az idősebbek. Ez utóbbiak körén belül pedig elég változó a fontosságok megítélése: más és más tényezőknek adnak nagyobb jelentőséget, ami minimum azt jelenti a társadalompolitika számára, hogy az egyes korosztályoknak szánt szolgáltatásokat is ennek megfelelően kell majd differenciálni.

A legmagasabb prioritások megítélésében nincs végzettségtől függő érdemi különbség: a közép- és a felsőfokú végzettségűek egyaránt az **egészségügyi ellátást**, a **béreket**, illetve a **gyermekgondozást** tekintik a legfontosabbaknak. Lényegében azonosak a legalacsonyabb fontosságúaknak ítélt tényezők is: a **foglalkoztatási támogatások**, a **minimumjvedelem** és az álláskeresői járadék, a sort pedig a **hajléktalanok támogatása** zárja.

A tényezőkkel kapcsolatos elégedettség értékelések

Ahogy már korábban megemlítettük, természetes tendencia az egyes elemek fontosságát magasra/magasabbra értékelni, ezzel együtt az is igaz, hogy az elégedettséget, főként a hard tényezőket alacsonyabb számok jellemzik. Az eredmények alátámasztják ezen előzetes várakozásainkat. A legmagasabb átlag 5,19, amelyet az **egészséges, biztonságos munkakörnyezet, adatvédelem** tényező kapott, ugyanakkor akad négy eset, amikor 4-es értéknél alacsonyabb lett az átlag. Az értékelési skála közepe, illetve annál lejjebbi átlagok negatív képet festenek a Szociális Pillérek magyarok általi megítélésével kapcsolatban.

A módusz egy-egy esetben 7-es és 6-os, miközben 5 tényezőnél is a legalacsonyabb választ adták a legtöbben. Ezzel párhuzamosan, ezt megerősítve igaz, hogy a medián értékek is a negatívabban megítélt tényezőknél lettek alacsonyabbak. Érdekes, ugyanakkor – a válaszadók összetétele alapján különösen is – figyelemre méltó, hogy a válaszadók az általános tapasztalatokkal ellentétben nem a **bérek**-kel a legelégedetlenebbek (3,72), némileg ennél is alacsonyabb az **egészségügyi ellátás** (3,45) átlaga. A sorrend talán nem független attól, hogy a válaszadók többsége felsőfokú végzettségű, a munkaerőpiacon a nagy átlagnál stabilabb pozícióval rendelkező. Bármelyik oldalról nézzük, a jelenlegi Munka törvénykönyv szakmai megítélése az, hogy abban erősebb a rugalmasság, mint a stabilitás, erősebb a munkáltatói, mint a munkavállalói érdekek védelme. Ennek ellenére épp a **stabilitással**, az **egyenlőséggel** és **szociális védelemmel** a leginkább elégedettek a válaszadók.

Az elégedetlenség oldaláról közelítve legalacsonyabb elégedettség szintjéhez kapcsolódó tényezők között vannak olyanok, amelyeket ezzel párhuzamosan

Göteborg – a szociális jogokkal való elégedettség	n	Átlag	Medián	Módusz	Szórás
10. Egészséges, biztonságos munkakörnyezet; adatvédelem	259	5.19	5	7	2.34
7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén	259	5.05	5	5	2.41
2. Nemek közötti egyenlőség	258	5.00	5	5	2.54
12. Szociális védelem	259	4.93	5	5	2.25
20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés	260	4.89	5	5	2.41
5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás	257	4.81	5	3	2.39
11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása	260	4.74	4	4	2.51
1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás	259	4.71	4	3	2.47
9. A munka és a magánélet közötti egyensúly	260	4.70	5	6	2.50
4. A foglalkoztatás aktív támogatása	257	4.60	5	5	2.25
8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel	258	4.60	5	5	2.46
3. Esélyegyenlőség	257	4.49	4	5	2.42
13. Álláskeresési járadék	257	4.34	4	5	2.43
17. A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása	259	4.21	4	3	2.40
18. Tartós ápolás-gondozás	253	4.19	4	2	2.39
15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak	260	4.07	4	1	2.53
19. Lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára	258	4.00	4	1	2.38
14. Minimumjövedelem	259	3.97	3	1	2.63
6. Bérek	260	3.72	3	1	2.52
16. Egészségügyi ellátás	259	3.45	3	1	2.51

3. táblázat: A Szociális Pillérek tényezőikkel való elégedettség Magyarországon (átlag szerint csökkenő sorrendben)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

mosan a válaszadók nem is tartottak fontosnak (a hajléktalanok problémájának megoldása, a minimumjövedelem), vagyis ezek nem érték el az ingerküszöböt. Ezzel szemben az elégedettségi rangsor utolsó két tényezője (bérek, egészségügyi ellátás) a fontossági rangsor élén áll, ezek tehát különösen érzékeny és rossznak ítélt tényezők. (3. táblázat)

Az egyes kérdéseknél az I. esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz csoportnál azonosítható a többihez képest magasabb értékelés. Úgy tűnik, hogy a **nemek** közötti különbségek csökkentése relatíve elfogadhatóbb, ezután az **LLL** tényezőkhöz való hozzáférés, a **foglalkoztatás aktív támogatása** következnek. A II. méltányos munkafeltételek csoportban található a három, 5-ösnél magasabb átlag közül kettő. Az **egészséges munkakörnyezet**, valamint a **munkaviszony feltételeiről** tényezők után következik a **flexicurity (rugalmas biztonság)**, a **work-life balance (a munka és magánélet egyensúlya)**, ugyanakkor a **szociális párbeszéd** mértéke már csupán 4,60. A fontossági értékeléseknél azonosítható, mások felé irányuló alacsonyabb szolidaritás itt a témakörrel kapcsolatos még alacsonyabb elégedettséggel párosul. A III. szociális védelem és társadalmi befogadás csoport is nagyrészt leképezi a fontosság részletezésénél tett megállapításunkat, azaz azok a tényezők kaptak alacsonyabb értékeket, amelyek az alacsonyabb társadalmi státuszú, hátrányosabb csoportokat érintenek. Mindezek alapján, annak ellenére, hogy jellemzően kevésbé is fontosak, mégis alacsonyabb az elégedettség mértéke is.

Életkor szerinti bontásban markánsak az eltérések, minden esetben a legfiatalabb csoport adta a legmagasabb értékeket, míg a nyugdíjasok a legalacsonyabbakat. A középső két csoport tagjai átlag körüli elégedettségi szintet jelöltek meg. A 25 éves vagy fiatalabb csoport az **egészséges, biztonságos munkakörrel**; a tájékoztatás a **munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátással** elégedettek, 6-os feletti átlagok azonosíthatóak. Nincs sokkal lemaradva a **biztonságos** és rugalmas foglalkoztatás, a **szociális védelem**, valamint a **nemek közötti egyenlőség** sem. Ezek alapján úgy néz ki, hogy az Európai Unión belül is prioritásként kezelt tényezőket viszonylag jónak értékelik, érzik a hatását, ugyanakkor meglehet, hogy ez a karrierük kezdetére, az ehhez kapcsolódó lehetőségek meglétére vezethető vissza. Legkevésbé az **egészségügyi ellátással**, a **bérekkel**, a **lakhatás** és segítségnyújtás a hajléktalanok számára tényezőkkel elégedettek. A már nyugdíjasok körében a **munkaviszony feltételeiről való tájékoztatás** a legmagasabb (4,04), majd a **nemek közötti egyenlőséget** jelölik (3,92) meg. Az első tényező az egyetlen, ami 4-es átlagérték feletti, ugyanakkor ez nem meglepő, mivel a nyugdíj melletti munkavégzés feltételei szigorúak, figyelni kell a nyugdíjjogosultság megtartására is. Négy

tényezőnél is található 3-asnál alacsonyabb átlag, valamint ők az egyetlen csoport, ahol a **bérek** nem jelenik meg a három legalacsonyabb között. Legkevésbé a **minimumjövdelemmel**, a **szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel**, az **álláskeresési járadék**, valamint az **esélyegyenlőség** szociális tényezők szintjét tartják megfelelőnek. Érdemes kiemelni, hogy a 20 elemből csupán 5-nél (6., 15-17., 19.) nem azonosítható jelentős eltérés.

Ez a munkaerőpiacnak azt a szakadozottságát is mutatja, hogy a fiatalok – még kevesebb munkatapasztalattal – optimistábbak és elégedettebbek, több a várakozás is bennük, míg a 65 év felettiek véleménye – a munkaképes kor vége felé közeledve, onnan visszatekintve – ennek ellenkezője. A közöttük élő 26-45 éves és 46-65 éves korosztályok véleménye viszont eléggé egybecsengő.

A legmagasabb iskolai végzettség szerinti vizsgálódásnál a fontosságnál látható tendencia azonosítható, azaz az alapfokú végzettségűek magas értéket adtak (de csak 4 fő), miközben a felsőfokú végzettségűek szuboptimálisnak tartják a fontosságnál általuk jellemzően magasabbra értékelt elemek megvalósulását. Összesen 4 esetben szignifikáns az eltérés (3., 6., 12., 18.) a középfokúak javára. (4. táblázat)

A három legmagasabb elégedettséget kiváltó tényező között mindkét végzettségi csoportban szerepel az **egészséges, biztonságos munkakörnyezet** és a **nemek közötti egyenlőség**. A különbség az, hogy a középfokúak a **szociális védelmet**, a felsőfokúak a **tájékoztatást és elbocsátás elleni védelmet** sorolták a második helyre.

A legalacsonyabb elégedettségi szintet mindkét csoport az **egészségügyi ellátásnál** és a **béreknél** fogalmazta meg, csak a harmadik helyen van különbség: a középfokúaknál a **minimumjövdelem**, a felsőfokúaknál a **tartós ápolás-gondozás** tényezők kerültek erre a helyre.

Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy a középfokú végzettségűek azok, akik inkább elégedettek, és a felsőfokú végzettségűek azok, akik kritikusanabban ítélik meg a szociális jogok megvalósulását.

A tényezőkkel kapcsolatos fontossági és elégedettség értékelések GAP elemzése

Ahogy a fontosság és elégedettség elemeknél már kiemeltük, természetesen tekintjük az azonosított tendenciákat. Éppen ezért folyamodtunk GAP elemzéshez, mivel az egyes szintek mértéke mellett inkább ezt tekintjük elsődlegesen meghatározó körülménynek, tényezőnek.

Ilyen mértékű különbségeknél kivétel nélkül mindenhol szignifikáns az eltérés (páros t-próba érékei mindenhol $p=0,000$). A legnagyobb különbség az

Göteborg kérdésekkel kapcsolatos elégedettség Élektori bontás	25 éves vagy fiatalabb	26-45 éves	46-65 éves	66 éves vagy idősebb	Átlag
1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás	5.12	4.85	4.73	3.27	4.71
2. Nemek közötti egyenlőség	5.82	5.26	4.58	3.92	5.00
3. Esélyegyenlőség	5.16	4.67	4.32	2.96	4.49
4. A foglalkoztatás aktív támogatása	5.31	4.48	4.48	3.54	4.60
5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás	5.88	4.66	4.55	3.46	4.81
6. Bérek	4.12	3.69	3.61	3.15	3.72
7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén	6.03	4.93	4.75	4.04	5.05
8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel	5.72	4.52	4.38	2.77	4.60
9. A munka és a magánélet közötti egyensúly	5.37	4.47	4.60	3.88	4.70
10. Egészséges, biztonságos munkakörnyezet; adatvédelem	6.17	4.89	5.11	3.69	5.19
11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása	5.48	4.61	4.70	3.35	4.74
12. Szociális védelem	5.84	4.60	4.81	3.80	4.93
13. Álláskeresői járadék	5.56	3.97	4.15	2.88	4.34
14. Minimumjövedelem	4.60	4.07	3.82	2.69	3.97
15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak	4.72	3.79	3.97	3.50	4.07
16. Egészségügyi ellátás	3.91	2.90	3.57	3.12	3.45
17. A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása	4.79	4.16	4.05	3.50	4.21
18. Tartós ápolás-gondozás	5.27	4.05	3.82	3.21	4.19
19. Lakhatás és segítség nyújtás a hajléktalanok számára	4.48	3.92	3.99	3.04	4.00
20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés	5.69	4.85	4.70	3.69	4.89

4. táblázat: A Szociális Pillérek tényezőkkkel való elégedettség Magyarországon (legmagasabb iskolai végzettség szerinti bontásban)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

egészségügyi ellátás (-6,27) elemnél azonosítható, ki kell emelnünk, hogy ez rendkívül magas az alkalmazott skálán. Továbbá csaknem 6-os mértékű az eltérés a **bérek** (-5,96), és szintén 5-ös feletti az **időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak** esetében (-5,43). A legkisebb eltérés is -3,99, ami a **szociális védelem** tényezőnél látható. A többinél 4 és 5 közötti a különbség. (5. táblázat)

Az I. esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz csoportban az **LLL**-nél a legnagyobb az eltérés, de az **esélyegyenlőség** is csaknem hasonló mértékű. A másik két tényezőnél ezekhez képest alacsonyabb a különbség. A II. méltányos munkafeltételek csoportban kiugróan magas a **bérek**nél a távolság, ezt követően az **egészséges, biztonságos munkakörnyezet, adatvédelem** jön, a többi érték hasonló nagyságrendben mozog. A III. szociális védelem és társadalmi befogadás csoport a legellentmondásosabb, itt viszonylag alacsonyabbak a fontosságok, részben erre vezethető vissza a legalacsonyabb eltérés megjelenése, ugyanakkor itt azonosítható a legnagyobb mértékű különbség is.

Életkor szerinti bontásban az eltérés mértékét vizsgálva kimutatható, hogy az **egészségügyi ellátás** egyedül a nyugdíjasok körében nem mutatja a legmagasabb különbséget. A nyugdíjasok sokkal negatívabban ítélik meg a **szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel** (-6,81), az **oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás** (-6,58), a **gyermekgondozás** és a gyermekek támogatása (-6,50), az **esélyegyenlőség** (-6,46) és a **bérek** (-6,46) kérdéseket. Számukra a legkisebb érzékelt különbségeket a **tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén** (-5,19), a **munka és magánélet közötti egyensúly** (-5,23), valamint a **foglalkoztatás aktív támogatása** (-5,31) elemek jelentik. Az eddigiek alapján nem meglepő, hogy a legnagyobb eltérések – az **egészségügyi ellátás** tényező kivételével – náluk adódnak.

Ennek komplementereként a 25 évesek vagy fiatalabbak érzékelik a legkisebb különbségeket. A legfiatalabb csoport esetében az **egészségügyi ellátás**nál a legjelentősebb az eltérés (-5,88), ezt követik a **bérek** (-5,48), az **időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak** (-4,66), az **oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás** (-4,23). Leginkább a **szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel** elemet érzékelik a leginkább megvalósulóknak (-2,13), de ugyanúgy 3-as különbség-érték alattiak az **álláskeresői járadék** (-2,26), a **tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén** (-2,33), a **szociális védelem** (-2,54) és a **foglalkoztatás aktív támogatása** (-2,82). Ennél a pontnál ki kell emelnünk, hogy ezek egyrészt alapvetően általuk kevésbé fontosnak megítéltek, másrészt a kezdeti karrier, munkaerő-piaci kilépés szakaszában személyesen kisebb mértékben megélt elemeknek minősíthetők. A négy korcsoport között 6 tényezőnél (6., 9., 14-18. kérdések) azonosítható statisztikailag szignifikáns eltérés.

Göteborg – a szociális jogokhoz kapcsolódó GAP értékek	F	E	GAP
12. Szociális védelem	8.92	4.93	-3.99
7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén	9.15	5.05	-4.10
4. A foglalkoztatás aktív támogatása	8.71	4.59	-4.11
2. Nemek közötti egyenlőség	9.12	5.00	-4.12
10. Egészséges, biztonságos munkakörnyezet; adatvédelem	9.41	5.19	-4.22
20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés	9.18	4.88	-4.29
8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel	8.90	4.60	-4.30
5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás	9.11	4.81	-4.30
19. Lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára	8.32	4.00	-4.31
13. Álláskeresési járadék	8.68	4.34	-4.34
3. Esélyegyenlőség	9.07	4.49	-4.59
9. A munka és a magánélet közötti egyensúly	9.33	4.69	-4.64
14. Minimumjövedelem	8.64	3.97	-4.68
1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás	9.41	4.71	-4.69
11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása	9.59	4.74	-4.85
17. A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása	9.07	4.21	-4.86
18. Tartós ápolás-gondozás	9.18	4.20	-4.98
15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak	9.50	4.07	-5.43
6. Bérek	9.68	3.72	-5.96
16. Egészségügyi ellátás	9.72	3.45	-6.27

5. táblázat: A Szociális Pillérek tényezőkkel való F-E értékek Magyarországon, GAP (GAP szerint növekvő sorrendben)

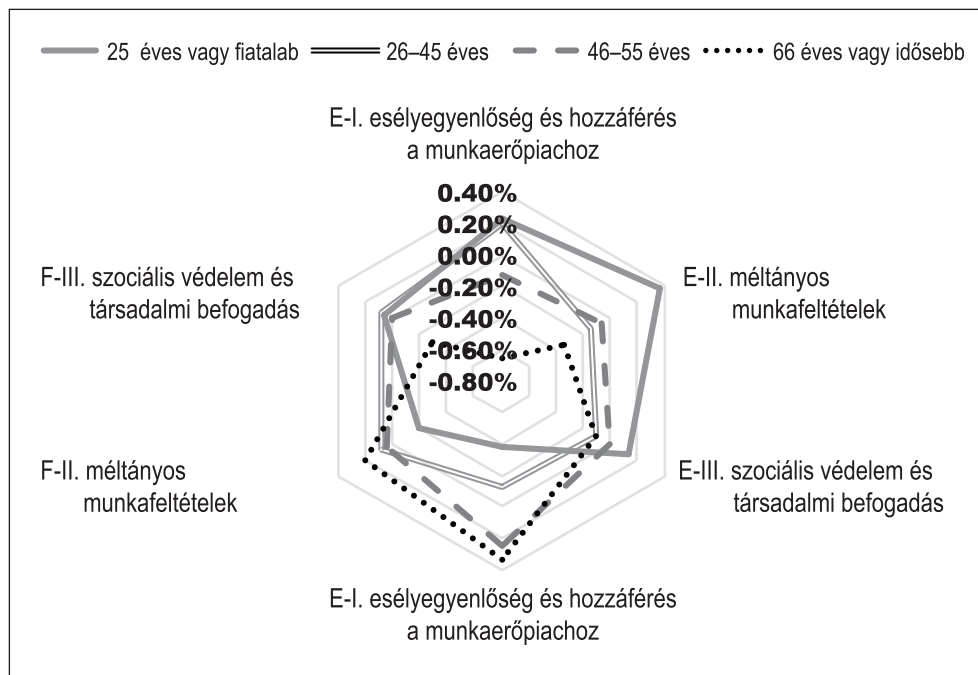
Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

Legmagasabb iskolai végzettség szerint vizsgálva a kérdéseket, a korábban a fontosságnál és az elégedettségénél kiemelt sajátosságokból adódik, hogy a felsőfokú végzettségűeknél lényegesen nagyobbak a különbségek, mint a középfokú végzettségűeknél. A legfeljebb alacsony végzettségűeknél jelentős a szóródás mértéke is, ez az alacsony válaszadási arányukból is adódik. A középfokú és felsőfokú végzettség átlagértékei között a 3-4., 8. és a 12-13. kérdéseknél szignifikáns a különbség, az előbbiekre javára.

Faktoranalízis

Faktoranalízist végeztünk külön-külön a fontossági és az elégedettségi tényezőkre. A KMO értékek 0,939 és 0,959, így nagy megbízhatósággal végezhető el a változók számának csökkentése. A 20 eredeti változóból hármat-hármat sikerült azonosítani, amelyek 63,7%-ban és 71,2%-ban magyarázzák az eredetiek szórását, így a társadalomtudományi területeken tapasztaltakkal ellentétben viszonylag alacsony az elveszett magyarázóerő mértéke. A faktorok kialakítását varimax rotációval végeztük el, hogy az új változók teljesen függetlenek legyenek egymástól. Az egyes faktorok értékelésénél az egyes csoportok egymáshoz viszonyított relatív értékek nagysága határozza meg, hogy az adott tényező milyen mértékben jelenik meg a célcsoportnál. Külön pozitívum, hogy a faktoranalízis megerősíti a Szociális Pillérek kihirdetésének struktúráját. Ez azt jelenti, hogy a Szociális csúcson a struktúra kialakításánál meghatározott tényezők adott csoporthoz rendelése szakmailag elfogadható, hiszen ugyanabba a blokkba tartozó kérdések a faktoranalízis alapján is összefüggnek a magyar válaszadók értékelései alapján.

Mindezek alapján megállapítható, hogy életkor szerinti bontásnál (2. ábra) a III. csoporttal való elégedettség, és az I-II. csoporttal való fontosságnál nincs szignifikáns különbség az egyutas varianciaanalízis eredménye (Levene p, Welch p és ANOVA p statisztikai értékek) alapján. Az I. csoport elégedettségénél a legnagyobb a különbség a legidősebb korosztály és a fiatalabb (46 év alatti) rétegek között. A nyugdíj előtt állók is alacsonyabb elégedettségi értékeket adtak. Ez természetesnek tekinthető, hiszen a munkaerőpiachoz hozzáférés esélyének érzékelése az idő előrehaladtával csökken, így az elégedettség mértékének is természetesen alacsonyabbnak kell lennie. Minél több időt töltött el valaki a munkaerőpiacon, a nyugdíjhoz közeledve annál inkább igaz, hogy a relatív alkupozíciója csökken, hiszen a munkaadó számára már potenciálisan rövidebb ideig áll rendelkezésre, mint aktív kolléga. Ezen feltevésünk beigazoldása továbbá megerősíti azt is, hogy a válaszadók konzisztensek voltak, és átgondolták az értékeléseiket.

2. ábra: A fontosság és elégedettség értékek fatkoranalízise (élektor szerinti bontásban)

Forrás: saját szerkesztés a kérdőív adatai alapján

Hasonló tendencia azonosítható a II. csoport elégedettségénél is, igaz, hogy ebben az esetben a 26-45 évesek is jóval kisebb értékeket adtak átlagosan, mint a 25 évesek vagy fiatalabbak. Az első két csoport jelentősen összefügg egymással, ebből adódik a korosztályok mentén megfigyelhető különbségek megléte. (Ez valószínűsíthetően a relatíve több lehetőség meglétére, valamint a napjainkban érzékelt munkaerőhiányra, a friss tudás iránti erőteljes igényre vezethető vissza.)

Az rendkívül pozitív, hogy a III. csoport elégedettségénél nincs eltérés életkorok mentén, azaz Magyarországon nem azonosítható ilyen jellegű különbség, életkor szempontjából az idősek és a fiatalok általánosságban hasonló státusszal rendelkeznek, hasonló ellátásban részesülnek. Természetesen más tényezők (foglalkozás, jövedelem stb.) mentén kialakulhatnak jelentős eltérések, azonban ez már nagyrészt az egyéni aspirációkon, a saját képességeken múlik nem pedig külső tényező (életkor) adottságán.

A fontosságok vizsgálatakor már megállapítottuk, hogy az első két csoportnál nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns különbség, azaz ugyanolyan mértékben tartják fontosnak ezek meglétét a különböző korosztályok tagjai. Mindezek mellett már nem meglepő, hogy a III. csoportnál a többiekhez képest a nyugdíjasok tartják az ott felsorolt tényezőket sokkal kisebb mértékben fontosnak, a többi korosztálynál nincsen eltérés.

Az iskolai végzettség szerinti bontásnál markáns különbség van a legfeljebb alapvégzettségűek és a magasabb szinttel rendelkezők között, ugyanakkor az előbbieknél alacsony számosságukból adódóan az eltérés nem szignifikáns. Egyedül az I. csoport fontosság szerinti értékelésénél azonosítható jelentős különbség. Ezek szerint az esélyegyenlőség, hozzáférés a munkaerőpiachoz tényező a középfokú végzettségűek számára kevésbé fontos, mint a felsőfokú végzettségűek esetében.

Összegzés

A 2017. november 17-én, Göteborgban „Szociális csúcstalálkozó a tisztességes munkafeltételekről és a növekedésről: az EU szociális dimenziójának megerősítése” címmel tartott szociális csúcs jelentette a felmérésünk kiindulási pontját. A 3 téma köré csoportosított 20 szociális alapelvvel kapcsolatos fontossági és elégedettségi szinteket vizsgáltuk magyarországi egyetemisták, akadémiai szférában dolgozók, szakszervezeti tagok körében. Összesen 263 fő válaszait elemeztük életkor, legmagasabb iskolai végzettség (a minta ez utóbbi szerint jelentősen torzított, nagyon kevés válasz érkezett a legfeljebb alapfokú végzettségűektől) keresztváltozók mentén, valamint faktoranalízis segítségével.

Vizsgálatunk legfontosabb megállapításai, tényezői:

- A válaszadók a fontossági tényezőket szisztematikusan magasra értékelik, az elégedettséget alacsonyra, így leginkább a GAP értékek mutatják meg az egyes beavatkozási pontokat.
- Legfontosabbak az egészségügyi ellátás (9,72), a bérek (9,69), a gyermekgondozás és a gyermekek támogatása (9,59) és az időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak (9,50) elemek, de a legalacsonyabb tényező (lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára) is jóval 8-as feletti (8,33). Életkor alapján egyértelmű, hogy az idősök magasabbra, a legfiatalabbak alacsonyra értékelik az egyes szempontokat. Legmagasabb iskolai végzettség szerint a magasabb kvalifikációhoz nagyobb szintű elvárások párosulnak.

- Az elégedettségi szintek lényegesen alacsonyabbak, leginkább az egészséges, biztonságos munkakörnyezet, adatvédelem (5,19), a tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről és védelem elbocsátás esetén (5,05) és a szociális védelem (4,93) szintje megfelelő, legkevésbé az egészségügyi ellátás (3,45), a bérek (3,72) szempontokat értékelték megfelelőnek. Életkor szerint a legfiatalabbak optimisták, a nyugdíjasok pesszimisták a megvalósulásukat tekintve. Iskolai végzettségénél a magasabb szint kisebb mértékű elégedettséget is jelent.
- A GAP elemzésnél mindenhol szignifikáns az eltérés. A legnagyobb különbséget az egészségügyi ellátásnál (-6,27), a béreknél (-5,96), valamint az időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak elemeknél találhatjuk. A legkisebb eltérés a szociális védelemnél (-3,99) azonosítható. Életkor szerinti vizsgálatnál jól érzékelhetőek az egyes korcsoportok élethelyzetéből adódó sajátosságok. A nyugdíjasok az egészségügyi ellátásnál is látnak fajsúlyosabb beavatkozási pontokat, mint a szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel (-6,81), az oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás (-6,58), a gyermekgondozás és a gyermekek támogatása (-6,50), az esélyegyenlőség (-6,46) és a bérek (-6,46) kérdések. A legfiatalabb csoport esetében az egészségügyi ellátásnál a legjelentősebb az eltérés (-5,88), ezt követik a bérek (-5,48), az időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak (-4,66), az oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás (-4,23). A legmagasabb iskolai végzettség szerinti bontásnál a magasabb végzettséghez nagyobb mértékű eltérés is társul.
- A 20 kérdés 3 csoportba történő tartozását faktoranalízis (az eredeti változókat három, egymástól független új tényezőbe alakította át) segítségével ellenőriztük. Az eredmények megerősítik a Szociális Pillérek kihirdetésének strukturáját. Életkor szerinti bontásnál az I. esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz csoport elégedettségénél a legnagyobb különbség a legidősebb korosztály és a fiatalabb (46 év alatti) rétegek között található. A nyugdíj előtt állók is alacsonyabb elégedettségi értékeket adtak. Ez természetes, hiszen a munkaerőpiachoz hozzáférés esélyének érzékelése az idő előrehaladtával csökken. Hasonló tendencia azonosítható a II. méltányos munkafeltételek csoport elégedettségénél is, igaz, hogy ebben az esetben a 26-45 évesek is jóval kisebb értékeket adtak átlagosan, mint a 25 évesek vagy fiatalabbak. A III. szociális védelem és társadalmi befogadás esetében nincs érdemi különbség az egyes korosztályok véleménye között.
A faktoranalízisnél iskolai végzettség szerint egyedül az I. esélyegyen-

lőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz fontosságánál van eltérés, ezek szerint az esélyegyenlőség, hozzáférés a munkaerőpiachoz tényező a középfokú végzettségűek számára kevésbé fontos, mint a felsőfokú végzettségűek esetében.

Zárásképpen kiemeljük, hogy ezen kezdeti felmérést és elemzést követően szükségesnek tartjuk a Szociális Pillérek magyarországi helyzetének mélyebb feltárását. A kutatás folytatásaként reprezentatív felmérést tervezünk az egyes társadalmi rétegek teljesebb bevonásával. Úgy véljük, hogy ez támogatja a Pillérek hazai megvalósítását, valamint segítséget nyújt a szakszervezetek, a munkaadók és a kormány közötti párbeszédhez is.

Irodalomjegyzék

- Cechin-Crista, P., Mihut, A., Dobrin, G. I., & Blaj, S. (2013). The Social Policy of the European Union. *International Journal of Business and Social Science*, 4 (10), 16-25. doi: <https://10.30845/ijbss>
- European Commission (1997a). *AGENDA 2000 For a stronger and wider Union*. Retrieved from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf
- European Commission (1997b). *Treaty of Amsterdam Amending The Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts*. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> doi: <https://doi.org/10.18356/9871edf7-en-fr>
- European Commission (2010). *Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARRO-SO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
- European Commission (2017). *Reflection Paper on the Social Dimensions of Europe*. COM(2017) 206 of 26 April 2017, Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1007_en.htm
- European Parliament (2000). *Lisbon European Council 23 and 24 March*

- 2000 Presidency Conclusions*. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
- European Union (2017). *Special Eurobarometer 467 Report on Future of Europe Social Issues*. Eurobarometer. Retrieved from <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2179>
- Juncker, J-C. (2015). *State of the Union 2015*. Speech held on 9 September 2015, Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/publications/state-union-2015-european-commission-president-jean-claude-juncker_en
- László Gy. (2007). *Munkaerő-piaci politikák*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK).
- Official Journal (2007). *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*. Retrieved from http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19
- Official Journal (2012). *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
- Rodriguez, R., Warmerdam, J., & Triomphe, C. E. (2010). *The Lisbon Strategy 2000 – 2010 An analysis and evaluation of the methods used and results achieved*. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/20110718ATT24270EN.pdf>

A COMPARISON OF THE COOPERATIVE STRUCTURE IN INDONESIA AND HUNGARY

*Rosita Widjojo*¹

ABSTRACT

Agriculture cooperatives have a unique organization structure in which the main focus is to benefit the members who act also as owners. However, organizational and management problems exist in agriculture cooperatives. In some European countries, the formation of agricultural organizations has made a significant contribution to the development of agriculture over the last century. These cooperatives were usually initiated by small-scale farmers, as a response to their weak position in the market. By joining forces, farmers have the advantage of improving their position to obtain better prices and services for the purchase of inputs and the marketing of farm produce. In developing countries, the experience has been more mixed. Most failure stories usually come from the misuse of the cooperative concept for ideological or political purposes, resulting in poorly developed or unsustainable cooperatives. However, current trends in market-oriented reform, privatization, decentralization and participation, cooperatives are rediscovered as a suitable organizational structure for farmers to improve their livelihoods and welfare. Agricultural unions in which the members both participate and contribute can become powerful instruments for the development of the rural economy.

KEYWORDS: cooperatives, agriculture, organizational structure, issues

JEL CODES: O13, Q13, P13

---

¹ Rosita Widjojo, University of Sopron Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics, PhD Student, (rwidj@hotmail.com)

Introduction

Cooperatives exist in Hungary and Indonesia which operate in rural and farm communities to help improve farmers' production and welfare. Given that the historical background of the development of farming cooperatives is different in Hungary and Indonesia, this article would like to address organizational structure issues that need to be considered. It starts with questions such as to what extent organizational structure, along with the management, is applied in agricultural cooperatives in Hungary and Indonesia. In order to find out the organizational structure issue, the approach is based on the historical background that built the foundation for the establishment of cooperatives in both countries.

Today, there are approximately 212,135 registered cooperatives in Indonesia, and an estimated 15% of the country's population is a member of a cooperative. It is estimated that 30% of the existing cooperatives are inactive due to issues related to limited knowledge on cooperative governance and management, as well as low member participation.

There were periods in the history of the past 100 years of Hungary's agriculture when it was the leading sector of the national economy and it provided a level of food supply for the population well above that prevailing in the majority of European countries, and a considerable surplus was sold on export markets. Today, the impact of restructuring of the agricultural sector today has resulted in a wide range of production units, the small (part-time) family farms dominating the number and production volume. Only a small percentage of the output of the small farms entered the market. A new group of full-time private commercial farms is gradually emerging, although a malfunctioning land market reduces the function of the agriculture cooperatives.

Despite the advantages of the cooperative organizational structure, there are factors that make agriculture cooperatives unable to function as an economic and social entity. As in other business organizations, organizational and management problems exist. By using the agency theory and organizational structure approach, this article compares agriculture cooperatives in Indonesia and Hungary to find out how both countries manage the organizational and management problems in the existing agriculture cooperatives.

Review of Related Literature

The approach starts from basic ideas of cooperatives. Review of related literature from Adrian Jr. and Green (2001), in which they cited previous works from Kraenzel, Fulton and Keenan, Webb, Merlo, Cook, Meyer and Poorbaugh about the structure of agricultural cooperatives. According to Adrian Jr. and Green (2001), cooperatives have been and continue to be an essential aspect of rural and farm communities through the provision of services, credit, farm and home supplies communities from markets or outlets for farm products (Kraenzel, 1996, p. 37; 1998, p.4). Many agricultural cooperatives are small and lack sufficient economies of size and scale to effectively compete with the often larger investor-owned businesses (Fulton and Keenan, 1997, p. 35). Nevertheless, Webb (1990, p. 56) suggests that cooperatives may be the single most cost-effective structure farmers can implement to improve their economic status. In fact, numerous farmers are evaluating and forming unions to enhance their financial plight. Also, existing agricultural cooperatives are using mergers, consolidations, and acquisitions to improve their competitive position (Merlo, 1998).

In many ways, cooperatives are similar to other businesses, especially regarding facilities, functions, and business practices. Both cooperative and corporate structures elect a board of directors that establishes a vision and develops broad policies for the organizations, and both structures hire a manager or management team to oversee daily operations and implement these policies. There are, however, differences in principles, goals, and organizational structure that make managerial roles in a cooperative distinct from those in an investor-owned firm. Cook (1994, p. 42) notes that the duties of some managerial roles in cooperatives are not only significantly different but are often more difficult than those of investor-oriented businesses. Cook points to such role examples as conflict resolution, resource allocation, information spokesperson, and leadership. Cooperatives also differ concerning purpose, ownership and control, and distribution of benefits. These differences relate to cooperative principles and include four traditional as well as three more contemporary principles. Traditional principles involve service-at-cost, financial obligation of member/owners, limited return on equity capital, and democratic control (Meyer, 1994, p. 2). Contemporary principles are described as user-owner (i.e., those who use the cooperative finance it); user-control (i.e., those who use the cooperative control it); and user-benefit (i.e., benefits are to be distributed based on the use of the cooperative).

These principles and the roles they play in the operation and success of the cooperative may lead to conflicts within the organization. Conflicts, mainly as related to ownership rights and member benefits, may occur among members, or between the board and management, or members and the manager and board (Cook, 1994, p. 47). To minimize conflict, it is essential that these parties have an understanding of cooperative principles and the contribution of these principles to the viable operation and success of the firm. Education and training of these individuals and groups are essential in this process (Poorbaugh, 1995, p. 64).

The Cooperative Structure in Indonesia

The cooperative enterprise idea was first introduced in Indonesia during the Dutch occupation. It started as a Bank for Civil Servants, which is a savings and loan cooperative in Purwokerto, and was set up in 1896 to protect citizens from indebtedness to money lenders. There is a link between the Netherlands and Indonesia concerning cooperatives can be traced back to the first cooperative law which was introduced in Indonesia in 1915 and based on the Netherlands cooperative model. Then, in 1927, a revised law, primarily based on British-Indian model was issued. The first cooperative department was established in 1935, and this became a part of the Office for Cooperatives and Home Trade in 1939. At this time, cooperatives were primarily for financing, e.g. saving and credit, and most of the cooperatives were based on the island of Java. After the Japanese occupation and Indonesia's independence from the Dutch in 1945, the cooperative movement gained momentum. In 1945, article 33 of the Indonesian constitution explicitly mentioned cooperatives as fundamental to the national economy. The first Cooperative Congress was held in 1947, which decided to establish the national cooperative apex organization, today known as the Indonesian Cooperative Council (Dekopin). In 1958 a new cooperative law was issued, and in the period 1960-1966, the number of cooperatives expanded rapidly, however, they were highly politicized. The change of government in 1966 brought a strong reaction in favor of cooperatives. The cooperative law of 1967, known as the "Law on the Basic Principles of Cooperatives", made provision for independence. Cooperatives, apart from those in agriculture, were registered and audited by the government, but not actively promoted and it was viewed as government propaganda. The government directed cooperatives, known as KUD: *Koperasi Unit Desa* or VUC: *Village Unit Cooperatives*. These cooperatives (KUD/VUC) were viewed as fundamental

unions for agricultural development and were inseparable from the Indonesian food self-sufficiency program. The VUC was given responsibilities in farm credit scheme, agriculture input and incentives distribution, marketing of farm commodities and other economic activities. The government notably guaranteed both marketing and market price to encourage the growth of farm cooperatives. A research from Riswan, Suyono and Mafudi (2017), found that during the New Order or the Suharto regime from 1980 to 1990, VUCs experienced success, notably in financial performance. However, the success in that period was mainly caused by the monopolistic system in the VUCs in managing seeds and fertilizers. After the 1990s, the VUCs no longer had this monopolistic right, and they were unable to compete with modern businesses. As a result, the majority of VUCs went bankrupt, or could still operate, but with poor financial performance. Efforts from the regime to make VUCs as a viable instrument for initiating and implementing rural development failed. According to several previous research, there are some reasons for this failure. Corruption is one of them, also the lack of management capacity (human capital), were the facts that the incorporation of VUC is against cooperative principles. The government during that regime incorporated VUCs as their distribution vehicle to support green revolution program instead of a common economic need of the members. In addition, instead of enhancing the self-sufficiency of its members, the government granted VUCs all the equity capital, and members contributed a minimal amount or paid even nothing.

Year	Description
1896	Cooperative enterprise idea in the form of savings and loan cooperative
1915	The first cooperative law in Indonesia based on the Netherlands cooperative model (<i>Verordening op de Cooperatieve Vereeniging</i>)
1927	A new cooperative law was passed based on the British Indian model
1935	The establishment of the first Indonesian cooperative department
1939	The first Indonesian cooperative department became a part of the Indonesian Cooperative Commission
1945	Indonesia's independence from Dutch colonialization; cooperatives are regulated by the National Constitution no. 33, article 1.
1958	In the wake of the Presidential Decree to reject attempts for a new National Constitution that focused more on capitalism, in which rules for cooperatives refer back to the National Constitution of 1945.
1967	The New Order regime: revision of the cooperative law in 1958 to include cooperatives as social functions.
1992	Re-establishment of the new cooperative law in State Law no. 25
2017	In 2015, the parliament proposed a new law to replace the 1992 State Law regarding cooperatives but failed. In effect, the 1992 State Law is still used as the base for cooperative regulations.

Table 1. The timeline of cooperative regulations in Indonesia

Source: Law of the Republic of Indonesia No.25 (1992, Suradisastira, K. (2006)

The current law in effect for cooperatives (No. 25/1992) was adopted in 1992. The law states that cooperatives, as pillars of the national economy, should possess certain characteristics such as:

1. Cooperative is a business entity consisting of persons and business activities by utilizing the capabilities of its members.
2. Cooperative principles are the base for cooperative activities. The highlight of the principles are (a) membership is voluntary, (b) democratic management, and (c) the distribution of remaining results of the operation (*Sisa Hasil Usaha – SHU*) is done fairly in proportion to a number of business services of each member.
3. Cooperative is a people's economic movement based on the principle of kinship. In the economic order of Indonesia, cooperatives are the economic strength that grows among the community as the growth of the national economy with the kinship principle.

4. Cooperatives aim to prosper members in particular and the society in general.

In 2012, a new law was introduced to replace the 1992 law and should be implemented by the cooperatives by 2015, though some cooperatives disagreed with the changes and went to Constitutional Court. Some cooperatives argued that the 2012 law attempts to make cooperatives no different than corporations. The nature of cooperatives in Indonesia is somewhat unique as they are based on common principles, called *gotong-royong*, under which the welfare of members is prioritized, different to modern corporations which prioritize profit and income. This particular nature of cooperatives in Indonesia is considered essential for the preservation of the greater communal good. In the context of this nature, in a recent decision, the Constitutional Court has negated recent legislative developments on the management of cooperatives, especially under Law No. 17 of 2012 on Cooperatives (2012 Cooperatives Law). The Court has taken the view that the 2012 Cooperatives Law encourages cooperatives to adopt a model that ignores the constitutional basis for cooperatives and is therefore inconsistent with the 1945 Constitution. In conclusion, the Constitutional Court took the view that the 2012 Cooperatives' Law encourages cooperatives to blend in with limited liability companies. This approach may result in the destruction of the democratic spirit of cooperatives as an economic entity that is unique to Indonesia based on the *gotong-royong* principle. As a result, this new legislation was revoked; Cooperative Law number 25 of 1992 remains as the constitutional basis for cooperatives until a new regulation is introduced (www.hukumonline.com).

Figure 1 shows the number of cooperatives in Indonesia, and the earliest possible data that could be obtained is from 1967. In 1967, the number of cooperatives in Indonesia was 16,263 units nationwide, and over the years the graph showed an increasing trend and in 2015 the number of cooperatives in Indonesia reached 212,135 units. It shows that despite changes and developments in the cooperative law, the number of cooperatives are still increasing, which is a positive outlook.

In figure 2, the earliest data obtainable is only possible in 1967 and even then there were no data available for the number of active cooperatives. However, since 1997, there was already some documentation on the number of cooperatives nationwide. It shows that the trend is also increasing from 40,908 in 1997 to 150,223 in 2015, a total increase of 27.23%.

Figure 3 compares the capital, revenue and profit from operations of

cooperatives in Indonesia from 1967 to 2015. The capital in this case refers to internal capital (from members' contribution) and external capital (from third party loans and investments). The graph shows that capital and revenue have a significant increase over the years. Similar to figures 1 and 2, figure 3 also shows the data from 1997 as there is no obtainable data in 1967. Capital increased from 9 million IDR in 1997 to 242 million IDR in 2015, meaning that cooperatives are interesting for investors to invest. Revenue increased from 12 million IDR in 1997 to 242 million IDR in 2015, which shows that the business of cooperatives can generate a considerable amount of revenue. However, it is not the case for profit, which does not have a significant increase. In 1997 the profit was only 619,050 IDR and 17 million IDR in 2015, which is only 3.64%. It indicates that there may be a management problem in the cooperatives.

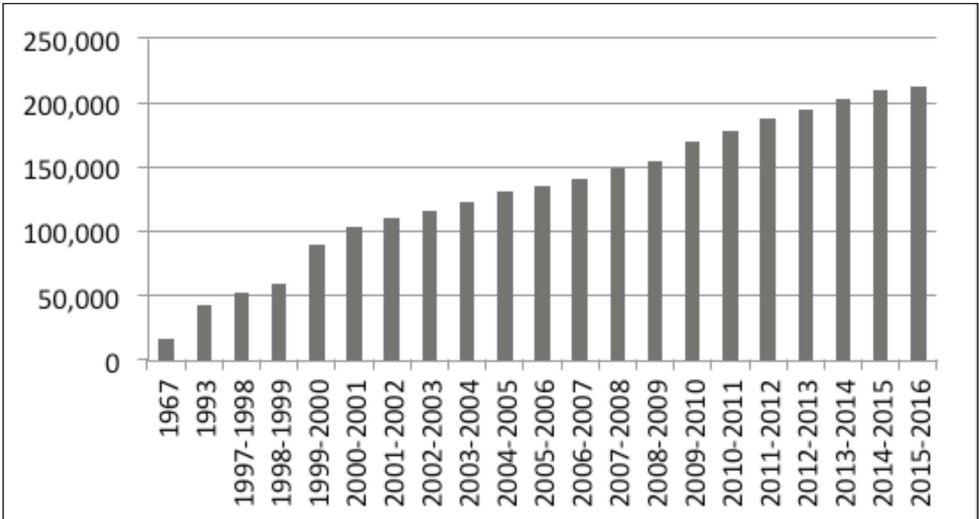
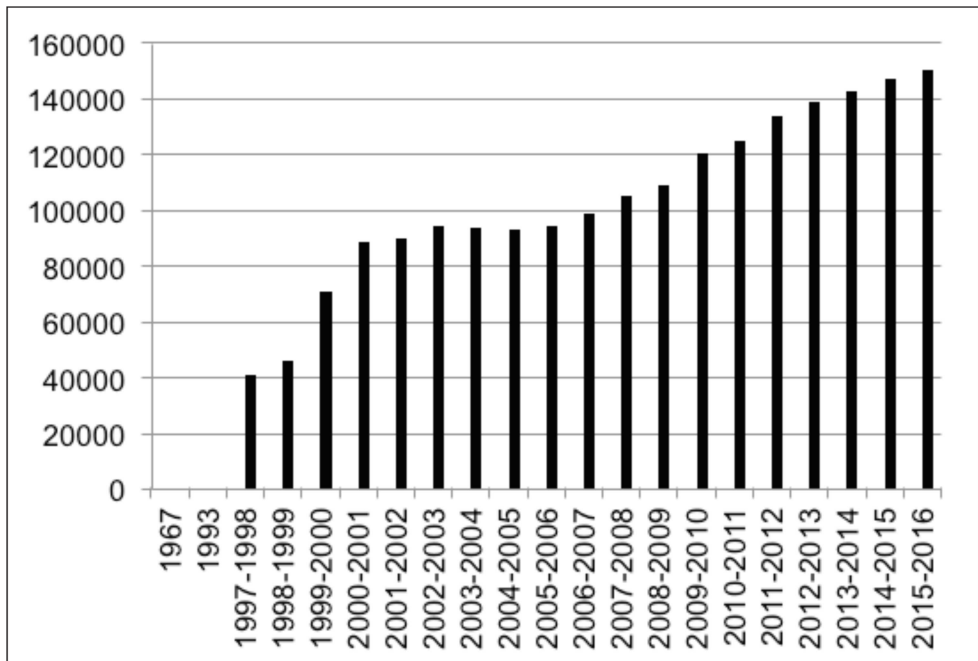

Figure 1. Number of cooperatives in Indonesia from 1967 to 2015 (in units)

Source: Indonesia Statistics Agency (Badan Pusat Statistik), 2017

Figure 2. Number of active cooperatives in Indonesia from 1967 to 2015 (in units)

Source: Indonesia Statistics Agency (Badan Pusat Statistik), 2017

Based on the historical background and recent developments from related literature, management practices in Indonesian cooperatives can be summarized as follows. An article from Ahsan and Nurmayanti (2006) stated that factors that make cooperatives fail are mainly the overall management, particularly the human capital. They mentioned the poor selection of cooperative members, the considerable number of non-participating members in the cooperatives, allowing a few dominant people to make decisions (not the members' decision as supposed to be in a cooperative organization), apart from bad financial management. All of these factors are the result of the lack of cooperative education in rural areas. These factors can be broken down into two sources, internal and external. From an organization point of view, the focus would be on the internal sources. In their book, Merrett and Walzer (2004) cited Egerstrom (2004), the internal obstacles known as the agency theory of cooperatives, consist of five components:

1. The free-rider problem; is the lack of incentive for members to invest in cooperatives. Members only invest as much as required, resulting

- in the cooperatives' dependency on external debt financing to provide additional capital.
2. Horizon problems; where members tend to support activities that maximize short-term goals rather than long-term goals.
  3. Portfolio problems; closely tie with cooperative activities to special interests of members, leading to difficulties for diversifying operations.
  4. Control problems; usually in largely diversified cooperatives, where the need for fast, business-like actions tend to tip the power to the management. Cooperatives that have shares in which the shares are not traded among members give owners little cause to monitor management decisions as they do not have a sense of belonging as "investors" or owners of the cooperative.
  5. Decision-making problems; usually faced by members of the cooperatives in monitoring management decisions, as some members become more influential and dominant in the decision making process.

The Cooperative Structure in Hungary

In 1845, the first cooperatives were established in Hungary. These first cooperatives were mainly found in dairy and credit sectors. In the interbellum the cooperative entrepreneurship grew considerably, in almost every village a so-called "*Hangya*" -cooperative existed (Schilthuis and van Bekkum, 2000). According to Vizvári and Bacsí (2003), until 1945 large estates dominated the sector and beside them, smallholders existed. In 1945 the arable area of the former big estates was split up and distributed among the people of the villages. When the communist party took over the power in 1949, the first wave of "cooperativization" took place. The process was only partly successful as far as land and farm assets are concerned.

The government established at the end of the war the objective of radically changing land tenure. The parliamentary parties agreed on the dissolution of estates of landlords, churches, businesses and farmers who possessed more than 50 hectares. More than 3.2 million hectares were affected by the agrarian reform, of which 2.9 million hectares were arable land. A total of 642 thousand people received allotments, on the average approximately 3 hectares. The minimum allotment was 0.7 hectares, the maximum 8.6 hectares. Agricultural labourers and landless agricultural day-labourers living on large estates received the largest allotments, nearly 5 hectares each. Smallholders and small

farmers received only complementary allotments. Simultaneously with the allotments to individuals, on about 800,000 hectares state forestries and on about 300,000 hectares common pastures were established. Size structure of holdings as found by the census of agriculture in 1935 and that after the land reform is shown by table 3.

Year	Description
1845	The first cooperatives
1870	Trade law, cooperatives chapter
1898	Act on Economic and Credit cooperatives
1920	National Central Credit Union (cooperative), at the same time the cooperative headquarters for farmers and land tenants
1923	Act on the support of farmers' cooperatives
1927	Hangya Fogyasztási Szövetkezet ("Ant" Consumption Cooperative); 1,752 cooperatives, and 781,771 members. National representation of cooperatives in this period: the Association of Hungarian Cooperatives
1949	Soviet-type agricultural cooperatives ("Kolkhoz")
1959-1961	Second wave of "cooperativization"; the rise of household farms. Household farms can produce and sell to make additional income
1961-1990	Agricultural sector dominated by cooperatives. Workers are paid based on "labour units" but it did not work well due to financial motivations. In this period, the concentration of cooperatives were structured as follows: 1 village – more cooperatives 1 village – 1 cooperative More villages – 1 cooperative
After 1990	1st step: A law that allowed the members of the cooperatives to quit before a given deadline and required the properties to be assigned to the members. 2nd step: the "law of recompensation": the state issued vouchers at a much smaller value than the value of the lost property; the original owners were given these vouchers in proportion to the amount of their lost property.

Table 2. The timeline of cooperative developments in Hungary

Source: Közgazdasági Enciklopédia (1930), Zsohár, A. (2008)

Later in the development, as a result of the 1956 revolution, a large part of cooperatives were demolished. Between 1959 and 1961 the second wave of “cooperativization” took place. Then, between 1961 and 1990 the sector was dominated by cooperatives. However, in the end of the period, the cooperatives suffer losses, mainly from the agricultural activities. On the other hand, the industrial and service activities increased. When a new law on corporation was introduced in 1987, the industrial and service activities became independent corporations instead and separated themselves from the cooperatives, leaving the agricultural activities in the cooperatives. As a result, the majority of cooperatives fell into bankruptcy. The re-establishment of the market economy started in 1990 in Hungary. The first freely elected government made several attempts to demolish the cooperatives. These efforts have resulted in a farming structure mainly consisting of very small family farms. The success of the former Hungarian agriculture dominated by cooperatives was based on the following structural elements after 1961: Every cooperative farmed a large arable area, approximately 600-2,000 ha, or even more. The technology was adjusted to the size of the farmed land. A new concept of «household farming» was also set up in the country. The members of the cooperatives, besides working in the cooperative, also had a small arable land to farm on their own.

Vizvári and Bacsí (2003) also mentioned the shift after 1990 that completely changed the course of agricultural cooperatives afterwards. The coalition coming into power after the free elections in 1990 opposed the existence of the cooperatives on an ideological basis. Two legal ways were found to demolish them. The Parliament accepted a law, which allowed the members of the cooperatives to quit before a given deadline. The same law required that the properties, including machinery, of the cooperatives, must be «nominated», i.e. assigned to the members. If a member quitted the cooperative, the property automatically became his/her private property. A drawback of this process was, that complete sets of machines and tools, which had had a special practical value exactly because of their completeness, were split up, and distributed among several owners of small new farms who were not obligated to help each other. Thus the machinery sets lost their effectiveness, as none of the small new farms owned a complete technology. The second step to demolish the cooperatives was a so-called «Law of Recomensation». Many people had lost their properties during the communist regime. This law entitled cooperatives, or their inheritors for compensation caused by the loss. However, the formerly lost properties were not given back to the original owners. Instead, the state issued vouchers at a much smaller value than the value of the lost property, and

the original owners were given these vouchers in proportion to the amount of their lost property. All former big farms (cooperatives and state farms) were forced by the law to give up a specific portion of their land for this purpose. These lands were privatized on special auctions. As a result of these two laws, the cooperatives lost a significant part of their equipment and land. The farms created on the land bought for compensation vouchers are usually too small for efficient farming, and in many cases, the new properties were too small for any agricultural activity. Many owners are not residents in the village, or in the neighborhood of which the land is situated. The structure of the farm property system has been drastically changed from a system dominated by big farms, to a set of small farms. There are two crucial negative consequences of this change. First, the creditworthiness of the small, poorly equipped farms is practically zero. Therefore investments in agriculture drastically decreased. Second, the technology of farming has not been renewed at the appropriate time. Thus, the future competitiveness of Hungarian cooperatives is in jeopardy.

According to the Eurostat data, there are about 5000 cooperatives in Hungary. The share of cooperatives in agriculture is relatively high although their number is decreasing. Cooperatives which are connected to agriculture or to rural areas are active in retail (e.g. AFÉSZ-Coop Group), agricultural (e.g. POs, PGs and transformed “production type” cooperatives etc.) and credit sector (savings cooperatives). From the year of EU accession (2004) till 2009 the number agricultural cooperatives has decreased by 700.

There are three main types of agricultural cooperatives in Hungary:

1. “Production type” cooperatives (in Hungarian “TSZ”) which are most of the time multipurpose cooperatives as well and transformed many times due to the ever changing cooperative laws. With the exemption of some minor tax advantages, they do not get any support at present (2011).
2. Supply and Marketing Cooperatives (in Hungarian “BÉSZ”) organized on territorial bases (e.g. integrating more activities and marketing channels) which has not got any support at present (2011).
3. Marketing or “new”, western type cooperatives, like POs (in Hungarian “TÉSZ”) and PGs (in Hungarian “termelői csoport”), which are often single purposed ones focused on one marketing channel and got support from EU and/or national budget. These are mostly marketing and/or supply cooperatives which does not carry out production, but they supplement the farmers’ production activity.

As exhibited in table 3, the Hungarian population of agricultural holdings is dominated by two size classes: small holdings with less than 2 hectares of agricultural area, and farms with 50 hectares or more of agricultural land. Despite the fact that four out of five holdings (455 530) in Hungary fall into this category, holdings with less than 2 hectares of UAA were found to cover only 3 % of the Hungarian agricultural land in 2010. On the other end of the scale, farms with 50 hectares of agricultural land or more represented a marginal 2 % of the population of holdings (13 860) but were found to account for 75 % of the country's agricultural land (3.5 million ha) in 2010. This type of polarization of the agricultural structure has been observed in other eastern European countries and partially derives from the process which took place in the 1990s, when the restoration of the land property to the former owners or a division among the members of the agricultural cooperatives was implemented in many Eastern European Member States (Banski, J.). However, tables 3 and 4 are taken from the agricultural census in 2010 as a formal report, so there are limitations to discover recent developments.

Hungary	2000	2010*	Change (%)
Number of holdings	966,920	576,790	-40.3
Total UAA (ha)	4,555,110	4,612,360	1.3
Livestock (LSU)	3,097,540	2,483,790	-19.8
Number of persons working on farms (Regular labor force)**	1,464,670	1,143,480	-21.9
Average area per holding (ha)	4.7	8.0	69.7
UAA per inhabitant (ha/person)	0.45	0.46	3.4
*Figures on common land not included			
**For values on labor force reference years are 2003 and 2010			

Table 3. Farm Structure, Key Indicators, Hungary, 2000 and 2010

Source: Eurostat (ef_kvaareg) (ef_ov_kvaa) (demo_pjan) and FSS 2000 and 2010

		2000	2010*	Change 2010/2000 (%)
Number of holdings	Hungary	966,920	576,790	-40.3
	Közép-Magyarország	81,910	46,320	-43.5
	Közép-Dunántúl	90,860	52,560	-42.2
	Nyugat-Dunántúl	101,870	61,110	-40.0
	Dél-Dunántúl	124,420	74,960	-39.7
	Észak- Magyarország	135,640	73,560	-45.8
	Észak-Alföld	221,740	143,910	-35.1
	Dél-Alföld	210,640	124,370	-41.0
Total UAA (ha)	Hungary	4,555,110	4,612,360	1.3
	Közép-Magyarország	314,340	251,900	-19.9
	Közép-Dunántúl	528,470	524,420	-0.8
	Nyugat-Dunántúl	502,480	515,230	2.5
	Dél-Dunántúl	687,490	683,540	-0.6
	Észak-Magyarország	485,270	513,520	5.8
	Észak-Alföld	976,080	1,041,260	6.7
	Dél-Alföld	1,060,980	1,082,500	2.0
Livestock (LSU) Number of persons working farms	Hungary	3,097,540	2,483,790	-19.8
	Közép-Magyarország	164,090	112,160	-31.6
	Közép-Dunántúl	442,840	291,010	-34.3
	Nyugat-Dunántúl	347,440	250,790	-27.8
	Dél-Dunántúl	406,890	282,070	-30.7
	Észak-Magyarország	238,790	184,760	-22.6
	Észak-Alföld	672,540	630,810	-6.2
	Dél-Alföld	824,950	732,180	-11.2
(Regular labor force)**	Hungary	1,464,670	1,143,480	-21.9
	Közép-Magyarország	108,780	86,030	-20.9
	Közép-Dunántúl	145,450	109,620	-24.6
	Nyugat-Dunántúl	160,510	128,050	-20.2
	Dél-Dunántúl	200,200	151,540	-24.3
	Észak-Magyarország	204,320	146,800	-28.2
	Észak-Alföld	330,790	283,430	-14.3
*Figures on common land not included				
**For values on labor force reference years are 2003 and 2010				

Table 4. Farm structure, key indicators, by NUTS 2 regions, Hungary, 2000 and 2010

Source: Eurostat (ef_kvaareg) (ef_ov_kvaa) and FSS 2000 and 2010

As cooperatives become a set of small farms due to privatization, the organization structure also changed. In a survey by Kispál-Vitai et al. (2012), in the case of Hungary, the manager of the cooperative is usually the one who manages almost all of the cooperative activities related to member relationships, marketing, sales and purchases. All other management activities, such as bookkeeping, payroll and invoicing, were outsourced to professional service providers for cost-saving and efficiency reasons. Because of its small size and its specific situation issues of the agency were not significant in this cooperative. The manager is the person who held the organization together, and the cooperative is likely to be transformed into a different legal form after his departure. Professional management in the cooperative has to be convinced about the cooperative's identity and values as lack of commitment towards the organization will otherwise likely lead to a push-over effect towards the investor-owned firm.

Conclusion

Cooperatives, including agricultural cooperatives, are unique in the sense that its members have a dual function as owners and users. In the agency theory, organization and management problems, in this case, for cooperatives, rise from the low resources of managers and participation of members. Members of the cooperative have a dual function that is an owner and user. In this sense, management control for cooperatives is unique. Therefore, to increase the level of involvement of members of the cooperative, it requires continuous member education to increase the productivity of the cooperative. Similarly, managers of the cooperatives should not solely pursue the number of members of the cooperative but must be linked with the participation of members. Cooperatives are local organizations, and they focus on social advantages. The organizational structure should give the members an opportunity to take part in decision making, as they have direct ownership in the organization. If the members feel that they are also the investors and owners of the cooperative, then it would be automatically create a management control system and a collaborative identity with a strong organization culture to sustain the cooperative structure in the future. The role of government is also needed as a catalyst and facilitator for cooperatives. In both countries, Indonesia and Hungary, the government can make various efforts: 1) Providing maximum space with the creation of a conducive climate, easy access to capital for cooperatives and business

development efforts and business cooperation; 2) Improving counseling/training for managers, supervisors and officers through cooperative coaches in a sustainable manner, through pilot projects in several provinces, which later as a model for the development of cooperatives.

References

- Adrian Jr., J. L., and Green, T. W. (2001). *Agricultural Cooperative Managers and the Business Environment*. Journal of Agribusiness 19, 1(Spring 2001):17S3.
- Azhari, Nur Syechalad, M., Hasan, I., and Shabri, A.M.M. (2017). *The Role of Cooperative in the Indonesian Economy*. International Journal of Humanities and Social Science Invention. Vol. 6, issue 10, p. 43-46.
- Cook, M.L. (1994). *The Role of Management Behavior in Agricultural Cooperatives*. Journal of Agricultural Co-operation, 9:42-58.
- Fulton, M. (2001). *New Generation Co-operative Development in Canada*. Centre for the Study of Co-operatives, University of Saskatchewan.
- Indonesian Ministry of Cooperatives, Small and Medium Enterprises www.depkop.go.id
- Jensen, M.C., and Meckling, W.H. (1976). *Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure*. Journal of Financial Economics 3 (1976) 305-360.
- Kispál-Vitai, Z., Regnard, Y., Kövesi, K., and Guillotte, C.-A. (2012). *Cooperative Rationales in Comparison: Perspectives from Canada, France and Hungary*. Colloque SFER Coopératives.
- Közgazdasági Enciklopédia (1930). Athenaeum. Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Kiadása. Budapest. p.842.
- Masngudi, H. (1990). *The History of Cooperative Development in Indonesia*. Cooperative Research and Development Agency, Department of Cooperatives.
- Mazzarol, T., Limnios, E.M., and Reboud, S. (2011). *Co-operative Enterprise: A Unique Business Model?* Paper presented at Future of Work and Organisations, 25th Annual ANZAM Conference, 7-9 December 2011, Wellington, New Zealand.

- Merrett, C.D. and Walzer, N. (2004). *Cooperatives and Local Development: Theory and Applications for the 21st Century*. M.E. Sharpe, Inc.
- Mulyana, A., and Suhartati, T. (2002). *Some Misconception upon the Cooperatives: A Historical Review on Indonesian Case*. http://ice_online.tripod.com/Wacana6.html
- Novkovic, S., and Power, N. (2005). *Agricultural and Rural Cooperative Viability: A Management Strategy Based on Cooperative Principles and Values*. JOURNAL OF RURAL COOPERATION, 33(1) 2005:67-78 ISSN 0377-7480
- Oros, I. The Hungarian Agriculture and its Output in the 20th Century.
- Reau, B.J. (2012). *Cooperatives: A Unique Business Structure*. Michigan State University Extension. https://www.canr.msu.edu/news/cooperatives_a_unique_business_structure
- Riswan, R., Suyono, E., and Mafudi, M. (2017). *Revitalization Model for Village Unit Cooperative in Indonesia*. European Research Studies Journal Volume XX, Issue 4A, 2017, pp. 102-123.
- Schilthuis, G. and van Bekkum, O-F. (2000). *Agricultural Cooperatives in Central Europe: Trends and Issues in Preparation for EU Accession*. Uitgeverij Van Gorcum, the Netherlands.
- Suradisastra, K. (2006). *Agriculture Cooperatives in Indonesia*. FFTC-NACF International Seminar on Agricultural Cooperatives in Asia: Innovations and Opportunities in the 21st Century, Seoul, Korea, 11-15 September 2006.
- Udovecz, G., Popp, J., and Potori, N. (2008). *New Challenges for Hungarian Agriculture*. Studies in Agriculture Economics, No. 108, p. 19-32.
- Vizvári, B., and Bacsí, Zs. (2003). *Structural Problems in Hungarian Agriculture after the Political Turnover*. Journal for Central European Agriculture, ISSN 1332-9049. Vol. 4 (2003) No.2.
- Zsohár, A. (2008). *Main Features of Cooperative Law Regulation*. STUDIA IURIDICA CAROLIENSIA. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest.
- <https://www.agriterra.nl/cooperative-regulation-in-indonesia-58689/>
- <http://en.hukumonline.com/>
- http://www.ilo.org/jakarta/info/public/pr/WCMS_183301/lang--en/index.htm
- <http://web.stanford.edu/group/FRI/indonesia/documents/ricebook/Output/chap2.html>
- <http://www.ruralfinanceandinvestment.org>

Stratégiai jövőkép a rendszerváltás időszakának sajtójában Magyarországon

*Frang Gizella*²

ABSZTRAKT: A 30 évvel ezelőtt elkezdődött rendszerváltást megelőző időszakot a korabeli sajtót vizsgálva a változások előkészítő részének is nevezhetjük. Ebben az értelemben nem köthető konkrét időponthoz a változás, ugyanakkor az „első szabadon választott kormány” hivatalba lépését megelőző választási kampány már a gondolkodás szabadságát és az egyéni életcélokban való hitet valamint a politikai sokszínűséget hozta el.

A korabeli média narratív elemzésével egy olyan, a pártutasításos, cenzúrázott sajtót követő információs robbanásnak lehetünk tanúi, amelyre nem volt felkészülve/felkészítve az akkori átlagember, s ezért nem is tudta megfelelően kezelni. Mindez rávilágít az ezt követő közéleti és vállalkozói kísérletezések okaira, és részben magyarázatot adhat a későbbi hosszútávú gazdasági stratégia kialakulásának nehézségeire, de legalábbis árnyalhatja azt.

KULCSSZAVAK: rendszerváltozás, sajtó, nemzetstratégia, pluralizmus, tematizáltság.

JEL KÓDOK: E6, F15, P21

Bevezetés

Az utólagosan rendszerváltásnak nevezett időszak különleges fordulónak számított: akkor talán nem is tudatosult bennünk, hogy átrohant felettünk a történelem. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy újságírói pályakezdeményeimmel egybeesett a rendszerváltás éveivel. Éppen ezért próbálom a médián keresztül megragadni az akkori társadalmi-gazdasági változásokat. A korabeli szabad-

---

¹ Frang Gizella, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, egyetemi tanársegéd (frang.gizella@uni-sopron.hu)

ság-határokat egyre tágítva, a média különböző módon igyekezett az elvárható objektivitással megfelelni az olvasói hírérségnek és az ekkor már elvárt korrektségnek. Különböző módon, hiszen egy egészen más, cenzúrázott, pártutasításos hírközlésben szocializálódtak a médiamunkások, és az akkori objektív etalonnak számító BBC elveket sem tanulták, nem gyakorolták, miként a demokratikusnak nevezett tájékoztatási narratívát sem. Mégis, próbálták az eseményeket követni, amihez felpörgetett újságírói munka és nyitottság szükségeltetett. Ebben leginkább a frissen alapított helyi majd országos lapok jártak élen, de narratíváikban a volt pártlapok is szinte hónapról hónapra változtak. Ez a formálódó, nyelvezetében is folyamatosan alakuló média vált az átlagember számára hírforrássá, tájékozódási ponttá. Általánosságban elmondható, hogy a témaváltozás, a tálalás milyensége pontosan mutatta a társadalmi elit és az értelmiség gondolkodásának alakulását, és ehhez próbált felzárkózni az átlagnak nevezett olvasótábor is.

A közgondolkodás és az egyes ember gazdasági ismeretei (vagy éppen annak hiánya) emberi sorsokat határozhatott meg később, sőt, befolyásolhatta a társadalmi változásokat is. Ezért szeretném a rendszerváltás új oldalát megvilágítani: a társadalom, az átlagember a gazdaságról akkor a médiából megszerezhető ismereteivel. Fontos ezt ezen a síkon is vizsgálni, hiszen a megszerezhető/megszerzett információk alapján megtervezett, legalábbis kialakított egyéni sorsok is meghatározták a rendszerváltás sikerét vagy éppen sikertelenségét.

Vizsgálatok, saját kutatás

A rendszerváltás időszakát a politikai napi- és hetilapok – mint legfontosabb adatközlők – vizsgálatán keresztül közelítettem meg, melyben a média-szűrőn keresztül vizsgálati tartalom szerint megfigyelhetjük az akkori narratívát, abban a gazdaság jellemzőit, a politika gazdasági terveit, szándékait, a különböző csoportok reakcióit, véleményét. A vizsgált írásokban megjelennek a politikusok, a gazdasági szakemberek, a publicisták és az átlagemberek. Kiterjedése szerint vizsgálatom bármennyire igyekszik is átfogó képet nyújtani, valójában nem reprezentatív vizsgálat, hiszen nem minden napi- és hetilapot kutattam. Elsősorban egymástól jól elkülöníthető országos napilapokat vettem sorra. Így a Népszabadságot (továbbiakban: N), mely abban az időben az MSZMP KB lapja volt, és az egyik legtekintélyesebb példányszámú. A Magyar Nemzet (továbbiakban MN) a Hazafias Népfront lapjaként ugyan meg sem közelítette a pártlap példányszámát, de az akkori értelmiség újságjának tekintett orgánumként fontos tájékoztató

szerepe volt. „1989-ben a Magyar Nemzetből 180 ezer, az akkor még pártállami Népszabadságból 650 ezer példányt árusítottak” (Kádár, 2001). Bevontam a körbe az 1991 és 1997 között működő Új Magyarországot (továbbiakban ÚM) is, s bár nem hozta a kétszázezerre tervezett példányszámot, érdemes vizsgálni, hiszen a csupán 23–25 ezer példányban elkelt lapot az Antall kormány alapította, s mint ilyen, a kormány hivatalos szócsöve volt. A HVG akkoriban nem tartozott az „átlagember” olvasmányai közé, ezért nem vontam be a vizsgálatba.

A szövegmennyiség nagysága miatt olyan csomópontokat kerestem, amelyek meghatározták a narratíva változásait, emellett a gazdasági átalakulásokat is előrevetítették vagy magyarázták. Illetve ezekhez kapcsolódó kulcs időpontokat kerestem, ilyen az év eleje, 1989 január (áremelések, általános változások előrevetítése); 1989. május 20–21.: az MSZMP reformszárnyának országos tanácskozása Szegeden; 1989. augusztus 19. Páneurópai piknik; 1989 szeptember: politikai egyeztető tárgyalások lezárása az EKA³ és az MSZMP között az ún. sarkalatos törvények megalkotásáról; 1989. október 7–10. az MSZMP XIV. kongresszusa, amelyen megszűnik/szétválik az MSZMP és megalakul az MSZP. 1989. október 23. Szűrös Mátyás kikiáltja a Magyar Köztársaságot; 1989. november 21. Németh Miklós a Parlamentben bejelenti a valós adósságot. 1989. november 26. a „Négyigenes népszavazás”; 1990. március 25. és április 8. a demokratikus, szabad választások. 1990. május 23. az Antall-kormány megalakulása.

Az átlagemberekre gyakorolt hatást a szóhasználattal (nyelvezettel), a lapszerkesztéssel, s mindenekelőtt a tematizálással éri el a média. A hivatalos és a köznarratívák – a pártakat ellenére – egyre gyakrabban különböznek, s ezt a feszültséget a történések gyorsasága is megmutatja.

A rendszerváltás

A rendszerváltás, mint fogalom, viszonylag új keletű, nem az általa lefedett időszak elején keletkezett. Az iskolai történelem tankönyv a rendszerváltást az 1987-1990-es évek közé teszi, amikor is a Szovjetunió gyengülése következtében lazult a „birodalmi” kötelék a szocialista blokk országai között, a kialakuló politikai mozgalmaknak köszönhetően pedig megkezdődnek a társadalmi változások, s eljutunk a szabad választásokig (A magyar rendszerváltás – Történelem, 8. osztály). Fábry (2009) Közép- és Kelet-Európában 1989-et a politikai forradalmak évének tartja. Pozsgay (2008:217) 1989-et a „Nyugatnak való felajánkozás” idejének nevezi, Bogár (2008) pedig a kapitalizmus magyarországi megjelenését köti ehhez az évhez. Lóránt (2008) 1990-et jelöli meg a rendszerváltás éveként, Benyik (2014) ezt az esztendőt a kapitalizmus megindulásaként aposztrofálja. Mándoki (2008) bár „az elmúlt 18 év” jellemző szófordulatának

tekinti és konkrét időmeghatározás nélkül használja a „rendváltás” kifejezést, 2008-ban egyértelműsíti az 1990-es dátumot. Varga (2008) is ezt jelöli meg a fordulat évének, és egyenesen Magyarország kifosztásáról beszél. Ugyanígy a 2000-ben megjelent *A piacgazdaság 10 éve – hogyan tovább?* című tanulmánykötet (szerk: Dezsériné - Kulcsár) „a modernizációs felzárkózás” időszakának nevezi a fenti időintervallumot, míg Bene (1992) egyszerűen privatizálásnak. Ungváry (2014) a kommunizmus bukását 1989-re datálja, míg Romsics (2003) 1988-cal, az MSZMP májusi pártértekezletével kezdi ezen időszakot, ám Ripp (2012) vitatkozik ezzel a megállapítással.

Antall József (é.n.) a beszédeit összefoglaló *Modell és valóság* című kötetben gazdasági válságról, a nyugati tőkebeáramlás feltételeinek megteremtéséről, változásról és gazdasági fordulatról beszél. E néhány szó az akkori narratíva legjellemzőbb fordulata, bármelyik médiát nézzük. Az általam vizsgált évek sajtójában 1989 – 1990 között magát a rendszerváltás kifejezést sehol sem találtam, viszont 1991-ben, az Új Magyarország egy éves kormányértékelőjében a szerző már egyértelműen az Antall-kormány időszakára alkalmazza a fogalmat (ÚM: I/31. 1991. június 1.). A rendszerváltás folyamata tehát azt a hosszabb időszakot öleli fel, amelyben teljes politikai, társadalmi – gazdasági változás zajlik le. Jómagam az 1989-től 1991-ig terjedő időszakot vizsgálom, mert véleményem szerint ez a három év volt az az eseménydús időszak, amikor a volt szocialista táboron belül Magyarország az olvasó számára is láthatóan történelmet írt (ld: reformerők előtérbe kerülése, EKA megalakulása, Páneurópai Piknik, többpártrendszer, szabad választás; a gazdaság pedig új, a szocialista termeléstől és piacszemlélettől eltérő pályára állt, ezek feltételeként pedig megalkotta az új jogszabályokat.

Narratíva, tematizáltság a korabeli sajtóban

A sajtónarratíva változása jól nyomon követhető és egyben szét is választható a lapok irányultsága és az időben való előrehaladás szerint. Megmutatja, hogy a sajtó társadalmi tükör, melynek narratíváját azonban több tényező is alakítja. Ilyen, és ebben az időszakban is megfigyelhető jellemző maga a politika. A szocializmusban gyökerező sajtó 1989-ig a negyven éves szólásokat ismétli, ugyan az évtized vége felé már finom módosításokkal.

Bár a stratégiai tervezés közel 60 éves múltra tekint vissza (Csath, 2004), hazánkban a pártállam idején ez a folyamat nem jelentette a nyugat-európában használt gazdasági elemzést és tervezést. Magyarországon az állampárt határozta meg és szabályozta a termelést, kereskedelmet különböző időszakokra vonatkozó tervekkel, döntött a termelőeszközök használatáról és a bevételek elosztásáról.

Népszabadság, Magyar Nemzet

Az olajozottan működőnek tartott szocialista gazdaság egyre több hibája bukkan elő az újságokban, ugyan más hangsúllyal, más információs környezetben, ezért különböző az olvasóra gyakorolt hatása is.

A Népszabadság és a Magyar Nemzet 1989-ben már az újév első napján, címlap-kezdettel tárgyalja Németh Miklós miniszterelnök Japánban tett látogatásának célját. Míg az előbbi interjú formában, gazdasági oldalról közelíti meg a témát, az utóbbi a Japán Hírügynökség alapján dolgozik, és nemcsak gazdasági, hanem politikai gondolatokat is kiemel. A látszólagos tematikus és narratív különbségek ellenére a hasonlóság is szembetűnő, a kulcsszavak szinte végig azonosak: reformok, szocialista piacgazdaság, a hazai műszaki színvonal fejlesztése, a nemzetközi pénzügyi rendszerrel való összekapcsolódás, külföldi tőke beáramoltatása, importliberalizáció. A miniszterelnök a magyarországi szocialista piacgazdaság hosszú távú stratégiáját a gazdaság és a nemzetközi pénzügyi rendszer összekapcsolásában látja, s a japán tőke magyarországi beruházásában, a két ország közötti kereskedelem fejlődésében bízik (N. XLVII./1., MN. LII./1.). A MN beszámolójában kiemeli a japánok segítőkészségét, összekötve a magyar (egypárti) politika, gazdaság és nemzetközi kapcsolatok eddigi „eredményességével”, miközben a minisztertanács elnöke az új pártkoalíciók lehetőségét taglalja (MN. LII./1. 1989. január 2. :3), a kormányzóvívő másnap 1989-et a szocializmuson belüli „fordulat évének” nevezi. A gazdaság szempontjából kiemeli a külföldiek magyarországi befektetését lehetővé tévő tervezett törvényt, amelytől a működőtőke gyors beáramlását várják. Emellett bér- és költségvetési reformra valamint a tőzsde működésére tesz ígéretet (N, 1989. jan. 3. : 5.). Ugyane számban főcímben eddig szokatlan hangvételt üt meg a szerkesztő: „Megkezdődött az ország kiárusítása – mondják többen”, de a bikkfangos címet pozitív értelműre változtatja az írásban: a veszteség helyett a „kiárusítás” nyereséggé válik. A valutahiány gyors pótlásának igényéről árulkodik Czeglédi Tamás, az OIT (Országos Idegenforgalmi Tanács titkárának nyilatkozata, hiszen az idegenforgalom fellendítésének legfontosabb célját a valuta beáramoltatásában látja (N., 1989. jan. 13.:1).

Az új lakásépítési- és vásárlási támogatási rendszert egy nappal korábban hozza a MN, mint a N. Új, a N-ban nem szereplő, de a kormányzóvívői bejelentésre reflektáló írás szól a szombathelyi tőzsdetervekről, ezzel kapcsolatban az első hazai magán-részvénytársaságról. A lap a hírversenyben elől jár a magyar–NSZK kormányközi megállapodás ismertetésével, az OTP lakáshitel-kamatemelését pedig egy napon, és szinte szó szerint hozza mindkettő.

A N-tól eltérően a MN részletezi a külföldi részvétellel működő gazdasági

társaságokra vonatkozó bérmechanizmust, s az OÉT (Országos Érdekegyeztető Tanács) adókedvezmény-javaslatát. Bár ugyanúgy hírt ad az áremelések okozta országos felháborodásról mint a pártlap, bővíti az információt a szakszervezetek részletes sztrájkszabályzat-kidolgozásának tervével. Ugyanakkor a publicista lehetetlennek tartja az országos sztrájkot (MN. LII./6. 1989. január 7.:3). Pedig nőnek a szociális feszültségek, a HVDSZ (Helyipari és Városgazdálkodási Dolgozók Szakszervezete) éppen tiltakozik a reálbérek csökkentésének mértéke miatt, és sürgeti a bérreformot a szociális szolgáltatások eléréséhez szükséges fizetőképesség kialakulása érdekében. Megjelenik ezzel kapcsolatban az új narratív egység, miszerint „a gondoskodó állam a múlté” (N, 1989. január 7.: 4). Április 2-án már az SZDSZ is ezzel a szófordulattal érvel, miközben a sajtónyelvben már téma a nemzeti jövedelem újrafelosztása.

Bár a szociális rendszerrel kapcsolatosan január elején még kecsesgető ígéretek hangoznak el a lakásépítés piacosítására valamint a gyermekes családoknak szánt alacsony kamatozású lakáskölcsönre vonatkozva, egy január végi írásban viszont „A társadalombiztosítás időzített bombái – reformok félúton” címmel grafikonokkal és táblázatokkal is szemlélteti a szerző a szociális háló megroppanását, tarthatatlanságát (N. 1989. január 28. : 1).

A termelőszövetkezeti vezetők tanácskozásának legfőbb célja a tagság vagyongereltségének erősítése - írja a N (1989. január 4.: 1), majd beszámol a mezőgazdaságot támogató 15-18 Mrd forintos „zöldhitel” tervéről. Egy nappal később az SZDSZ-es Juhász Pál a mezőgazdaság megmentése érdekében a föld piacosítását és a tagok tulajdonossá válását sürgeti, a Hazafias Népfront elnöke eközben tagadja a mezőgazdasági csődhelyzetet. Alig telik el egy hónap, amikor Medgyessy Péter, a Minisztertanács elnökhelyettese a „nagyüzemi mezőgazdaságot” nevezi meg egyedüli lehetőségnek „a szövetkezeti formák” sokaságával (N. 1989. febr. 18.:6).

Korábban, a „közveszélyes munkakerülő” definíciót használó időszakban munkanélküliségről a sajtóban nem nagyon lehetett beszélni. Most új témaként előkerül, ráadásul adatokkal. Ugyan finomít ezen a munkanélküli segély bejelentése és a betöltetlen valamint betöltött munkahely kedvező aránya, de árnyalja a képet a szakképzettség iránti kereslet mértéke.

Miközben a lap hangzatos címmel („Kell-e nekünk KGST?”) csak látszólag kérdőjelezi meg a szocialista tömb piacának szükségességét, Szőnyi Péter miniszterhelyettes már a KGST zavarairól és az ottani piacosítási szükségletekről beszél (N, 1989. január 6.: 5).

A januári nyilatkozatok még nem említik az állam csődközeli helyzetét, csupán „a teljesítmények növelését” sürgetik, holott Németh Miklós ugyanek-

kor a vele készült nagyinterjúban utal az ország súlyos gazdasági helyzetére, s egy helyütt megjegyzi, hogy a változásokhoz szükséges gazdasági alap hiányzik (N., 1989. jan. 16. : 1).

Ugyanebben a lapban a vezércikk kulcsmondata mindent elárul: „most már megmaradni sem tudunk akkor, ha nem haladunk” (N. 1989. jan. 28.:1). Ormos Mária korábban elképzelhetetlen kemény hangú bírálatában az állampártot okolja a gazdasági helyzet késlekedő feltárásáért, a gazdaságot „fő feszültségi övezet”-nek nevezi, és a helyi önkormányzatiság kialakítása mellett az MSZMP megújítását sürgeti (N.1989. márc. 22.:1). Iványi Pál egyenesen válságot emleget (N.1989. ápr.2.:3), vagyis a narratíva egyre felfokozottabb.

Ezek után, hogy tematizálva, a korábban szokatlan kritikával, reformokra fókuszáló írásaival előkészítette a sajtó a párt reformszárnyának országos ülését, az arról szóló beszámolóban már mintha a korábbi Ormos-kritikára is reflektálna, hiszen benne van a múlt elemzésének, a hibák és értékek szétválasztásának sürgetése, sőt, már nem mutatja hibátlannak a pártot sem (N. 1989. április 15.). A MN-nek a gazdasági helyzettel összefüggő beszámolója májusban még óvatosan-tárgyszerűen közli a változtatási lehetőségeket Németh Miklós miniszterelnök parlamenti beszédéből kiemelve a vállalkozásélénkítést és az új szociális háló kiépítését (MN. LII./127. 1989. június 2. :3). Nyártól kezdve sűrűbbé válnak a változás-bejelentések, egyre távolodva az MSZMP korábbi narratívájától, és kezd élesen szétválni a régi pártelit valamint a reformerek fogalmazásmódja, a kritikai hangvétel dinamikája. Nyers Rezső még júniusban kijelenti, hogy az „MSZMP nem a vállalkozók pártja(..)”, hanem a kisembereké, és vitatja a teljeskörű magánosítást, összfel viszont már egy MSZMP KB osztályvezető Medgyessy korábbi nyilatkozatát ismételi: „az MSZMP vállalkozásbarát” (N. 1989. szept. 6.). Közben augusztus végén bejelentik az újabb tárgyalásokat a Nemzetközi valutaalappal (MN. LII./182. 1989. augusztus 28. :3), és néhány hónap múlva Pozsgay célirányos külföldi tőkét emleget a társlapban (MN. LII./269. 1989. november 15. :3). A politikai-gazdasági elképzelést már létező lehetőséggel egészítik ki: magánbefektetők is vásárolhatnak kereskedelmi banki részvényeket (MN. LII./269. 1989. november 15. :3).

A MN a gazdaság állapotáról szóló hivatalos novemberi bejelentést tartja hitelesnek. Féloldalas címlapcímével mintegy szavahihetővé téve a reformereket, hiteltelenné a korábbi időszakot: „Most kapott először valós képet az ország az adósságairól – Még tavaly is kozmetikázták a hitelekről szóló tájékoztatót” (MN. LII./275. 1989. november 22. :1–3).

A reformtörekvések európai legitimitációját sugallja a Genscher-nyilatkozat, miszerint „a szocialista országok reformjai egész Európa számára esélyt jelen-

tenek” (N.1989.júni.10.:1). A nyár közepétől egyre markánsabban fogalmazódik meg a párton belüli két platform eltérő álláspontja, és egy korábban szokatlanul heves kampánnyal találkozik a médiafogyasztó. Német Miklós és Pozsgay Imre nyilatkozatai is ezt mutatják: „diktatúra és demokratikus szocializmus nem hozható közös nevezőre” – mondja Pozsgay (N.1989. július 4.:3).

Nyáron megjelennek a Népszabadság hasábjain az Ellenzéki Kerekasztal szereplői. Többek között Pető Iván, aki az EKA (Ellenzéki Kerekasztal) nevében kijelenti, hogy az egyeztető tárgyalásokon nem kívánnak a gazdaságról tárgyalni, mert nincsenek meg az átalakulás politikai garanciái, és ezért a kormányzati funkciókra sem tartanak igényt (N.1989. jún. 22.:5), holott a pártlap tudósítása szerint a párt és az EKA között folyó megbeszéléseken a pártvagyon már vitatéma (N.1989. júl. 28.:4). Augusztusban a Népszabadság elemzője már kevésbé megértően veszi górcső alá az új független szervezetek programjait, és az új gondolatokat hiányolja belőlük (N. 1989. aug. 26.:8). A MN a N-nál nagyobb teret enged narratíváiban a politikai változásoknak, hiszen már januárban beszámol a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság és a HNF tárgyalásáról, márciusban részletezi az új alkotmányt és hangsúlyozza annak emberközpontúságát. Sőt, a március 15-iki ünnepek közül az ellenzéki helyszínekről kiemelten számol be, és teljes egészében le is közli az ellenzék 12 pontját (MN. LII./64. 1989. március 16. :1). Ezt követően egymás után több számban is megszólaltatja a reformerők képviselőit, többek között Pozsgayt, Hornt. A lendületes politikai változás újságírói/szerkesztői követését mutatja a közölt MSZMP-rokonszenvindex is: „Élen Pozsgay, utolsó Grósz” (MN. LII./182. 1989. augusztus 1. :4). A N. csak októberben ír sorrendet, melyben Némethet hozza ki elsőnek. Az ellenzék népszerűségi indexe azonban nem szerepel.

A MN jólinformáltként az MSZMP kongresszusával kapcsolatban előrevetíti az új szocialista párt létrehozásának lehetőségét (MN. LII./236. 1989. október 7. :3), a pártkongresszusról szóló tudósításában pedig már az új párt programját ismerteti, melynek hívószavai a „demokratikus szocializmus”, „a többpártrendszer”, „a piacgazdaság”, és a „szovjet csapatok kivonása” (MN. LII./238. 1989. október 10. :1). Erőtéljes hangütésre vállalkozik már májusban is a reformkörök szegedi tanácskozását beharangozó „Most már cselekedni kell” hangzatos címmel (MN. LII./116. 1989. május 20. :1 - 3), és idézi Pozsgay keménynek számító debreceni felszólalását.

A sopronpusztai Páneurópai piknikről a N marginális határsértésként számol be (N.1989. aug. 21. :3), viszont a MN szűkszavúan ugyan, de már határátlépésről és keletnémet menekültekről beszél (MN. LII. /195. 1989. augusztus 21. :5). 1956 megítélése is ellentmondásos. Az 1989. január 28-án a MR 168 óra

című műsorában elhangzott Pozsgay-féle meghatározást („népfelkelés”) követően az ellenforradalom kifejezés kiszorul a narratívából: Szűrös „véres társadalmi kataklizmának” nevezi (MN.LII./195. 1989. augusztus 21. :3), ősszel pedig már Fónay követeli október 23-a munkaszüneti nappá nyilvánítását, melynek megünneplése „pártok fölötti nemzeti feladat” (MN. LII./233. 1989. október 4. :3).

Az MSZMP utolsó kongresszusa előtt a Népszabadság tovább lazít narratíváján a Pozsgay-interjúval. 1989. október 19-én ad hírt a szocialista napilap a köztársaság, mint államforma törvénybe iktatásáról, amit Szűrös Mátyás október 23-án kiált ki (N. 1989. okt. 19. :1), majd ennek nemzetközi visszhangját röviden úgy foglalja össze, hogy „Magyarország visszatért Európába” (N. 1989. okt. 25. :1).

November 21-én a Népszabadság tényszerűen beharangozza a 26-iki „négyigenes népszavazást”, leírja a kérdéseket is, és november 30-án már első oldalon közli az eredményt. Felszabadult, szinte ujjongó hangütés jellemzi a népszavazás beharangozását a MN-ben: „Negyvenkét év után először szabadon ” (MN. LII./278. 1989. november 25. :1). A népszavazási beszámoló „sokhelyszínes” (MN. LII./279. 1989. november 27. :1-2), de valamiféle hatalmi „beavatkozást” sejtet az adatok nyilvánosságra hozataláról szóló cikk címe: „Népszavazási adatok furcsa útja: a Rádió előbb tudta, mint a Választási Bizottság” (MN. LII./281. 1989. november 29. :3). Ám a végeredmény közlése nyugodt, tárgyilagos hangnemű.

Libikókára hasonlít a nemzetközi kapcsolatokról szóló beszámolók sora is: hol bizalmat ébreszt, hol elkeserít. „Magyarország érdemes a támogatásra – ismerte el Brüsszel” írja a N. július 29-én, december elején viszont már a szigorú feltételekről értekezik (N. 1989. dec.7. :3). Később örömtelibb hangvétellel ír arról, hogy az uniós tagállamok „támogatják” a magyar reformokat (N. 1989. dec. 14. :1).

Nyers Rezső még novemberben megjegyzi, hogy a „magyar gazdaság működőképes, de a pénzügyi helyzet lassan eléri a kritikus pontot” (N. 1989. nov. 18. :3). Ezt enyhítendő Bartha Ferenc, az MNB elnöke az óév végén „vállalkozásbarát hitelezést” ígér a „pénzszűke” ellenére (N. 1989. dec. 30. :5). Előkarácsonyi hangulatban Könczei György és Zsolnai László fejti ki véleményét a közgazdaságról. Könczei a „szeretet közgazdaságtanának” fontosságát hangsúlyozza, Zsolnai pedig sommásan kijelenti: „a pénzt nem lehet megenni” (N. 1989. dec. 6. :8). Az év végi számvetésben a kedélyek megnyugtatósa és a reménykeltés érdekében a vállalkozási formák pozitív változásairól kapunk statisztikai elemzést (N. 1989. dec. 12. :8).

Új Magyarország

Az Új Magyarország egyértelműen az új kormány tevékenységének dokumentuma, bár nem elfogulatlan, de több oldalról közelíti meg az eseményeket, és a negatív hírt, kritikát is közli.

A lapból kiderül, hogy az Antall-kormány ugyan „új Magyarországot” akar, sok mindenben mégis folytatja az előző időszakban elindított tevékenységet, és a külkapcsolatokban is követi a változásokat. Folyamatos törvényalkotásokról számol be, bemutatja az azokhoz kötődő tárgyalási folyamatokat, s nem marad el a gazdasági statisztikák közlése sem. Foglalkozik a munkanélküliséggel, ezen belül – új fogalomként – a tartós munkanélküliséggel. A kormány a nyugati példák alapján több megoldási lehetőséget vesz figyelembe. Ilyen a munkahelyek mindenáron való megtartása, az átképzés, a segélyezés és az új munkahelyek teremtése (ÚM. I./4. 1991. ápr. 30.:5). Nyári értékelője egyértelműen támogatja a kormányzati tevékenységet („a magyar gazdaság működőképes”), megemlíti a Nemzeti Megújulás Programját, ismerteti az ÁVÜ jelentését (ÚM. I./43. 1991. június 15. :1). Megtudhatjuk, hogy a régi és az új szakszervezetek között nem csak ideológiai, hanem gazdasági vita is kibontakozik, az egészségügy kapcsán pedig Surján László népjóléti miniszter olyan „lakosságbarát koncepciót” emleget, amelyre a „bankos szemlélet” helyett a szociális érzékenység lesz a jellemző (ÚM. I./81. 1991. július 30. :1-3). Nyár közepén a kezdő vállalkozásokat támogató Start-hitel indulását itt jelentik be (ÚM. I./82. 1991. július 31. :1-5).

A gazdaságról szóló narratívák felosztása jövőkép, küldetés, stratégia alapján

Az újságok narratívájából kivetül, a jövőképre, küldetésre és a stratégiára utaló gazdasági vonatkozásokat az 1. táblázatban foglaltam össze. A két országos lap 1989-es narratívája nagyon hasonló. Nem csoda, hiszen mindegyik a pártállamhoz kötődött, s csak a '89-es pártszakadás körül válik szét markánsan nyelvezetük. A politikai szóhasználat és tematika is itt változik meg jelentősen, már két pólus köré csoportosul: a negatív (áremelés, munkanélküliség, a politikai rendszer korábbi hibái) és a pozitív (célok, változtatás–jobbítás, reform, demokratizálódás, pluralizmus, nyitás, piacgazdaság). A nagy bejelentések hatását vagy az éles viták erejét szinte azonnal csillapítja is az újságírói narratíva, mintegy az ország nyugalalmát sugallva. Ez a hangnem a választási kampányig általánosnak mondható.

Az első szabadon választott kormány lapja úgy próbál objektív lenni, hogy teret enged a különféle véleményeknek, bár a politikai-gazdasági összefüggések elemzésénél hangsúlyozza az újrakezdés és teljes átalakulás nehézségeit,

mint a társadalmi várakozásnál lassabban jelentkező jólét megteremtésének szükséges, de legyőzhető kerékkötőit.

	NÉPSZABADSÁG	MAGYAR NEMZET	ÚJ MAGYARORSZÁG
JÖVŐKÉP	szocialista piaccgazdaság	szocialista piaccgazdaság	sszocialista piaccgazdaság
KÜLDETÉS	a KGST és a szocialista értékrend megőrzése nemzetközi gazdasági nyitással EGK-szövetség is	a KGST és a szocialista értékrend megőrzése nemzetközi gazdasági nyitással EGK-szövetség is	a KGST megszüntetése belépés az EGK-ba, európai integráció
STRATÉGIA	- párt- és gazdasági reform (liberalizálás, rész-privatizálás, rész-decentralizálás), de tervgazdálkodás - az MSZP megalakulásától politikai pluralitás;	- párt- és gazdasági reform (liberalizálás, rész-privatizálás, rész-decentralizálás); de tervgazdálkodás - az MSZP megalakulásától politikai pluralitás;	- újrakezdés: liberalizálás, privatizálás, decentralizálás; - politikai pluralitás; - politikai és gazdasági számonkérés/ elszámoltatás
JELENTÉS	a baj nem a szocialista rendszerből fakad, bár vannak hibák, ezért azt meg kell őrizni, csak korszerűsítéssel	a baj nem a politikai rendszerből fakad, ezért azt meg kell őrizni, csak korszerűsítéssel	a rendszer a legfőbb baj, ezért legelőször a teljes szellemi, politikai-gazdasági alapot kell megváltoztatni
KÖZGONDOLKODÁS / KÖZÉRZÉS	- Mi lesz? 1. félelmek 2. felszabadulás, remény	- Mi lesz? 1. félelmek 2. felszabadulás, remény	- Mi lesz? 1. remény 2. felszabadulás, 3. igazságtétel-igény

1. táblázat: A gazdaságról szóló narratívák felosztása jövőkép, küldetés, stratégia alapján

Forrás: saját szerkesztés

Az átlagember korábban valós információkat nem tudhatott a gazdaságról. Amit a lapok közöltek az „agitprop” központból kiinduló, s a központi hírforrásként működő MTI híreiből, az pártideológiai színezetű volt, sikerpropa-

ganda jellemezte, torzított, a közvéleményt megnyugtató szándékozó adatokkal. A diktátúra a szocialista tömbre jellemző termékek és luxuscikkek elérésének, valamint a kiszámítható gyarapodás vágyának felkeltésével csökkentette a politikai beleszólás iránti igényt (Valuch, 2001). Ezek alapján sokan elhitték, hogy a „legvidámabb barakkban”, „gulyáskommunizmusban” vannak. Bár saját tapasztalatai alapján az átlagember tájékozódhatott valamelyest, igazi országos problémákkal ha szembesült is, azok megváltoztatására nem volt lehetősége.

1989-ben viszont az életszínvonal stagnálása és az ország adósságának a mértéke okán is meg kellett változtatni a gazdasági narratívát. Nyilván ennek politikai-emberi tényezői is voltak, hiszen a szocialista ideológia mentén működő rendszer át kívánta menteni szemléletét, javítva a társadalmi kapcsolatain, változtatva a gazdasági struktúrán, s a felelősséget áthárítva a korábbi rezsimre. Az Antall-kormány időszakában már természetes módon volt vezető téma a gazdaság és a nyugatra nyitó külpolitika, hiszen a nemzetközi környezet működése és Magyarországhoz való viszonya befolyásolta hazánk átalakulását. Antall József maga is többször említi beszédeiben, nyilatkozataiban a külföldi gazdaságtól – elsősorban a pénzüvilágtól való – függést. Hosszútávú kormányprogramjában gyorsított korszerűsítést kívánt minden területen, exportorientációt, a privatizációt, intézményesíteni a magyar és az EFTA országok kapcsolatát, a közép-kelet-európai országokkal és az átalakuló Szovjetunióval új kapcsolatrendszer kiépítését. Végző célként „az EGK tudományos, technikai, kulturális és oktatási vérkeringésébe” való bekapcsolódást, s az ennek kölcsönhatásaként létrejövő gazdasági stabilitást tartotta (Antall, é.n.:36). Filozófusként hitte, hogy egyrészt szellemi és erkölcsi állapotunkon kell javítani, hiszen „súlyos gazdasági örökségünk egyszersmind szellemi és erkölcsi örökség” (Antall, é.n.:34), és hogy „az ember csak a teljes testi, lelki és szociális jólét állapotában tudja képességeit szabadon kibontakoztatni” (Antall, é.n.:36).

Antall József, a „kamikáze-kormány” miniszterelnöke egy mások által meghatározott játéktérben próbálta békés módon, vér nélkül, új társadalmi-gazdasági pályára állítani az országot. Talán ezért sem akart vagy tudott leteretni teljesen az elődök által előkészített csapásról. Nyomasztotta a felelősség. Ezt egyértelművé tette eskütétele utáni beszédében is (Antall, é.n.:55). „Segélykiáltásai” azonban csak a kormánylapban kaptak teret, még a közszolgálati média is bojkottált interjúkat, információkat (Göncz, Hankiss – Antall konfliktus), vagyis nem érte el az információ a tömegeket.

A médiából egyértelműen kitűnik a hatalmi (és társadalmi) polarizáltság, elsősorban a régi és az új, rendszerváltozásra készülő politikai elit között. Szinte valamennyi új párt nyugati nyitást, piacgazdaságot, reformokat em-

leget. Ebből a szempontból igaza van a N. újságírójának, amikor azt mondja, hogy minden párt ugyanazt a jövőképet vázolja fel, és hasonló stratégiát alkot. Az MSZP és az SZDSZ (valamint az akkor ennek a holdudvarába tartozó FIDESZ) teljes liberalizációt hirdet, és elsődlegesnek a gazdaságot tekinti. Az MDF, FKgP valamint a KDNP a morált, a gondolkodást tartja elsődlegesnek. A sajtó tükrében is látszik, hogy a gazdaság átalakítását a '80-as évek végén egyértelműen már megkezdte az MSZMP, természetesen más gazdasági-társadalmi és morális felhanggal, mint az utódpart és az EKA. A választásokon győztes part(ok), bár mindannyian teljes politikai és gazdasági változást hirdettek, nem tudtak tabula rasat teremteni, részben a belső, részben a külső politikai-gazdasági környezet miatt. Az 1990-es szabadon választott kormány próbálta egyszerre megvalósítani/levezényelni a komplex átalakítást. Ez azonban nem az elképzelések szerint sikerült, aminek a vizsgálatára, okainak feltárására jelen írás nem vállalkozhat.

Összegzés

Társadalmi-politikai megközelítés

A politikai és gazdasági átalakulással az emberi tényező is megváltozott 1989-1990-ben: a politikus–tömeg kapcsolat helyét a politikus–választópolgár kapcsolat vette át. Újságíróként is könnyebben meg lehetett szólítani a hatalomban lévőket, s a választás évében már egyértelműen szabadabban lehetett kérdezni, sőt, akár provokatív módon is. A médiában megjelenő, egymásnak ellentmondó megszólalások vagy nagyon tudatosan a meglepetés erejére és az információs zavarra építettek, vagy valóban az egyeztetés hiánya jellemezte a nyilatkozatokat, ahogyan az átlagolvasó érezhette. Az akkori politikai és gazdasági erők fokozatosan új nyelvezetet alakítottak ki, amelyhez számunkra újfajta gondolkodásnak is társulnia kellett. Ezt meg kellett tanulni, hiszen az átlagember e kifejezésekkel nem vagy ritkán találkozott korábban, s összefüggéseit nehezen vagy nem is értette. Mondhatnánk, hogy kezelhetetlen információrobbanás jellemezte a rendszerváltás időszakának sajtóját, s bármennyire mélyen foglalkoztak a gazdasági kérdésekkel, ezeket a gyors egymásutánban megjelenő és változó információkat az átlagolvasó képtelen volt megszerezni. Márcsak azért sem, mert bár korábban is az fenntartással, hittal vagy semleges kezeltek információkat, az értelmezés nem változtatott az általános életvitelen és életérzésen. A rendszerváltást megelőző időszak információi azonban már szükségessé voltak az átalakuláshoz az egyén szintjén is, ezek értelmi feldolgozására

és a mindennapi gyakorlatba ültetésére a nem gazdasági végzettségű vagy nem önálló vállalkozó átlagember nem volt felkészülve.

Ugyanakkor a társadalmi kontextus alapján úgy is lehetne fogalmazni, hogy a sajtó narratíváiban is megtapasztalható a korra jellemző érzelmi, intellektuális, politikai és gazdasági hullámvasút, a gyakori hangulati befolyásolás, ami a változás iránti elkötelezettséget is inspirálta, és aminek a gyorsaságát, ellentmondásait a változás sikerébe vetett euforikus hit tudta elviselhetővé tenni.

Gazdasági megközelítés

Vizsgálódásom előtt feltételeztem, hogy a politikai váltásra készülő pártok ismerték és az állampolgárokkal megismertették az ország gazdasági helyzetét és a nemzetközi környezetet. A sajtóból azonban azt láttuk, hogy – manipulatív módon – a valós számokat és folyamatokat csak az 1989-es év végén, a választások közeledtével hozták nyilvánosságra. Az újonnan alakult pártoknak ugyan volt egy általános víziója hazánk jövőjére vonatkozóan, országunk helyét a nemzetközi gazdaságban csak a választásokra való felkészülés időszakában tudták elképzelés szintjén meghatározni, így apró részletekre bontott gazdasági stratégiával sem készülhettek a kormányzásra. A Gulyás (2014) által a stratégiai vezetés folyamatára felállított modellre vetítve a lapok narratíváit, úgy tűnik, hogy megfogalmazták ugyan a szándékokat és érdekeket, a külső környezetet csak részben ismerték, mély elemzésre adatok és idő hiányában nem kerülhetett sor. A stratégiai akcióválasztásban nem voltak alternatívák, egyetlen út, amit részben mások előkészítettek, és amit a néphangulat egyre erősebben éreztetett: kitörni a szocializmusból, elsősorban politikai téren, morálisan és gazdaságilag. A választások utáni kormány sem tudta maradéktalanul közzétenni elképzeléseit az akkori médiában, ennél fogva a legszélesebb rétegek sem tudtak felkészülni egyéni/közösségi sorsuk további alakítására.

A 30-éves évfordulón mindezek alapján érdemes lenne megvizsgálni a rendszerváltástól napjainkig tartó időszak sajtónarratíváinak változásait és esetleges ismétlődéseit, részben a jelenlegi társadalmi-gazdasági folyamatok megértése okán, részben a médiaműveltség társadalomra, az egyes médiahasználóra gyakorolt hatása alapján.

Irodalomjegyzék

- A magyar rendszerváltás (Történelem, 8. osztály) [online] (letöltés: 2016. május 22.) https://www.mozaweb.hu/Lecke-TOR-Tortenelem_8-A_magyar_rendszervaltas-102093
- A rendszerváltás évei Magyarországon 1987–1990 [online] (letöltés: 2016. május 29.) http://mnl.gov.hu/mnl/ol/virtualis_kiallitas/a_rendszervaltas_evei_magyarorszagon
- A rendszerváltoztatás stratégiája (2015) Állampolgári Jogvédő Liga, 2015/09/05 A RENDSZERVÁLTOZTATÁS STRATÉGIÁJA _ Állampolgári Jogvédő Liga [online] (letöltés: 2016. május 22.) <http://civilia.hu/>
- Antall J. (é.n.): Modell és valóság 2. Politikai beszédek (1989 – 1993). Budapest: Antall József Alapítvány, Miniszterelnöki Hivatal Európai Kommunikációs Főosztálya ISBN:9786155559013
- Bene L. (1992): A privatizálás és annak buktatói. Budapest: Prodinform, ISBN: 963-542-428-0
- Benyik M. (2014): Development of capitalism in Hungary after 1990 Közvetéve 2014. szeptember 21. vasárnap [online] (letöltés: 2016. május 27.) <http://www.attac.hu/2014/09/development-of-capitalism-in-hungary-after-1990-2/>
- Bogár L. (2008): A nemzetstratégia társadalomgazdasági alapjai In: *Magyar Nemzetstratégia* 1. (231 – 259) Budapest: Magyar Konzervatív Alapítvány – Püski. ISBN 9789630662024
- Csath M. (2004): *Stratégiai tervezés és vezetés a 21. században*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó ISBN:9789631952513
- Fabry A. (2009): End of the liberal dream: Hungary since 1989. Posted on 30th September 2009. INTERNATIONAL SOCIALISM [online] (letöltés: 2016. május 27.) <http://isj.org.uk/end-of-the-liberal-dream-hungary-since-1989/>
- Gulyás L. et al. (2014): *Stratégiai menedzsment Szun-Ce-tól a „Kék Óceánig”* Szeged: JATE Press ISBN: 9789633152041
- Kádár J. (2001): *A pusztába (sem) kiáltott szó* [online] (letöltés: 2016. június 6.) http://www.mediakutato.hu/cikk/2001_02_nyar/03_pusztaba_kialtott
- Kulcsár P. (2000): Bevezető In: Dezsériné dr. Major Mária – Kulcsár Péter szerk: *A piacgazdaság 10 éve – hogyan tovább?* Budapest: Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft. Piacgazdaság Alapítvány ISBN 963-03-9950-4

- Lóránt K. (2008): A magyar gazdasági válság háttere, ajánlások a megoldásra
In: *Magyar Nemzetstratégia 1.* (260 – 293) Budapest: Magyar Konzervatív Alapítvány – Püski ISBN 9789630662024
- Magyar Nemzet 1989. LII. évfolyam
- Mándoki A. (2008): A liberális, globalizálódó gazdasági rendváltás konzervatív megítélése In: *Magyar Nemzetstratégia 1.* (294 – 320) Budapest: Magyar Konzervatív Alapítvány – Püski ISBN 9789630662024
- Népszabadság 1989. XLVII. évfolyam
- Ripp Z. (2012): Kádár, a bukott In: *Múlt-Kor*, 2012. május 26.[online] (letöltve: 2016. június 7.) http://mult-kor.hu/20120418_kadar_a_bukott?pIdx=2
- Romsics I. (2003): *Volt egyszer egy rendszerváltás.* Budapest: Rubicon-Ház Bt. ISBN:9789632123486
- Új Magyarország I-II. évfolyam
- Ungváry K. (2014): Hungary and the European Union 1989-2014 – a Success Story?
Oct 28, 2014 [online] (letöltés: 2016. május 27.) <https://eu.boell.org/en/2014/10/28/hungary-and-european-union-1989-2014-success-story>
- Valuch T. (2006): *A „gulyáskommunizmus” valósága*, Országos Széchényi Könyvtár
- 1956-os Intézet és Oral History Archívum, Utolsó módosítás: 2006. szeptember 18. hétfő a Rubicon, 2001/10–2002/1. sz. 69–76.o. alapján. [online] (letöltés: 2016. május 27.) http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:tanulmányok/kadarrendszer/gulyas
- Varga I. (2008): Zsákmánylétünk In: *Magyar Nemzetstratégia 1.* (322 – 358) Budapest: Magyar Konzervatív Alapítvány - Püski ISBN 9789630662024

Economy & Society

VOLUME 10.

2018.

NUMBER 1.

ABSTRACT IN ENGLISH

Information asymmetry and accounting issues

Gábor TÓTH

ABSTRACT: The object of this paper is information asymmetry and accounting issues. The examination of information asymmetry is relevant in different research areas, in accounting as well. The aim of this paper is describe the problems of information asymmetry and the questions and researches in connection with it in the field of accounting. I explain in the article what is contra selection, moral hazard and how is possible to mitigate the risk of these problems. The application of signals and the appropriate incentive systems are indispensable to mitigate these problems. After the related economics definitions were presented, I show the asymmetric characteristic of the Hungarian accounting regulation with the help of examples. Finally I review the researches in the field of accounting in connection with information asymmetry. I present the most common methods and the results of these researches as well. As a result of this research the relationship between asymmetric accounting regulation and the mitigation of information asymmetry between the market players show itself. This finding (paradox) is suggested by several prior researchers.

KEYWORDS: Information asymmetry, Earnings management, Hungarian Law of Accountancy, Timely loss recognition

JEL Codes: M12, M41

The role of public services in territorial competitiveness

Tamás SZABÓ – Csilla OBÁDOVICS

ABSTRACT: Numerous studies on spatial economics discuss the criteria of the examination of regions' competitiveness. These studies mostly choose the economic and human potential of the examined fields as the basis of their disquisition. However, the role of public services is commonly not included in these studies reflecting management aspects. Moreover, the direct or indirect impact assessment on the regions' competitiveness, implemented by the state as the invisible hand, is also generally ignored.

Besides the partial examination of the literature on territorial competitiveness, this study attempts to explore the connection points between the oft-invoked literatures of territorial competitiveness and the functions of competitiveness of public goods. As part of this effort, the authors examine the possibility of creating a model with the indicators of territorial competitiveness. This model would be based on complex structural equations and it would also include the relevant functions of public services.

KEYWORDS: public services, territorial competitiveness, SEM model, latent variable model

JEL codes: H83, C31, R12

The Hungarians' Opinion of the European Pillar of Social Rights Proclaimed in Gothenburg

Gyula LÁSZLÓ – Norbert SIPOS

ABSTRACT: The study focuses on the European Pillar of Social Rights adopted at the Gothenburg Social Summit in November 2017. About 20 years have passed since the publication of the most recent social document at European level. The main achievement of this meeting is the commitment of the European Parliament, the European Council, and the European Commission to the 20 principles and the right structured among the three main themes.

In the light of the European declaration, we also considered important the Hungarian assessment of the European Pillar of Social Rights by sending out a standard online questionnaire. On the one hand, it was important to raise the awareness of the existence of the Pillars; on the other hand, we intended to show the extent of the differences between the values of importance and satisfaction given by respondents (public opinion). It can be stated that there is a significant difference in each case, which means that every factor is more important than it is achieved. It is to be highlighted, that the perception of solidarity and questions focusing on social aspects are extremely low. Based on the results, we believe that this is a very strong sign that in Hungary all actors involved in social dialogue have to make significant efforts to develop the citizens, the institutions, to raise the general awareness of the 20 principles and rights of Gothenburg.

KEYWORD: Social summit, Gothenburg, European Pillar of Social Rights

JEL codes: J58, J88, K31

A Comparison of the Cooperative Structure in Indonesia and Hungary

Rosita Widjojo

ABSTRACT: Agriculture cooperatives have a unique organization structure in which the main focus is to benefit the members who act also as owners. However, organizational and management problems exist in agriculture cooperatives. In some European countries, the formation of agricultural organizations has made a significant contribution to the development of agriculture over the last century. These cooperatives were usually initiated by small-scale farmers, as a response to their weak position in the market. By joining forces, farmers have the advantage of improving their position to obtain better prices and services for the purchase of inputs and the marketing of farm produce. In developing countries, the experience has been more mixed. Most failure stories usually come from the misuse of the cooperative concept for ideological or political purposes, resulting in poorly developed or unsustainable cooperatives. However, current trends in market-oriented reform, privatization, decentralization and participation, cooperatives are rediscovered as a suitable organizational structure for farmers to improve their livelihoods and welfare. Agricultural unions in which the members both participate and contribute can become powerful instruments for the development of the rural economy.

KEYWORDS: cooperatives, agriculture, organizational structure, issues

JEL codes: O13, Q13, P13

Strategic vision in the press of the period of regime change in Hungary

Frang Gizella

ABSTRACT: By studying the contemporary press of the period before the period of regime change it can be declared as part of the preparation mechanism of the changes. In this sense the changes can not be linked to a specific date, but at the same time the election campaign preceding the accession into office of „the first, free elected government” brought the freedom of thoughts, the faith in the individual life goals as well as the political diversity.

By the narrative analysis of the contemporary media we can witness such an information explosion – following a party instructed, censored press – which the average citizen of that time was not prepared for, and therefore he/she couldn't handle it properly. All these highlights the reasons of the public and entrepreneurial experimentations following this periode, and can give partly an explanation regarding the difficulties of developing the long term economical strategies later, but at least it can shade it.

KEYWORDS: regime change, press, national strategy, pluralism, thematics.

JEL codes: E6, F15, P21

A KÉZIRATOK FORMAI ÉS SZERKEZETI KÖVETELMÉNYEI

1. Kéziratokat kizárólag elektronikus formában, e-mailen fogadunk.
2. A kéziratok Microsoft Word vagy azzal teljesen kompatibilis szövegszerkesztővel készüljenek!
3. A képek, ábrák, térképek, táblázatok a mellékletben szerepelnek, a szövegben csak jelölni kell a körülbelüli helyüket. Pl. „A 18. táblázat körülbelül ide”.
4. **Színes ábrák és táblázatok nem alkalmazhatók!**
5. Az alkalmazott betűtípus és méret: **Times New Roman 12. Sortávolság: 1,5.**
6. A formai és irodalmi hivatkozásoknál a kötelezően alkalmazott stílus az **APA**. Lásd részletesen: http://ktk.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/GT/APA_referencing_guide.pdf.
7. A kéziratok terjedelme táblázatokkal, ábrákkal stb. együtt nem haladhatja meg a 20 A4-es oldalt (1,5 sortávolság, 12-es betűméret).
8. A cikkek **kötelező** szerkezete:
  - a. cím, szerző(k) – név, intézmény, beosztás, **csak az első szerző e-mail elérhetősége;**
  - b. magyar nyelvű absztrakt (maximum 200 szó címmel együtt) és maximum **5 kulcsszó/kötelező, JEL kódok/kötelező;**
  - c. angol nyelvű cím és absztrakt (maximum 200 szó címmel együtt) és maximum **5 kulcsszó/kötelező;**
  - d. bevezetés, célok;
  - e. a téma felvezetése, a vonatkozó szakirodalom bemutatása, értékelése;
  - f. az alkalmazott módszerek (ha értelmezhető);
  - g. a téma tárgyalása/kutatási eredmények (ha értelmezhető);
  - h. következtetések/összefoglaló;
  - i. irodalomjegyzék (**csak APA stílus**), ha felhasznált forrásművek **DOI számmal** rendelkeznek, kérjük azokat is feltüntetni (az ISBN vagy ISSN számon túl)!
9. A könyvismertetések terjedelme nem haladhatja meg a hat A4 oldalt (Times New Roman, 1,5 sortávolság, 12-es betűméret). Az ismertetés címe és a szerző neve után szögletes zárójelben meg kell adni az ismertetett könyv, kiadvány teljes bibliográfiai adatait, beleértve az ISBN, vagy ISSN számot.
10. A követelményekkel nem egyező kéziratokat a szerkesztőség visszaküldi.
11. A szerkesztő fenntartja a jogot a kézirat terjedelmi és minőségi változtatására.
12. Korábbi számok: <http://gt.nyme.hu>.

MANUSCRIPT STYLE REQUIREMENTS

The Journal of Economy & Society (JES) is a quarterly publication of the University of West Hungary. It is designed to provide information and fresh perspectives on issues of importance to professional economists and social scientists and to all readers interested in policies affecting economy and society.

The editors of The Journal of Economy & Society are looking for papers that inform our readers and engage them in discussion about issues of relevance to the disciplines of economics and social sciences. If you want to publish in JES you must accept the following writing style guidelines for submission.

1. Send manuscript by email to **Erzsébet Nedelka** (nedelka.erszebet@uni-sopron.hu) only. Email attachments are acceptable.
2. We accept papers in English, German and Hungarian.
3. Manuscripts must be edited by Microsoft Word (or MS Word compatible word processor).
4. Manuscripts including abstract, footnotes, references, and appendices should be Times New Roman 12, one and half spaced. Papers should be thoroughly checked for misspellings and grammatical errors, and should not exceed 20 pages (including tables, pictures, maps, figures).
5. Papers have to follow the next structure:
  - a. Title, completed with the name(s), host institute(s) and academic position(s) of the author(s) or authoress(es) and **one e-mail address** for further communication;
  - b. An abstract in the language of study (not more than 200 words) and a title and an abstract in English too (see APA style). plus 5 keywords maximum and JEL codes;
  - c. Introduction, objectives;
  - d. Explaining the issue and relevant literature;
  - e. Methodology, data sources (if relevant);
  - f. Description, findings;
  - g. Summary / Conclusions;
  - h. References (**we accept APA style only**). We require the **DOI number** (if available) and ISBN, ISSN number too. See http://ktk.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/ktk/GT/APA_referencing_guide.pdf
6. Brief footnotes are acceptable only.
7. Required tables, pictures, maps, figures should be enclosed and on separate sheets, following all references. Notify editors of appropriate position of tables, pictures, maps and figures within the text (e.g. **Table one about here**).
8. **We don't accept color tables, figures, charts, maps!**
9. References should be presented in alphabetical order. See **APA** style.
10. The editor reserves the right to edit all submissions for clarity and length.
11. Back issues: <http://gt.nyme.hu>.

Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó
University of West Hungary Press
Sopron